

Az unikornisdaráló

A REGÉNY XI. FEJEZETE

– Uuuugye a királyfi végül megérkezik és minden jóra fordul?

Egy ilyen kérdésre a válasz elviekben az lenne, hogy előbb szarsz sünt, barátném, de teljesen más a helyzet, ha mindez egy templomi puttónak is beillő, szégyentelenül cuki gyerek szájából hangzik el. Akkor pedig főképp, ha egyszerre kettőéből is. Ha ezek ráadásul az ember lányának ágyán trónolnak és párás, kivert-kutya tekintettel merednek rá, akkor nincs menekvés ...

Izabella álmában éppen készült összejönni kiszemeltjével, aki, először is, csodával határos módon, észrevette, másrészt nem lécelt le a legjobb barátnőjével és ezúttal egészen úgy tűnt, az sem fog kiderülni, hogy pusztán fogadásról van szó. Már épp akcióra került volna a sor, amikor, akár egy gyanútlan répát a bajszos gazdasszony, valaki megragadta és addig cibálta, amíg utolsó, kétségbeesetten kapaszkodó hajszálgököre is megadta magát és az álom puha földje után hirtelen a klozet-tágasságú, fagyos realitásban találta magát.

– Keresztasszooooony! Ne horkolj már olyan hangosan! Egyébként is lecsúszott a szemfedeled és úgy nézel ki, mint egy kalóz!

– Naaa, keresztasszony! Megint túl sok sört ittál és délig akarsz aludni?

Amint a teste minden sejtjének energiájával nagy nehezen megképzett, nanométeres szemrésen át megpillantotta az ágyán hesszelő kisembereket, Izabella nyomban felpattant. Már nem csak, hogy nem bánta az iménti kirángattatását, de a pufók, foghíjas kisfiúért és a nyakigláb, szőke kislányért kész lett volna akár repafőzelékként is végezni. A természet számtalan groteszk tréfája közül az egyik legelvetemültebbnek tartotta azt, hogy az élőlények között nincs még egy, amelynek utódja olyan hosszú ideig totál életképtelen lenne, mint az embergyerek, és meg volt győződve arról, hogy a heroinnál is ütősebb hormontűzijáték és a 'szerelem' márkanévre keresztelt mítosz legfőbb funkciója az, hogy a gyanútlan ifjakat újra és újra kelepcébe csalja. Mindezek ellenére, vagy pont emiatt, rajongásig szerette a két kis szarost.

– Ugye megint elfelejtetted, hogy jövünk, keresztasszony? – kérdezte a lányka. Ami azt illeti, igaza volt, Izabella fejéből valóban totál kiment, hogy minden hónap utolsó szombatján ő vigyáz a keresztgyerekeire, akik, valamilyen furcsa okból kifolyólag keresztasszonynak szólították.

– Nem baj, már megszoktuk – legyintett a kisfiú. Sajnos ez is igaz volt. A legutóbbi három alkalomból az elsőn a srácoknak két órát kellett várniuk, mire Izabella, aki éppen a lábaskádban tartott külsődleges és belsőleges sörkúrárt, meghallotta a csöngetésüket. A következő alkalommal, abban a hiszemben, hogy Benjámín érkezik, egy visszafogott, combfix-harisnyakötős összeállításban nyitott ajtót. Legutóbb pedig nemes egyszerűséggel teljesen máshol tartózkodott a megbeszélt időben.

– Szerintem tetszel annak a bácsinak, aki fölötted lakik! – vigyorgott idétlenül a lányka.

– He? – sikerült Izabellának kipréselni magából nagy nehezen a reggel első értelmes hangját.

– Ő engedett be bennünket. Mikor mondtuk, hogy hozzád jövünk, fülig ért a szája. Lehetek tüllszoknyában és acélbetétes bakancsban az esküvőtökön?

– Öhhmmm ... a kulcs ... amh?

– Azt a zárban hagytad kívülről – vágta rá a kisfiú foghegyről.

– Najó, keresztasszony, hozom a gyógyszeredet!

– Én meg a sört, amivel beveszed!

Kisvártatva már öten ücsörögtek a takaró alatt (a két gyerek, az aranykrokodil, Izabella és a söre), arcukon a leeresztett redőny résein át beszűrődő bágyadt napsugarak dalmata printje.

– Egyszer volt, hol nem volt, leginkább talán mégsem, mint igen, volt egyszer egy lakás ...

– Egy lakás? – meredt rá a kislány. – Ezzel akarsz kiszúrni a szemünket?

– Ház?

– Minimum palota!

– Najó. Szóval volt egyszer egy kastély – és bár az édes puttóarcok helyett két fűvódott gömbhal meredt rá vádlón, folytatta a mesét. – Ez nem akármilyen kastély volt, ugyanis a földkerekség leghíresebb tervezője tervezte, hogy aztán a világegyetem legmenőbb építésze építse fel.

– És volt benne karám az unikornisoknak?

– Már hogyan lett volna, rögtön kettő is! – sóhajtott Izabella és húzóra leküldött vagy három deci sört. – És természetesen elrejtett kalózkincs is – fűzte hozzá gyorsan, még éppen megelőzve a kisfiú újabb gömbhal-transzformációját. – A kastélyban ugyanis minden egészen úgy festett, mint az abba belépő képzeletében. Ebből aztán – folytatta, miközben a gyerekek agykerekei vadul zakatoltak és szemükben ott villódzott a város összes játékboltjában fellelhető valamennyi tarka limlom, – jó sok kalamajka is adódott. Vegyük például azt a távol-keleti multimilliárdost, aki külön magánrepülővel utazott a helyszínre, hogy megtekintse a kastélyt. Mikor mind a tíz hálószobát, öt fürdőszobát, három nappalit és a téli- és nyári kerteket is megtekintette, rögtön hívatta az ügyvédjét, de ahelyett, hogy nyélbe ütötték volna az adásvételi ügyletet, feljelentette a tervezőt és az építésszt, amiért egy kastélynyi telefo ... akarom mondani telepíszkított WC miatt odacsődítették.

– Azt akartad mondani, hogy telefossott?

– De az sem volt semmi – mesélt tovább Izabella rezzenéstelen arccal, – amikor a híres divattervező azért követelte vissza a kastélyért letett foglalót, mert az általa vizionált uszkar és palotapincsi mintájú selyemtapéta a második megtekintéskori fényviszonyok között már nem harmonizált a halálfejes függönyökkel.

– Pedig ez elég királyul hangzik! – lelkesedett a lányka.

– A helyzet az, hogy lehetett a kastély bármennyire is király, senki sem akarta megvenni, mert mindennek látták, csak annak nem, ami. Persze akadt néhány elborult különc, akik felismerték benne a lehetőséget, de nekik arra sem lett volna pénzük, hogy a lábtörölt megvegyék. Egyébként is, magas mennyezetükkel, tágas helyiségekkel és kihasználatlan tereikkel a kastélyok már ki is mentek divatból, a piacot a kisebb, multifunkcionálisan berendezett, minimalista stílusú lakások hódították meg. Az alkotók olyannyira elbúsultak, hogy a tervező nem tervezett, az építész pedig nem épített többé, még egy kanyi vityillót sem. A kastély pedig, ahogy teltek-múltak az évek, egyre csak pusztult le, egykor pompás bútorszövegei elsárgultak, tükörfalai berepedeztek, lazacszínű márványlépcsőit belepte a por. Sőt, a téli- és nyári kertben addig vígan legelesző aranyállatok is kővé dermedtek.

– Hát ez elég gáz ... – vakargatta az állát a kislány, miközben a kisfiú szeméből kibuggyanó kövér krokodilkönny nagyot pattant a tálcán Izabella sőre mellett.

– Egyvalaki azonban akadt, aki a történeteket egyáltalán nem bánta. Lakott a kastélyban egy molylepke, aki az eltelt évtizedeknek, no meg a megzabált ruháknak, függönyöknek, takaróknak, törölközőknek és egyéb kelméknek hála akkorára hízott, mint egy süldő disznó. Amikor már olyan kövér lett, hogy mozdulni sem bírt, befeküdt a kastély legdíszesebb franciaágyába és várta, hogy az aranyzállal hímzett, egykor pompázatos, az eltelt idők során azonban mosogatóronggyá hitványult baldachin foszlányai egyenként kipeckelt szájába hulljanak. Eljött azonban a nap, amikor már hiába tátogatta a száját. És aztán egy újabb nap, meg még egy. Nem telt bele egy hét és már kopogott a szeme az éhségtől. Nagy ínségében, ráfanyalodott a recsegő-ropok, ódon tölgyfabútorokkal teletömött könyvtárszoba tartalmára, pedig rosszul volt, ha csak a könyvekre gondolt.

– Milyen buta! Én már majdnem ismerem az összes betűt! – méltatlankodott a fiúcska. Izabella próbált nem belegondolni, hogy hétéves keresztfiával ellentétben ezt a legtöbb pasi, akivel összesodorta az élet (és valószínűleg azok közül még több, akivel nem), nem mondhatta el magáról. Sőt, egyesek, úgy tűnt, egyenesági leszármazottai annak a náci világháborús tisztnek, aki a „ha a kultúra szót meghallom, egyből a pisztolytáskám után kapok” hangzatú, remekbeszabott mondásával írta be magát a világtörténelem legnagyobb faszfejeinek végtelen névsorába. Ehhez képest a „nem kötnek le a könyvek”, „a mai felgyorsult világban nincs időm olvasni”, „persze, olvasok, önszertő könyveket”, „rossz volt a gimis irodalomtanárom” vagy „én inkább gyúrok” mondások egészen emészthetőnek tűntek (első hallásra).

– Bizony, rendkívül oktondi molyocska volt ahhoz képest, hogy a világ legelegánsabb szöveteivel tömte magát – simogatta meg Izabella a kisfiú felháborodottságtól kipirosodott arcát. – Hanem a véletlen úgy hozta, hogy az első útjába kerülő zsákmányjelölt egy megsárgult magazin volt, amelyben rögtön szembejött egy ingatlanhirdetés. Miután a kiadvány többi lapját annak rendje és módja szerint bezabálta, készen is állt, hogy ellátogasson a városka határában álló közvetítő irodába.

– És honnan tudta, hogy annyi év után még ott volt egyáltalán a bolt? – kérdezte a lányka.

– Nem tudhatta, de annyira szerette a hasát, hogy kész volt bármit megtenni, beleértve azt is, hogy megmozdul. Emellett pedig mázlista is volt, ugyanis az ingatlanközvetítő iroda, kidőlt-bedőlt falaival még mindig a város határában állt. És ott volt a tulajdonos is, aki, bár az újsághirdetéshez mellékelt fotón díszelgő, filmsztárokat megszégyenítő fogpaszta-reklám mosolya igencsak megsárgult és egykor dús hajzata csúnyán megfogyatkozott az elmúlt évtizedek során, nem volt rest ugyanolyan odaadással kedélyeskedni hölgyvendégeivel és eközben pléjboj újságot lapozgatni sutyiban a pult alatt.

– Tudod, az az újság, amiben azok a szegény nénik vannak, akiknek még ruhára sincs pénzük – magyarázta a fiúcska.

– Hülye vagy, azok a nénik nem szegények, csak nagyon melegük van – horkantott a kislány.

– Öhmm...szóval...barátunk nagy mellénnyel berongyolt az üzlethelyiségbe, de azon nyomban vissza is hőkölt, ugyanis az első dolog, amit meglátott, a pulton ékte-lenkedő XXL-es „rovar- és molyirtó” feliratú szpré volt.

– Áuch...

– Hősünknek azonban ezúttal is szerencséje volt, amikor a recepciós pulttal szembeni vitrines szekrényben megpillantott egy aktát, amelynek fedőlapján épp a kastély pompáztott... vagyis inkább romoskodott. Már csak azt kellett megvárni, hogy a tulaj, a kelleténél jó pár árnyalattal szívélyesebb mosoly kíséretében a hátsó, elszeparált helyiségbe terelje hölgyvendégét az „ügy részleteinek további megvitatása” végett. Ekkor nagy lendületet vett és kövér testének minden erejével nekirontott a szekrénynek. A nagy csörömpölés és robaj nyomban visszacsalta a rendezetlen frizurájú és elkenődött rúzsú hölgyeményt, nyomában a sápirozó tulajjal, utóbbi ugyanis a dús idomú fehérnépnél már csak a dús idomú pénztárcákat tartotta nagyobbra és volt egy olyan baljós előérzete, hogy a történetek fogyókúrára fogják majd az övét. Noha a recepciós pult előtti üvegcserepek, szétszóródott akták, törött kaspók és égnek meredő gyökerű szobanövények alkotta, modern művészeti installációnak is beillő zűrzavar valóban nem volt a legbizalomgerjesztőbb látvány, emberünk páratlan üzleti érzékkel meglátta a benne rejlő lehetőséget, egészen pontosan a szemétdomb tetején heverő aktát, fedőlapján a kastéllyal, amely ...

– Uncsi a sok leírás, Keresztasszony, rátérhetnének végre a tárgyra? – fintorogtak egyszerre a srácok. Izabella még abból a békebeli generációból származott, amelynek egyes tagjai olvastak és adott esetben még élveztek is a fényképezőgép tömeges elterjedése előtt alkotó szerzők tollából származó, sokszor több tíz oldalas leíró prózarészleteket. Ezzel szemben keresztgyerekei a „Yo 7VGt” nemzedék legifjabb képviselőiként egyetlen mémből több információt szereztek, mint egy komplett esti meséből és képesek lettek volna pusztán hangulatjelekkel lekommunikálni a teljes Háború és békét.

– Jólvan, csak a lényeg. Szóval, a tulaj nyomban telefont ragadott. Kiderült, hogy a csúfos bukás után a tervező rizsszemlakóparkok tervezésével, az építész pedig hal-szálkahidak építésével tengette teljesen tétleenné vált napjait. Végül hosszas győz-

ködés után mindketten beleegyeztek, hogy az ingatlanközvetítő tegyen egy utolsó próbát a rosszlemkű épület elpasszolásával. Beszervezett egy hajléktalan utcazenészt, aki végre teljes pompájában látta és varázslatos fotókon örökítette meg a kastélyt (amelyen emberünk igencsak elcsodálkozott, hiszen az általa látni vélt berendezések szűk körét kizárólag ágyak és székek alkották), sőt egy tehéntrágya-reklám szövegíróval menő bemutatkozót is készítettett (természetesen mindkét szolgáltatást baráti szívességgként igénybe véve). Így történt, hogy a kastély felkerült egy internetes hirdetőoldalra.

– Olyanra, mint az, amiben ide-oda húzogatód a félmeztelen fiúk képeit, amikor azt hiszed, hogy nem látjuk? – kérdezte a lányka.

– Hát ... öhm ... mondjuk igen – motyogta Izabella és magában meg kellett hogy állapítsa, hogy voltaképpen minden dolog piaca (beleértve az ember szívét is) leírható a kereslet és kínálat metszéspontjában létrejövő tranzakciós vételár törvényszerűségével (már, ha a kereslet és a kínálat valaha találkoznak, ami a saját piaca esetében sajnos továbbra sem tűnt túl realiztikus scenáriónak).

– Jöttek is az érdeklődők szép számmal, de a nagy üzlet még mindig váratott magára. Az egyik jelölt csak pár hónapra akarta volna kivenni a kastélyt, a másik kizárólag próba éjszaka után lett volna hajlandó egyáltalán tárgyalni, míg olyan is akadt, aki profiljában gazdag iparmágnásnak adta ki magát, de gyorsan kiderült róla, hogy nemzetközileg körözött, csecsen maffiavezér. De az ingatlankereskedő, akinek páratlan szimatja volt a jó üzletekhez, nem adta fel a keresést. És egy szép őszi napon, miközben szokás szerint aktuális hölgyvendégével kedélyeskedett, a képernyőkímélőként cikázó dollárjeleket lekeverve felvillant a megváltó üzenet viharvert asztali számítógépének képernyőjén. Egyenesen egy egzotikus nevű ország királyának legkisebb fiától érkezett...

– Uuuugye a királyfi végül megérkezik és minden jóra fordul? – meredt rá ezúttal két puttóarc.

– Naná. A királyfi, amint megpillantotta, azonnal beleszeretett a kastélyba és még aznap megvásárolta száz arannyal, gyémánttal és igazgyönggyel megrakodott szekérrért cserébe (amelynek fele rögtön az ingatlankereskedő jutalékát képezte). Sőt, a királyfi új aranyállatokat is hozott a téli- és nyári kertekbe. Ami azt illeti, boldogan éltek, míg ...

– Jaj Keresztasszony, te még mindig hiszel a romantikában? Ez olyan retró! Azt gondolod, nem tudjuk, hogy te vagy a kastély és ez a mese csak rólad szól? Mondok én neked valamit – hadonászott mutatóujjával a kislány. – Mi már a csajokkal meg egyeztünk az oviudvaron a nagyszünetben, hogy mindannyiunknak három gyereke lesz. Minden gyereknek más lesz az apja, mégpedig a legjobb genetikai állománnyal rendelkező pasas. Aztán egy negyedik bénával felneveljük őket. Még én is tudom, hogy a helyes fickók hülyék, a jófejek pedig rondák. Fontold meg, Keresztasszony, mielőtt még késő lesz!

– És mi lett a kövér mollyal? – kérdezte a kisfiú, akit szemmel láthatóan az olyan prózai dolgok, mint biológia és evolúció teljességgel hidegen hagytak.

– Ő is jól jött ki a dologból – mesélt tovább Izabella miután megtalálta az állát az üres sörösdoboz mellett. Fogalma sem volt róla, hogy öt éves keresztlánya honnan ismer olyan kifejezéseket, mint „genetikai állomány”. – Mivel a királyfi – folytatta – minden üzleti ügyet végtelenül sivárnak és unalmasnak talált (ekként fordulhatott elő, hogy jól átverte a minden hájjal megkent, vén róka), számára a könyvtár „gazdaságtudományok” részlege nemes egyszerűséggel nem létezett. Így a moly egész hátralévő életében itt tanyázott és mikor az „Enni vagy nem enni” című, makróökonómiai tárgyú, korszakalkotó remekmű fogyasztása közben feldobta a talpát (ha egy molynak egyáltalán van ilyen), már akkora volt, mint egy kifejlett borjú.

– Hát, Keresztasszony, te mindig képes vagy alulmúlni önmagad – fintorgott a fiú. – Ebben a sztoriban még annyi akció sincs, mint a „Tapsifüles kalandjaiban”. Remélem, csipszed legalább van! – legyintett, és nem sokkal később már mindkét gyermek tátott szájjal, csorgó nyállal meredt Izabella laptopjának képernyőjére, ölkében egy-egy vödör csipsszel, és teljesen belefeledkezett a – mit ad Isten, – „Tapsifüles kalandjainak” legújabb részébe.

Izabella eltöprengve figyelte őket, miközben, most, hogy már hajnali tizenegy körül járt az idő, kipattintott egy második sörösdobozt. Sokszor próbálta már megfejteni a gyerekek titkát, illetve, hogy mikor és mitől szűnik meg az ember gyereknek lenni. Fizikai tekintetben hasonlatosnak tartotta a gyerekséget és a szépséget, amennyiben mindkettő egy, a többi élőlényből genetikailag kódolt, automatikus figyelmet és odaadást kiváltó, idővel elmúló állapot. De ezen felül is valami káprázatosán egyedit vélt felfedezni a kis szarosokban. Mivel még minden tapasztalás előttük állt és döntési szabadságuk is gyakorlatilag a nullához konvergált, náluk jobban senki sem tudott várakozni és álmodozni az életről. És meggyőződése volt, hogy a várakozás erősebb, mint a megtapasztalás és az álom színesebb, mint az élet. Sokszor eszébe jutott, hogy luxuslakásának megszerzése közel sem töltötte el akkora izgalommal, mint amikor kisiskolás korában a szüleitől kapott zsebpénzből életében először vásárolhatott az iskola melletti kisboltban egy zacskó csipszet. Úgy sejtette, hogy a szabadság és a rabság abszolút értéke nagy valószínűséggel megegyezik, azzal, hogy ezek az értékek a döntési lehetőség kontra kreativitás, egymásra merőleges tengelyek által kijelölt sík legtávolabbi pontjaiban helyezkednek el.

– Keresztasszony, béna az interneted, folyton akad a kép! – nyávogtak kórusban. Bár Izabella mindedig úgy hitte, hogy a „Tapsifüles kalandjai”-nak képi világa alaptól is körülbelül ilyen minőségű snittekből áll, nekilátott megkeresni a hiba okát, miközben a srácok kellemesen összeverekedtek azon, hogy képzeletbeli űrhajójuk képzeletbeli klozetjében ki ül először a képzeletbeli ülőkére. A vérre menő konfliktusnak szerencsére véget vetett, hogy elfogyott a csipsz, amelynek okán kénytelenek voltak fegyverszünetet kötni és profi szakszervezeti tagokat is megszégyenítő egyetértésben és vehemenciával követelni az újabb muníciót, természetesen olyan íz kombinációban, amely nemcsak, hogy készleten, de még a piacon sem fordult elő. Végül kegyet gyakoroltak és hosszú tárgyalásokat követően hajlandóak voltak kelleetlenül

beérni az Izabella spejzában, a söröskartonok mellett felhalmozott, harminc különféle ízesítésű zacskó egyikével.

Mindeközben Izabella bevetette az ájtások legfőbb aduászának számító, minden körülmények között és probléma esetében alkalmazható, univerzális csodafegyvert, azaz újraindította a wifi rútert. És láss csodát, ismét tökéletesen működött az internet. Szíve, akár egy turbós kocsi egyesben padlógázzal, nagyot lódult az alábbi hálózati elnevezés láttán:

„földszintötöscsaj_vs_eloemeletötössrac_holnap_21:00_1em”

Az utána következő viszont harsogó piroslámpával ért fel:

„miisottleszünk_hozunkkocsonyát”

Az, hogy közösségi oldalán olyan hirdetések sorjáztak szép egymásutánban (véltetően átlagosnak nem nevezhető sörfogyasztási szokásai miatt) mint „2+1 péniszhosszabbítási akció” vagy „száraz buli anonim alkoholistáknak”, már egyáltalán nem lepte meg. Jogásként pontosan tudta, hogy a fiók létrehozásához szükséges regisztrációs folyamat részeként megadott hozzájárulás következményekkel járt, amelyeket azonban havi egy-két lájkvadász fürdőruhás, kajás, állatos és/vagy gyerekes szelfiért cserébe kész volt vállalni. Viszont kitartóan reménykedett abban, hogy az adatait legalább nem teljességgel feleslegesen adják el aprópénzért öt éves gyerekeket dolgoztató távol-keleti vállalkozásoknak és egyszer eljön a nap, amikor hírfolyamában végre megjelenik valami, ami (főleg reggel) egyre elviselhetetlenebb mértékű neurózisára bármiféle érvényes megoldást kínál. Talán épp a „Varázsvölgyi Orvosi Központ”...

Miközben, pár további „Tapsifüles kalandjai” rész megtekintése után kiterelte a srácokat az épület kapuja elé, ahol az anyjuk, az apjuk, vagy valaki más csak felszedte őket egy idő után, azon dühöngött, hogy az alteregónak bezzeg a lovagias és mellesleg szuperszexi szomszédfiú jut, míg neki csak Benjámín, aki aznap délutánra (szokás szerint csupán pár perccel a megbeszélrt időpont előtt) bejelentkezett („csá bébi egy quickie az ablakban?”). Mindenesetre jutott még ideje arra, hogy magára kapjon egy ingruhát, szigorúan fehérenmű nélkül, ugyanis jól tudta, hogy még a legcsodásabb és/vagy drágább csipkeszett is pár másodperc alatt jobb esetben a padlón, rosszabb esetben a kukában végezné. Itt arra a legutóbbi incidensre gondolt, amikor Benjámín az előlkapsos melltartót némi méltatlankodás után („miezaszjbbabaszottgceciségmámeginbazmeeeeeeg”) egy laza mozdulattal letépte róla.

Noha egészen olyan érzése volt, mintha a lágyesésű selyemanyagot a derekán finoman, alig érezhetően összefogó gumipánttól eltekintve semmit sem viselne, amint mezítláb végigsétált a fürdőszobák előtti, márványpadlós folyosón, elképzeltte, ahogyan mellbimbói és feneké íve finoman, lépésről lépésre ringatózva átsejlenek az anyagon (kínosan ügyelve arra, hogy nehogy a falakon kétoldalt elhelyezett tükrökbe nézzen, ugyanis sejteni vélte, hogy a hetyke keblű, ropogósseggű csaj, akit ilyenkor vizionált, csak nyomokban tartalmazott valóságot). A felhevült bőr és a hűvös matéria találkozásának képzete vattacukor-illatú izgalommal töltötte el, egészen olyannal, mint anno, amikor még csak álmodozott arról, hogy egyszer majd férfikezek érintik. Azonban vagy akkori várankozásai voltak túlcizelláltak, vagy a realitás faék egyszerű-

ségű, mindenesetre első behatolásban kicsúcsosodó (ellaposodó) szexuális élménye körülbelül öt percig tartott („Nah, csak hogy túlvagyunk az egészségügyi dugáson!... Jah, hogy neked ez volt az első?”). Szerencsére olvasta egy szakavatott női magazinban, hogy a nők csiklója, amelynek kiterjedése a hüvelyfalhoz tapadó szakasszal együtt adott esetben közelíthette a férfiak hímvesszőjének hosszát, egész életükben növekszik (sajnos pont úgy, mint az orruk), így kitartóan hitt abban, hogy egy nap a disznók nyomába ér, amely faj nöstényei állítólag húsz percig tartó orgazmust is képesek produkálni.

– Öhmn ... – hebegte a telefonba, amelynek másik végén még talány volt, hogy ki leledzett. A körülbelül tízperces artikulálatlan hörgés leginkább Tájger profiljába illeszkedett, de simán előfordulhatott, hogy egy megfázott és/vagy szétcigizett hangú Dezdemóna prezentált éppen valami kortárs áriát. Esetleg Bonifác katolikus pap énje láthatott egy vakmerő szerelmespárt, akik az utcán merészkedtek egymás kivillanó bokájára rápillantani. De az is lehet, bár ez kevésbé tűnt valószínűnek, hogy a szenior partner, akinek faliórájában éppen elemet kellett volna cserélni, valamiféleképpen megkaparintotta a magántelefonszámát.

– Bocsesz, Izzikém, tudod, most kicsit sok a feszkó. Csak tojáshejszínű szalvéta maradt, de az nem illik az esküvői ruhámhoz, ami ekrü-pezgő kombó. De tudod mit? Állati jó dolgot találtam ki, amíg megyek reklamálni, felcsavarom tőkgig az autórádiót és háromra torkom szakadtából üvöltöööööö.....

A vonal megszakadt, de jobb is volt Angelikát magára hagyni, ugyanis az üvöltés furcsa mód legalább annyira intim dolognak tűnt fel Izabella számára, mint egy kiadós mellvillantás (sohasem értette, hogyan tudják annyira magától értetődő módon csinálni azok a jobbára luxusautót vezető, nyakban és fejben azonos kiterjedésű, a megengedett sebesség kétszeresével történő száguldozást elidegeníthetetlen, emberi alapjogként felfogó főszerke (vagy másnéven az „alkotmányos száguldozók”), akik miután ötször levillogták és kiakadt a dudájuk, még le is tekerték az ablakot száznyolcvannégynél). Elszámolt háromig és ...

– Mi van veled Bébi? Úgy vinnyogsz, mint egy hasmenéses szarvas – trappolt be Benjámín a nyitott ajtón. Meg kell hagyni, hogy talán még egy jó kis bőfőgéshez sem ért fel az a szánalmas hangzat, amit az imént produkált. Rá kellett jönnie, hogy még életében nem volt mérges... saját magán kívül másra. Ezért azt sem tanulta meg, hogyan kell olyan jófélét kiabálni, amikor az ember lányának a nyála a másik arcának mértani közepén fröccsen szét. De jól tudta, hogy Benjámín kérdése csupán költői volt, valószínűleg az sem hatotta volna meg, ha helyben kidobja a taccsot („látom, zöldül a fejed, most akkor kutyapózban toljuk, jó?”). Így hát átadta magát a történéseknek, amik gyors ütemben ki is bontakoztak. Benjámín sietősen az ablakhoz taszigálta utcára néző felsőtestét határozott mozdulattal a párkányra préselve, majd leguggolt és tőle szokatlan módon nyelvvel nyomakodott be szétfeszített farpofái közé. Az érzés, amelyet leginkább egy „topogós tortillatekercesek mangópürével és fehér csokoládés habbal” elnevezésű desszert ízéhez és állagához tudott volna hasonlítani,

amelyet egyszer egy olcsó all-you-can-eat ázsiai étteremben evett, már maga sem tudta megmondani milyen régről volt ismerős számára.

– Izabella, kedvesem, csodálatosak a brazil jázminjaid, elképzelésem sincs, mivel kényezteted őket! – motyogta a járókeretével és cvekkerével Izabella magasföldszinti ablaka előtt éppen akkor letáborozó szomszédnéni a futónövény lelógó csápjainak elmélyült bizgerálása közben. Kényeztetésből valóban nem volt hiány, Benjámin a különös helyzet örömeire apait-anyait beleadott a mutatványába.

– Csókolooom ... öhm ... éééé ... mindeem ... nap ... meg ... simoogatoom ... őőőket ... – sóhajtotta, miközben próbált a senior partnerre és annak valamennyi faliorájára gondolni. – Dee ... úúgy ... láátom ... aaa...áááá...öhhm... aaa... nééniiii ... zsebkendőőője ... leeseett ... – hártotta zseniálisan a támadást, pont, mielőtt késő lett volna.

– Az a kis huncut már megint eltévedt – csóválta a fejét az öreglány, mintha valamit sejtene, majd visszacsoszogott a sarokra, hogy felvegye a kockás anyagdarabot, ami a többhetes takonytól olyan merev volt, hogy egy szöveget is be lehetett volna vele verni a falba.

Izabella hamarosan már Benjámin ölében ült, akinek szemeiben a hollószárnyú ragyogás már-már valamiféle affekciót látszott tükrözni, és elmerült az édes egymásban lélegzésben, kiszámíthatatlan, földöntúli ütemben mozogva, miközben a reális létezéshez kötődő referenciapontok négy kézre zsugorodtak, melyből kettő nyitott tenyérrel a rózsaarany hullámokat mintázó art deco tapétának támaszkodott, ellentartást kifejtve a szinkópikus ritmusban egymásnak feszülő testek lázas összjátékában, a másik kettő pedig a derekát fogta át két oldalról, csípőjét gyengéden, de ellentmondást nem tűrően az égig emelve. Mindeközben, hüvelykujját nyaki ütőerén tartva, gyengéden a tenyerébe fogta a fiú arcát, tekintetük, akár drága selyemruháinak nyakánál az aranykampó és a hurok, lágyan egymásba kapcsolódott. Csókjuk türkizék volt és egyáltalán nem ajkak, nyelvek és nyál találkozásának érződött, hanem a kommunikáció minden erőfeszítést nélkülöző, magától értetődő formájának. Izabella pontosan tudta (miután évekkkel ezelőtt egy női magazinban olvasta), hogy a genetika a fajfenntartás kőkemény küzdőterén a férfiakkal és a nőkkel is ugyanúgy elbánt, csak másképp. Míg a teremtés koronáinak feladata a magvak minél gyakoribb (lehetőleg kétnaponkénti) és változatosabb talajba történő elhintése volt, addig a szebbik nem képviselőinek ki kellett szűrnia azt az egyetlen szerencsétlen főszerzt, aki minél több gyereket csinál nekik (és lehetőleg minél kevesebbet másoknak) és noch dazu még el is tartja őket. Ezen, egymással tökéletesen harmonizáló ősi parancsok következményeképpen a férfiak azért tanultak meg szeretni (vagy azt profi módon színlelni), hogy szexelhessenek, a nők pedig azért voltak hajlandóak szexelni (az utódnemzési célokon túlmutató mértékben), hogy szeressék őket. És Izabella ilyenkor, mikor Benjámin ellágyult tekintete az övében pihent (miközben alteste egyáltalán nem lágyult el és nem is pihent), úgy érezte, valamiféle, a nemek érdekhálózatának tökéletes metszéspontjában elhelyezkedő, ősrigóban lebegnének. Ki tudja, mióta mozoghattak már a titkos, túlvilági ütemre, mivel a percek rég megszűntek időbeli kiterjedéssel és

bármiféle mértékességgel rendelkezni, amikor Izabella teste íjszerűen megfeszült és szétáradt benne a vattacukor ízű élvezet, kemencét formázó száját pedig elemi erővel hagyta el élete első igazi jóféle ordítása és vele egy tekintélyes mennyiségű nyáltömeg, amely pont Benjámín arcának mértani közepén fröccsent szét. Ugyanebben a pillanatban megremegett fölöttük a csillár és hangos pukkanás kíséretében lecsapódott a biztosíték.

– Hát bébi, már megint oltári jó voltam – vigyorgott üdvözülten Benjámín, aki kilapított béka pózban fetrengett keresztben az ágyban, amelyről Viktort, akinek ezúttal csak három lábkörme tört le, előzőleg a sarokba hajította. Izabella, aki a szex utáni, a szokásosnál jóval intenzívebb ragyogásban fürdőzött, azon lamentált, hogy bár disznói magasságokba még talán nem emelkedett, csiklójának hossza azonban már minden bizonnyal közelíthette, de az is lehet, hogy meghaladta Benjámín férfiaságának kiterjedését (amire különben semmiféle panasz nem lehetett). Lustán, akár egy kövér házimacska, elsétált az ötkarú gyertyatartóért, majd, amikor a lángok fodrozódó tengeri hínárok árnyékát vetették a rózsaarany art deco tapétára, visszabújt a takaró alá, fejét, mint a B kategóriás romantikus filmekben, Benjámín szerelempázsittal sűrűn benőtt mellkasára hajtva.

– Hogy van a feleséged?

– Jól.

– Még mindig nem szereted?

– Nem.

– És ő téged?

– Ő sem.

– És a szex sem jó?

– Az sem.

– És veled tervezed a jövőt?

– Ja.

Ezt a beszélgetést már számtalanszor lefolytatták Benjámínnal, aki rendszerint a harmadik egyszavas tömondat után már édesdeden horkolt, így annak mikéntjére, hogy miért olyan magától értetődő egy olyan nővel leélni egy teljes életet, akit emberünk nem szeret és nem is kíván, Izabella továbbra sem kapott kielégítő magyarázatot. Ahogy arra sem, hogy ...

– Bébi – motyogott csukott szemmel Benjámín – neked oltári jó a segged. Neki meg szar a segge, meg igazából olyan a feje, mint egy kivénhedt igáslónak. De mellette végre valakinek érzem magam. És ez a lényeg ... – és már horkolt is tovább, politikusan elhallgatva azt, hogy valakisége leginkább abban teljesedett ki, hogy a csaj apjának multicégében betöltött kamu pozíciójából csurrant cseppent számára annyi jövedelem, amennyit különféle sportfogadásokon éppen kényelmesen el tudott veszíteni egy hónap alatt.

Arról, azonban, hogy Izabella miként érezte magát Benjámín mellett és a körülmények ismeretében miért nem került el ezer kilométeres körzetben, sohasem esett szó. Végére is fölösleges lett volna erről beszélni, hiszen Benjámín pont leszarta, Iza-

bella számára pedig már abban a pillanatban teljességgel egyértelmű volt, hogy valamiféle megközelíthetetlen metafizikai szféra ismeretlen törvényei szerint összetartoznak, amikor először megpillantotta az akkori lelkiállapotában haragos tengernek tűnő, egyébként alig derékig érő vízű tó nem létező hullámait halált megvető bátorsággal szelő csónakjával közeledni, miközben felsötétén majd szétrepedt a vízimentő szövetség logójával ellátott póló. És mivel Izabella jobban szerette a metafizikát, mint a matematikát (és ezen belül is különösképpen a logikát), álláspontján akkor sem változtatott, amikor Benjámín már egy szwingerklubnyi nővel megcsalta, majd dobta az igáslófejű nőért épp aznap, amikor orvosi csoda számba menő terhességét készült bejelenteni, hogy aztán hamarosan el is vetéljen pont abban a pillanatban, amikor barátunk hites feleségévé fogadta az igáslovat, mégpedig az Izabella legjobb barátnője által szervezett esküvő keretében.

Khr-ö-ö-ö... pfffüüüüfffff ... fújtatott alkatrészhibás kemenceként Benjámín, aki félig a párnába fúródott arcával, legendás hollószárny-tekintete nélkül úgy festett a leeresztett roló spalettáin beszűrődő gyér délutáni napfényben, mint egy kövér, kivénhedt bagoly. Izabellára mégis puha takaróként ereszkedett a gyengédség, és mint már annyiszor, most is úgy érezte, még akkor is teljes szívvel tudná szeretni, ha csupán egy, az irodai partnerek arcképével díszített, galacsinná gyúrt noteszlap lenne a zsebében. Valamiféleképpen a gyermekkort jelentette számára, a túlkontrollált, elvarázstalanodott világ egyetlen megmaradt titkát, az e-mailek, tárgyalások, számlák, házimunka és egyéb fontos teendők által belakott mindennapokban azt a valamit, amit sem kiismerni, sem irányítani nem tudott és amiből csak annyi volt időnként az övé, ami arra volt elég, hogy még inkább sóvárogyon utána. És mivel meggyőződése volt, hogy a vágyakozás erősebb, mint a megtapasztalás és az álom színesebb, mint az élet, évtizedekig vegetált a szabadság és a rabság abszolútértékben megegyező, a döntési lehetőség kontra szenvedély, egymásra merőleges tengelyek által kijelölt sík legtávolabbi pontjai között bolyongva. Sejtette (ezúttal valamelyik barátnője súgta meg neki egy éjszakai szórakozóhely vécéjében két hányás között), hogy kevesebb annál kiábrándítóbb dolog van, mint igazán megismerni valakit, így elfogadva a status quo-t, teljes mértékben átadta a kontrollt és hagyta, hogy Benjámín azzá váljon számára, amivé a félliteres, műanyagflakonos kiszerelésű jeges tea válik egy tikkasztó nyári napon: tökéletes, vegytiszta boldogsággá. Amiből, egy második kör, noha kívánkozna, sohasem csillapítaná ugyanúgy a szomjat. Ezzel arra is rájött, hogy nem való neki az, amit mások érett, kiegyensúlyozott párkapcsolatnak neveznek, ugyanis nagy valószínűséggel, amint valami szerencsétlen fölött irányítást szerezne, vagy másképp, ha ez a valaki kiengedné azt a kezéből, az ügy, minden előzetes számítás szerint, érdeklődés hiányában elhalna.

Ennek ellenére vagy éppen ezért múzsájaként tekintett Benjámínra és hozzá írta (egyébként legrosszabb esetben is csak közepes, de rendszerint bünrossz és/vagy közhelyes) verseit. Merthogy az is tudta, hogy hozzá hasonlóan egyetlen valamire való költő sem ismerte igazán a múzsáját, példának okáért ott volt az a főszer, aki mindössze egyetlen pillanatra látott egy tizenkét éves kislányt valami templomban, akihez

aztán örök életében hűségesen írta a költeményeit. Így megelégedett azzal, hogy az ő múzsájának haja olyan volt (legalábbis a Mickey egér és szerzetes típusú kopaszodás jeleinek feltűnte előtt), mint egy titokzatos fekete erdő, amelynek mélyén ki tudja, hányszor bolyongott már, és órákig, napokig, de lehet, hogy évekig is nézte a szelíd, tiszta, zöld tavakban egyre fogyatkozó önmagát. És mint annyiszor, most is, az agyán ülő vastag ködön keresztül valahonnan, egy hangosbemondóból valaki a nevét kiabálta. Elindult kifelé a titokzatos fekete erdőből, visszanézett, és még látta, ahogyan Benjámín arcának minden szeplője, akár az augusztusi hullócsillagok, tudata omladozó falán lecsúsznak a semmibe és...

– Izabella! Ez a neved, nemde, földszintötöslány? – kérdezte legszélesebb filmstármosolyát megvillantva a szomszéd srác, aki a hálószoba ajtajában álldogált és kendőzetlenül méregette Izabella csupasz bal mellét, már amit Benjámín mellkasszőrei nem takartak ki belőle.

– Én?? ...Öhmn ... hát ... ja ...én igen – válaszolta Izabella azon az elhaló, repedt-fazék hangon, amin, ha bárki beleszól a telefonba, a hívó rögtön szabadkozni kezd az alkalmatlankodásért.

– Te meg ki a faszom vagy? – morgott Benjámín.

– A kulcsod kívülről a zárban maradt, gondoltam beadom, mielőtt baj lenne belőle – vigyorgott a srác Izabellára.

– Jah, és szerettem volna tőled is hallani, hogy holnap este nálam vacsorázol-e – folytatta, alig észrevehetően elpirulva.

– Ez meg mi a véres rák? – pislogott értetlenül Benjámín, lankadó farkára terítve egy rózsaszín plédet.

– Naná, hogy ott leszek.

És az elektromosság közepes erősségű zúgás kíséretében visszatért, éppen akkor (legalábbis erre Izabella abban a pillanatban meg mert volna esküdni), amikor a szomszéd srác a folyósófalra erősített kapcsolószekrény mellett elhaladva jókedvűen csettintett.

SAJÓ LÁSZLÓ

Úgynevezett élet

Elüldögélek cserépkályha mellett,
Hol héjában krumpli sül, egyet raknak
Tányéromra, elég az, eszegethet
Az öreg is, hámozzák, sózzák, vajjal,
Hozzá pírítós, harapom fogatlan,
Műfogsoromban ropog, hallom, érzem,
Az élet íze számban, hűlni hagytam
Borosteám, és örülök, hogy élek.

Eszem, iszom, elmondható, hogy rendben
Anyagcserém, elmondanám, szavam, ha
Krumplira, pírítósra, vajra lenne,
Már nem gondolok semmire, már arra
Sem, nem gondolok semmit, betakarnak,
Aludnom kellene, nem tudom, éj lesz,
Felébredek, megyek fejjel a falnak,
Vén fasz! és még örüljek is, hogy élek.

Ha jó idő van, kivisznek a kertbe,
Körbehordoznak, és mindig a napra,
Elvagyok, ha tudnám, kert, nap és engem,
Hogy vagyok, most éppen plédbe csavarva,
Aszok, epedek siralom-tudatlan,
Nem beszélem az emberi beszédet,
Magam árnyéka a napon, a szarban
Mosolygok, senki sem örül, hogy élek.

Nem tudom, nem érzem, tisztába tesznek,
Cserépkályha, napra, hordozgatnak,
Árnyékszékem, *már nincs semmi értelme,*
Míg végre egyszer megtalálnak halva,
Ő nem, csak mi szenvedtünk, betakarnak,
Ó, március, ó, élet, élet, élet,
Műfogsorommal a fűbe haraptam,
És mindenki örül, hogy már nem élek.

AJÁNLÁS

Untam már a liturgikus naptárat
Úgyis, végén kezdődik, decemberben,
Tavasszal vége, ősz, nyár ráadás csak,
Úgynevezett élet, mert kell a látszat,
Úgy tenni, mintha bármilyen értelme
Volna itt ennek, ennek az egésznek.
Cselekedjétek emlékezetemre.
Héjába sült krumpli, én már nem élek.

*A szövegben Radnóti-, Ómagyar Mária-siralom-, Pilinszky, Tóth
Árpád-, bibliai idézetek.*

Tóth Árpád a Tamás utcai szanatóriumban

Én, bús, vézna, szánalmas figura, betegen,
éjfél tájon, roncs tudóm rekedten felzihál,
egy percre most megáll halálom, szemközt velem,
itt e réme járta házban, neve: „Soha már!”

Az ágyon elnyújtózom, mint egy kezdő halott,
köhögök a sok beteg közt, néha vér tör föl
ajkamig, takarómon papír, félbehagyott
vers, elakadt sorok, nincs mérték az időből.

Csontcellájában öreg patkány gunnyaszt, szívem,
összeszorítom ajkam, ha már nehéz a kín,
fekszem hanyatt, kérem... én most... meghalok itten...
Isten bennem meghalt. Éj, más semmi, odakinn.

És egyszerre nagyon sötét lett. Mit tartogat
a végső pillanat? Fájón megadom magam,
vagyok még? Ez többé már nem nyári alkonyat,
valószínűtlen fénnel sugárkoszorú, a nap.
Élet! Élni, élni akarok, lenni még, még!

Ó, ragyogjatok, ősi sugarak! A halál
áll szemközt velem, árnyam teste suhan, éjfél
múlt. És jó volt élni, mint ahogy soha már.

A szövegben Tóth Árpád-idézetek, -parafrázisok.

FÁBIÁN LÁSZLÓ Egy életmű-önarckép

A TÖRTÉNELEM REHABILITÁCIÓS INGÁJA

Valami nem származhat a semmiből.

Thalész

Minapában jártam Dunaföldváron, örömmel látogattam meg Nemes Ferenc barátomat, akinek neve után mindössze amiatt nem teszek egyszerű utalást mesterségére, mivel bármilyen jelző vagy hozzárendelés elvonna élete, működése gazdag tartalmából. Ha ugyanis sommásan képzőművészként jegyzem, elhallgatom diplomával bizonyított mesterségét, hiszen képzett faipari mérnök, a leningrádi Erdészeti Akadémián végzett; ifjú korában dolgozott szakmájában – Mátészalkán, majd Dunaföldváron. Ha azonban mérnökként akceptálom, elhallgatom, hogy egészen kiváló folytatója apja mesterségének: az asztalosságnak: 1982 és 94 között kisiparosként kereste kenyerét. Amikor pedig bontogatni kezdem az általánosnak tetsző képzőművész besorolást, újfent jelezniem illik, hogy grafikus, hogy festő, hogy szobrász, és annyi év ismeretség után most azt is megtudhattam, hogy képkölteményeket, fotómontázsokat is készít. Összefoglalva: nem akármilyen életműről van szó; mind terjedelmében, mind pedig színvonalában egészen különleges, egyetemes mércével mérhető (sőt, egyenesen azzal illendő közelíteni!) eredményéről egy korántsem lezárt alkotói pályának. Ő maga finom eleganciával, bujkáló rezignációval nyilatkozik ez utóbbiról: *Az öregedő születési évszámom miatt egyre pontosabban behatárolható a reményelhető, alkotásra még alkalmas évek száma, így a történelem rehabilitációs ingáját figyelve próbálok az életmű-évlényemet nevelgetni még.*

Mindenesetre sosem tette ki művészetét függőséget jelentő normáknak, óvakodva vigyázott a törekeny alkotói szabadságra. Büszkén emlegeti, hogy kizárólag olyan kiállításokon vesz részt, ahová hívják, kerüli a pályázatokat is. Csiky Tibor tanítványai között talált magának rokonszenves társaságot (a nagyhatású mester kollégiumi nevelőtanára volt a technikumban), a Rend-Rendszer csoport tagja. Első kiállítása még az Almamater kollégiumában volt 1970-ben, 1980-tól a Rend-Rendszer kiállítások résztvevője.

Szellemi kötődéseit alapvetően meghatározzák mindmáig nívós tanulmányai a matematika, fizika, de még a kémia területén is, továbbá szervesen beépült ebbe a szellemiségbe mindaz a tapasztalat, amit szakmai tevékenysége során főlhalmozott, akár még a gazdaság szférájából. Elsősorban ezekre támaszkodik képzőművészeti munkásságában; inspirálják és vezetik – úgymond – alkotói tevékenységét, kijelölik és megszabják mesterségbeli igényességét. A kézművesség szigorú önfegyelme minden munkáján azonnal szembeötlő, valóban a rendszerek rendjének következetes-

ségét hangsúlyozzák a találkozások műveivel. Ennek hitele csapódik le ars poeticája koan-szerű megfogalmazásában: *Az életmű önarckép is (egyben)*.

Kismonográfiájában Kozák Csaba (BayArt könyvek, 2021) stílusjelzők, besorolások egész sorát vonultatja föl Nemes Ferenc műveinek, esetleges korszakainak karakterizálására, és tulajdonképpen igazaknak is tetszenek, a magam részéről azonban – elnézést kérek az enyhén oximoronos szerkezet miatt – mindezeket egy új fogalomba szorítanám: *lírai strukturalizmusként* aposztrofálom munkásságát, nem próbálkoznék az életmű szakaszolásával. (Csupán a rend kedvéért jegyzem meg, Mengyán András munkásságának viszont egy hangsúlyos korszakát jellemezhetném hasonlóképpen.) A *lírai* jelzőt kifejezetten fontosnak tekintem, Nemes egész munkássága, még a félreismerhetetlenül ironikus munkák is (jelesül Haraszthy István szellemességét idéző triptichonja: *Jegybankszeletelő, Kamathabverő, Tözsdetömrítő*; 2014), magukon viselnek valami szemérmes, a művész alkatából fakadó érzelmi színezetet, amely éppen csak árnyalattal különbözik a kedélyességtől, sőt, ha az utóbbi kerekednék fölül, magabiztos ízléssel helyez rá szordínót – teszem azt – groteszk címadással, ahogy az már tizenkilenc évesen (1986-ban) készített *Támadhatatlan forma II.* című gyönyörű cseresznyefa kiplasztikájánál mutatkozik. Azt talán hangsúlyoznom sem kellene, milyen bensőséges (aligha lenne túlzás az etikus jelző) anyagismeret köti sorszerű anyagához, a fához, egyúttal annak mindennemű megmunkálásához. Ha egyéb nem indokolná, már ez a mozzanat involválja a *lírai* jelzőt.

És talán részben az anyagismeret, a szerkezetesség viszonylatai nyomatékosíthatják mindenekelőtt a strukturalizmus minősítést, noha esetében nem egy adott korstílust (egyszerűen szólva: a posztmodern előtti konstruktivizmust) jelent. Akár konstrukció-dekonstrukció pólusokat idézve. A világ, világunk fizika által bizonyítottan alapvető matematikai/geometria szerkezete jegyében, aminek esetleg éppen egy hangsúlyosan kidolgozott fölület kínálja magát metaforájaként. Itt csupán utalnék Csiky „fatábláira”, amelyekhez hasonlóan Nemes esetében a vésőnyomok meggyőző ritmusa, mesterséges struktúrák utalnak mind a szellemi (fizikai, matematikai tanulmányok), mind az empirikus élményre (például: fakérgék sejtelmes bordázata; ami föltehetőleg sugallta a *Térkéreg* című 2013-as hullámzó ritmusú kompozíciót). Nemes *Bomlás* című munkája (2001), sőt, a hét évvel későbbi *Bomlás II.* következetesen él ezzel a fölületkezeléssel, noha magát a bomlás folyamatát a hasítékok és virtuális kihajtásuk jelzik, azok kezdik ki a tetszetős ritmikát. Semmiféle kesernyés fölhangja sincs ezekben az esetekben a bomlás folyamatának, inkább a változás törvényszerűségére, az esemény időfaktorára utal, mi több, a változások esetleges szépségére.

A szín belépése ugyancsak azt a tudatos biztonságot mutatja, ami az egész életműről elmondható, ám ami nem föltétlen jelent keresett szigort, szakmai igényességet viszont annál inkább. Azokon a reliefeken, amelyek a szó mélyebb értelmében természetanalógiákként jelentkeznek, az alkotói beavatkozást, a kézjegyet (sehol nem adekvátabb ez a régi fogalom), a fához, mint anyaghoz igazán illő pácolás adja a színezéket, egyes esetekben akár azzal a céllal, hogy visszafogja az alapanyag markáns

(jellegzetes, árulkodó) színét, átírja az alkotói szándék. Olyan ikonikus darabokra gondolok, mint a *Szűrt hálózat*, a *Sávok*.

A színhasználat festőibb módja, amikor kompakt fedőfestéseket alkalmaz – kifejezetten az eredeti faanyag természetességének eltüntetésére, vagy a fém anyagi tulajdonságainak (ezüstös, aranyos csillogás) semlegesítésére. Számára – önvallomásai szerint – a fekete az elsődleges mondván: a fekete semmi tartalmasabb a fehéرنél, másfelől pedig a fekete és a többi szín viszonylata jóval élőbb, mint a fehéré. Persze, vannak fehér alapú reliefjei, amelyeken a mintázatot fekete applikációk teszik ki, ugyanakkor meglepő szerephez jut a kék, például a 2007-ben készült *Párbuzamos életrajzok* ritmikus oszlopain, olykor feketével (matt feketével) társítva, jószerivel mit sem hagyatkozva a hárs vagy a köris sajátosságaira. (Olyanok ebben az ikerállásban, akárha a kék a fekete asztrálistét idézné, ahogyan sokáig a kék a köztudatban a levegő színe volt.) Hangsúly – természetesen – az építmény struktúrájára esik: a hasábok összerakásának (az elemsorolás) módozatára, részint a klasszikus bronzszobrászat kontúr követelményének megfelelően, jóllehet, az illesztések ritmusa teszi mozgalmassá az oszlopot – eljátszva azok „arcéleivel”, máskor a keletkezett negatívok (értsd: lyukak) hiány-anagrammaival, hiszen ezek az ürességek voltaképpen negatív formák, amelyek híján egészen másként mutatkoznának a „teli” pozitív alakzatok. A méretes reliefek (100×70 cm vagy még nagyobb) gyakran ugyancsak diszkrét monokrómiában (fekete, kék) mutatják föl struktúrájukat. Már itt megjegyzem, hogy Nemes grafikáinak talajául ugyanígy a fekete papírhordozót (alapot) részesíti előnyben, könnyed színhangzásait, gyöngéd sátrijait azon ítéli autentikusabbnak. Michel Pastoureau *A fekete* címmel írt „látszólagos” (ő minősíti így) monográfiát erről a színről (korábban a kékről), miután – úgymond – *a fekete újra megtalálta azt a státuszt, amelyet több évszázadon, sőt évezreden keresztül birtokolt*. Lenyűgözően informatív és szép könyvében a közvetlen téma mellett ismeretelméleti eszmeváltásokra is sort kerít; fölöttébb izgalmas az a nyelvi közelítés, amely segít föltárni a fekete (és árnyalatai) mozgalmassá szimbolikáját. Mára a számos megnevezésből kettő maradt: *matt*, valamint *fényes feketéről* beszélünk, és beszélhetünk Nemes Ferenc művei kapcsán szintén. Egyébként jó ideig kitagadták a feketét (a fehérret nem különben) a színvilágból, emiatt hangozhatott revelációnak 1946-ban a párizsi Maeght Galéria kiállítási jelszava: *A fekete egy szín!* Úgy vélem Nemes munkássága még bizonyosabbá teszi ezt a harsány állítást. Utalnék arra a meghökkentő anyagválasztásra, amikor a legdurvább dörzspapírt (smirgli) választja alapnak, de gondosan átfesti fénylő feketére. Ez a *niger* – miként a középkori latin is nevezte. (Az ófelnémetben a *blach* szó jelölte, az óangolban a *blaek*.)

Különleges reflexek mozgatják azokat a fölületeket, amelyeken az elemek nemcsak oldalsó, de mélységi távolságokat szintén tartanak az alapon, miáltal rafinált, súrolófényes árnyékhatások jelentkeznek tovább gazdagítva – mondjuk – az időnként taktikus (tapinthatóan) is meglepetéseket kínáló plasztikát. Máskor meg az alapforma, a hordozó vesz föl akár szimbolikusan ugyancsak értelmezhető alakot, azon történnek meg a fölületi, színbeli manipulációk: többletjelentéssel gyarapítva

a kifejezést (*Turbulens káosz, Ötváltozós rendszer a tízes évekből*), amikor a fekete negatív konnotációkkal terhes. Azt hiszem, hogy a relief a jellegzetes táblaszerűségével óhatatlanul beidézi a klasszikus hagyomány föliratos (vésett) agyagtábláit, amelyek az üzenetek fölfejtése jobbára nyelvi akadályokba botlik; netán azok parafrázisaiképpen „olvashatjuk” esetenként Nemes tábláit szintén, ha ráérzünk írásmódjára: jeleire és *szintaxisára* (!), mindenekelőtt ritmikájára, megértjük gazdag szimmetriáit, de még az alkalmi szimmetriasérüléseket is. Egy rugós-habverős párhuzamosan és függőlegesen sorolt szerkezet (az ominózus *Kamathabverő*) kötött mozgása majdhogynem (azaz virtuálisan) a skalárterek alig kiismerhető bonyodalmaikat idézi: új dimenziók belépését szokott dimenzióink helyére – úgyszólván a végtelenbe tágítva készséges képzeletünket. Pontosan érzékelhető, kitapintható varázsa van ezeknek a sejtelmes kompozícióknak – gondosan kirajzolva egy jellegzetes, következetes világgépet. Egyáltalán nem véletlen a látomás végtelenné tágítása; ahogyan az egykor sponheimi apát, Johannes Trithemius megfogalmazza a pozitív mágia (értsd: a művészi alkotás csakúgy) *abban a képességben áll, hogy fel tudjuk fogni a dolgok lényegét a Természet Fényében, és arra használjuk a szellem lelkierőit, hogy anyagi dolgokat hozzunk létre a láthatatlan Univerzumból, az ilyen műveleteknél egybe kell kapcsolnunk a Fentlevőt a Lentlevővel, és összhangzatos működésbe hoznunk. A Természet Szelleme egység, teremt és formál mindent, és az ember eszközletével cselekedvén csodálatos dolgokat tud alkotni. E dolgok a törvénnyel megegyezően jönnek létre.* (Sze-madám György idézi *Marco Pólótól Nicola Tesláig* című új könyvében.)

Méretes grafikáira (100×70 cm, de nagyobbak is vannak) mutatis mutandis ugyanezek az ismérvek érvényesek. 1981-ben egy Lantos Ferenc által vezetett képzőművészeti táborban próbálkozott ugyan szerigráfiával, ám túlságosan mechanikusnak találta a szitanyomást, kevésbé érzékenynek a szitafestéket. Azt hiszem, valamilyen módon az igazi kézművességet hiányolhatta. Főntebb utaltam rá, hogy grafikái jelentős része is fekete alapra kerül: khtónikus értelmű matt feketére. (Ez a tónus *ater* volt a latinban; belőle származtatható az 'atrocitás' kifejezés, amely örzi a fenyegető tartalmat; az ófélnémet *swarz*-nak ismerte, az óangol *swart*-ot mondott a fakófeketére. Ugyanakkor Nemes matt feketéjére Pastoureaux véleménye illik: *Ez a khtónikus fekete még se nem ördögi, se nem ártó*; talán nem kell az ő feketéit föltétlenül a halálhoz, a fenyegetettséghez kötnünk, nem a gyász színe, és nem is pejoratív. Távól azoktól a tartalmaktól, amelyek annyira fájdalmasan özönlik el Poe híres holló-versét.) Egy olyan művelt alkotónál, mint a rendkívül tájékozott Nemes Ferenc, gyanakodhatnánk talán Ad Reinhardt szkeptikus feketéire, amelyek az amerikai festőt elvezették az „utolsó” festményhez. (Bármennyire furcsának látszik, ezt az „utolsó” megelőzte Malevics *Fehér alapon fekete négyzete*, amely visszazárta a Teremtés fényét az eredendő sötétbe (a görögök öskáoszába), noha az ateista gesztust mintegy korrigálta a későbbi *Fehér alapon fehér négyzettel* – utat engedve a newtoni színekörnek.) Mégis inkább ismételtén fölhívom a figyelmet – ha egyáltalán belefér a „nulla szemiotikájába” (Brian Rotman könyvének címéből kölcsönözve a fogalmat) –, hogy bármit is állítsunk a semmiről (Wittgenstein a Nagy Semmiben összevonja szemöl-

dökét), de kiváltképpen azt, hogy a fekete semmi valamiképpen *tartalmasabb a fehér* semminél, ámbar az ófranciában pozitív is lehet a *rien* (semmi), például: *Justice amez so tôte rien* (Szeresd az igazságot mindenek fölött!). Mindenesetre Nemes grafikáit – úgy tetszik – ez a *prope nihil*, ez a semmihez legközelebbi bőségesebben ihleti: színdús apró repetíciói vagy éppen permutációi pompás lendülettel hullámoznak végig szigorú rendezettségükben a tágas fölületen. Föltehetőleg programozható lenne elgondolásainak többsége, miként azonban utaltam rá, idegenkedik a nyomat semlegességétől. Szívesebben hagyatkozik a számítógép helyett a repetitív muzsikára (főként a dobra, maga is műveli; zeneszobájában komoly együttes áll rendelkezésére), fölveszi lüktetését, ahogyan mintegy négy évtizede Nádler István Steve Reich műveit – alighanem az életritmussá szerveződött élmény bensőségségének hódolva. (Jancsik Károly hasonló szerkezeti formákkal, hullámzásokkal operáló képeire a *kvantumfodrozódások* metaforát alkalmaztam – mintegy viszonzásul a fizikusok képzőművészeti karakterű metaforáira; pl: fekete lyuk.) Gondolható, hogy ilyen aprólékos műveletben hibázhat a művész, sérülhet a minta. A gikszer, a véletlen azonban nem föltétlenül elvetendő, lehet, hogy éppen szolid korrigálása jár eredményességgel, ahogyan a természetben a hibák jelentős részének legalább akkora jelentősége volt/van a fejlődésben, a fönmaradásban, mint a törvényszerűségek pontosságának. Netán az élet létrejöttében.

A *horror vacui*, az üres fölület kitöltésének mániákussága az ürességtől, a vákuumtól riadozó iszlám díszítőművészek makacs mustáira emlékeztetnek, akik igyekeztek az űröket mintázatokkal maximálisan kitölteni, ha egyszer a vallás tiltotta az ábrázolást. Más népeknél hasonlóképpen megfigyelhetők ilyen törekvések, és ahogyan John D. Barrow megjegyzi: *az emberi elme áhítozik a mintákra és az űrök kitöltésére*. (Az űr – egyes vallási tanítások szerint – elszigetel, távol tart Istentől.) Persze, aligha mellékes, hogy a minta (de kivált a mintasorok) hordozhat szimbolikus jelentéseket, miképpen ez föltételezhető Nemes Ferenc mustáiban. (Ahogyan példának okáért Borges próbálja értelmezni a tigris vagy a jaguár mintázatát.) Relevánsnak, már-már konklúzióknak olvasom a művész összegzését (Kozák is idézi): *domináns jellegű a sorozatos hiányok vizsgálata, amely hiányok űrt képeznek, de belül mégis fontos 'események' hordozói... melyekben a lényeg a pulzálás, a lüktetés, néha rángásokkal megtörve a szabályos ritmust, noha számított rendszerekről szólnak, de valahol a belső mélységben fellelhető a harmónia*, amely – esetében legalább – akár az említett triptichon becsületos ironiájából is dereng (kvázi a nagyévtávú fináncnöke diszharmonióját jelenítve meg a forma harmóniájában), még inkább politikai élményeit (egy részét igencsak „jeles helyen” gyűjtötte) kommentáló képalkotásában, fotómontázsában, amelyek a harmonikus lélek alkalmi szarkazmusáról is jócskán tudósítanak, és mind teljesebbé, hitelesebbé formálják az „életmű-önarcképet”...

Most nem történt semmi

Majdnem három óra lett, mire a házhoz ért. Hiába csöngetett fel a kaputelefonon, senki sem válaszolt. Tanácstalanul nézett körbe az utcán vergődő pénteki csúcsforgalmon. A szűk járdán türelmetlenül kerülgették egymást az emberek. Szerencsére ő nem volt útjában senkinek, mivel be tudott húzódni a kapu mellé, ahová egy lépcsőfokon kellett fellépni. Egyébként is közel szokott hajolni a kaputelefonhoz, egyik fülét szinte rá kellett tapasztania a kis, kör alakú hangszóróra, mert az autók zajától képtelenség volt meghallani, ha a lakásból válaszoltak a csengetésre. A választ rendszerint így sem hallotta, csak egy apró, jellegzetes kattanást, amiből tudta, őt hallják a lakásban. Én vagyok, mondta ilyenkor és nem is próbálta megérteni, mit válaszoltak rá. Gyorsan jött egy másik kattanás, ahogy a zár nyelve engedett néhány pillanatra, és ha ilyenkor a teljes testével erősen nekifeszült a nehéz fa kapunak, be tudott menni.

De most nem történt semmi. Húzta a vállát az öt újrahasznosított palackból készült, telepakolt, műanyag szatyor. A bal kezében a tölcser széléről már éppen elcseppeni készült a cukormentes eperfagylaltja, a jobb kezében egy műanyag tálkában olvadozott a másik adag, amit az anyjának vett a két háznyira lévő cukrászdában. Hogy a csudába vegye elő a kulcsait így, ha egyáltalán reggel bepakolta a táskájába, ami most a tölcser tartó karján lógott. Igyekezett megakadályozni, hogy a tölcserből a ruhájára csorogjon a fagylalt. A végén még meg kell ennie mindkét adagot, gondolta. A döglesztő hőségben egy verejtékcsepp indult el a halántékánál.

Nyílt a kapu és a kutyás szomszéd ügetett ki a kedvence után. Nem különösebben előzékenyen kérdezte, be akar-e menni.

– Igen, köszönöm – válaszolta Nóra és hagyta, hogy a kapu dübörögve csapódjon be mögötte.

Amikor az anyja ajtajához ért, motoszkálást hallott az ajtó mögött.

– Ott vagy, anya? – kérdezte türelmetlenül.

– Nem tudom kinyitni az ajtót.

Nem válaszolt azonnal. A katedrálüvegen keresztül látta az anyja testének körvonalait, ahogy egyik zárból a másikba próbálgatja a kulcsokat.

– Ne kapkodj, a piros kulcsot a piros katicás zárba próbáld, a sárgát pedig a sárgába.

– Azt próbálom, de nem megy.

– Mi a jó büdös fenéért nem megy? A pirosat a pirosba, a sárgát a sárgába! Ezt nem hiszem el!

– Most mit csináljak, nem megy.

– Miért nem megy anyu?

– Nem tudom. Mert hülye vagyok.

– Ne legyél hülye. Próbáld nyugodtan megnézni. Nézd meg, melyik a pirossal megjelölt kulcs. Megvan?

– Meg.

– Na, akkor azt a piros kulcsot dugd be felülre, a piros katicabogár mellé. Na, megvan? Most próbáld nyitni.

Nóra látta, hogy az anyja rángatja a kilincset, miközben elfordítja a kulcsot. Az ajtó váratlanul kinyílt.

– Látod, a másik zár be sem volt zárva.

De az anyja már nem foglalkozott a zárral. Meglátta a fagylaltot, gyorsan kivette a lánya kezéből. Megállt a nyitott ajtóban és kanalizatni kezdett.

– Gyere, üljünk le a konyhában – mondta Nóra, és előre ment, hogy végre megszabaduljon a vállát lehúzó cuccaitól. Az egyik konyhai székre dobta le a fekete szatyrot, meg a táskáját, és azt mondta, nem baj, hogy az anyja nem tudta gyorsan kinyitni az ajtót, de szerinte ki tudná, ha egy kicsit jobban figyelne.

– Anya, kérlek, ne hagyd el magad ennyire.

– Ahá – válaszolta az anyja, és bebotorkált a konyhába – az apád mikor jön?

Nóra a kényelmetlen konyhai széken ült. Csak fél fenékkal, mert arra a székre tette le a csomagjait is. Az ölébe engedte a kezét és tanácstalanul nézett az anyjára. A bal kezében már csak a tölcser csücskét tartotta. Felállt, hogy kidobja. Elment a konyha sarkában álló pedálos szemeteshez. Lassan lépett rá a pedálra, kidobta a tölcser maradékát, majd visszament a székhöz.

– Az apám? – kérdezte, és az anyja szemébe nézett, miközben leült.

– Igen. Korán kelt ma fel. Nem tudtam tőle aludni. Annyira sokat szöszmötölt, mielőtt elindult.

– Az apámról beszélsz?

– Igen, az apádról. A redőnyöket is teljesen felhúzta. A szemembe süttött a nap.

– A férjedről?

– Most mit értetlenkedsz?

– Anya, az apámról beszélsz, a férjedről, aki huszonegy éve meghalt?

Az anyja kislányosan mosolygott, és azt válaszolta, ne erről beszéljenek most.

– Patrik hogy van?

– Remélem, jól van. Tudod, messzire utazott. Ha igaz, már Vietnámban van, aztán meg Hong Kongban.

– Még nem jött haza?

– Nem, még csak pár napja indult. Tudod, egy hónapra ment, meséltem neked.

– A fiad nem tud a fenékén maradni. Csak szerencsésen hazajöjjön, az a fontos.

Szerette volna elmondani, hogy már az első éjszaka kirabolták Bangkokban, elvették mindkettőjük bankkártyáját, telefonját. Már aznap kérte is az anyját és a barátja is a szüleit, hogy küldjenek utánuk pénzt Vietnámba. Azóta nem jelentkeztek. Három napja nem tud a fiáról semmit. Harmadik éjszaka nem alszik. Bizonytalan mozdulattal ült vissza a konyhaszékre.

– És az a szemétláda nem jelentkezett?

– Nem, nem jelentkezett. Már sosem fog jelentkezni anya.
– Hogy törte volna ki a nyakát abban a lépcsőben az utcán. Emlékszel, amikor megbotlott?

Nórának nem volt lelkiereje, hogy ezredszer is tiltakozzon, vagy helyeseljen.

– Együtt van még azzal a kurvával?
– Honnan tudjam, fogalmam sincs, mi van velük.
– Hogy törte volna ki a nyakát az a szemét alak. Meg a kurvája is. Vagy valami.
Úgy értem, fordult volna fel. Patrik jól van?

– Jól anya.

– Mikor jön el végre meglátogatni?

– Nem tudom, anya. Most elutazott.

– Rettenetesen meleg van kint.

– Voltál kint valahol?

– Nem voltam, rettenetesen meleg van.

– Mit ebédeltél?

– Tessék?

– Ettél rendesen?

– Ettem.

– Mi volt az ebéd?

– Húsleves... meg...

– Megint húsleves?

Nóra lassan felállt és kipakolt a szatyorból. A gyümölcsöt egy tálon az asztalra tette. A többi dolgot bepakolásztta a hűtőbe. A mára rendelt ebédet már nem látta ott. Ellenőrizte a szemetest. Három üres műanyag doboz volt a szemétben.

– Hát, nem húsleves, hanem valami leves, úgy értem, olyan kis gombócok, meg leves, meg minden.

– Milyen gombócok? Mi minden?

– Beszéljünk valami másról. Nem viszed el ezt a barackot Patriknak? Úgy értem, vihetnél belőle a fiadnak.

– Nem viszek, anya.

– Főzöl te rendesen annak a gyerekeknek?

– Nem főzök, anya.

Már hús perce beszélgettek, mire az anyja az utolsó kis cseppet is kikapargatta a műanyag fagylaltos tálkából. Egy gombóccal többet is hozhatott volna, gondolta Nóra, miközben figyelmesen próbálta kiadagolni az egész jövő heti gyógyszerzet az anyjának. Reggel az egyik szomszédasszony figyelmeztette, hogy be kell szednie, az esti adagot pedig Nóra adta be neki, amikor munka után felszaladt hozzá.

– Olyan, mintha be lennék szorulva egy fába – mondta az anyja.

– Mit érzel, anya, pontosan?

– Mintha be lennék szorulva egy fába.

Nóra hangtalanul fürkészte az anyja arcát.

– Add ide a poharadat, csinálok egy limonádét, és beveszed a gyógyszeredet.

- Ezt?
 - Igen, ezt. Sok folyadékot kell innod. Iszol te elég folyadékot egész nap?
 - Ma már ittam egy pohárral.
 - Felmosom a konyhát. Mitől lesz ez egy nap alatt ilyen koszos?
 - Az jó, ha apád hazajön, ne morogjon, hogy nincs felmosva.
 - Aztán elmegyek, anya.
 - Hová sietsz? Patrik most nincs otthon.
- Nóra felkapta a fejét.
- Még vásárolnom kell, meg van egy csomó dolgom.
 - Hát, akkor menjél kislányom, egyébként sem szeretem, ha késő este mászkálsz az utcán.

Megcsapta a forró levegő, amikor kilépett a hűvös lépcsőházból. Alig múlt négy óra. Fogalma sem volt róla, hová induljon. A kocsikulcsot megint nem találta. A táskájában turkált, miközben elindult az autója felé. Ugye, rendes lány voltam? – kérdezte könyörögve magában. – Mondd anya, ugye én rendes lány voltam?

Legyőzhetetlen

A nő azt mondta, vetközzön le. Rolf meglepődött. A felszólítás kedves volt, de határozott. Csak ne olyan hevesen, kisanyám, de ezt nem mondta ki. Egy darabig nézett a nő után, aki kifelé menet behúzta maga mögött az ajtót. Az ablak maradt az egyetlen menekülőút. Láttá, hogy a ház előtt éppen akkor zötyögött el a tizenkilences vilamos. Vetközzön, ne vetközzön?

Ha közelebb lépne a falhoz és kicsit kihajolna, balra éppen láthatná a Castello Sforzescót. Szinte hallotta Martin hangját, ahogy azt mondja neki, fene nagy okos vagy. Mert nem tudta, mi ez az épület. Jó, tényleg fogalma sem volt róla. De nem is városnézésre jött Milánóba. Martin meg folyton nagyképűsködött. Amikor felszálltak a buszra, hogy eljussanak a San Siro stadionba, és elmentek a tornyos épület mellé, akkor is osztotta az észet és összevissza hablatyolt hercegekről, nemesurakról meg orgyilkosságokról. Rolfot az egész nem érdekelt. Hátrébb telepedett Leandróékhoz, akik a Basel esélyeit latolgatták a Bajnokok Ligájában. Ehhez legalább neki is volt egy-két szava. Hetvenegy év alatt egyet-mást megtapasztalt már az életben, ha meg tippelni kellett, abban tényleg verhetetlen volt. A csapatát minden fontosabb mérkőzésére elkísérte. Leandro szerint ma kettő-egy lesz nekik. Két öklét összeszorította, mindkét hüvelykujját maga elé emelte. Mindig ezzel adott nyomatékot, amikor szorint fontos dolgot mondott. Szinte mindig fontosnak gondolta, amit mondott.

Az első félidő végére az olasz csapat már két góllal vezetett. A szünetben együtt indultak sörért. Leandro hőzöngött, mint általában. Rolf kérte, neki is vegyen egy Pedavenát, amíg visszajön a vécéről. A sört már akkor kipróbálta, amikor a városba érkeztek. Ezek az olaszok nem nagyon értették, amit mondott, de a Pedavena erre

az egy napra éppen elegendő szókinccnek bizonyult. Hideg legyen ám, kiabálta oda Leandrónak, és elhúzott, hogy könnyítsen magán. A lelátók felől még zúgott a hazaiak skandálása. Leandro felemelt hüvelykujjai megnyugtatták. Ezek szerint hallotta őt. Az utóbbi időben, mintha kicsit süketebb lenne. Kievíckélt a pult előtt összetömörült emberek közül, aztán elvegyült mások sodrásában. Biztos volt benne, hogy jófelé megy. Percekig tartott, mire meglátta a keresett piktogramot. Türelmesen várakozott, mire sorra került. Körülötte mindenki olaszul karattyolt, amiből egy szót sem értett, de tetszett neki a dallam, amit kihallott a nagy elánnal, széles mozdulatokkal kísért szövegekből. Leandro feltartott hüvelykujjai, amelyek Baselben feltűnő túlzásnak hatottak, ebben a környezetben kifejezetten visszafogottnak tűntek.

Gyorsan végzett, ezért is lepődött meg, hogyan juthattak vissza az emberek ilyen rövid idő alatt a tribünökre. Már csak néhányan robogtak a lelátók felé, kezükben műanyag sörös poharakkal, szendvicsekkel. Zúgott, fortyogott a stadion, mint egy zacskó penne a forró fedő alatt. A francba, lemaradt egy gólról. Az is egyértelmű volt, hogy a hazaiak kapták. Rohanni kezdett a legközelebbi bejárat felé, vissza a nézőtérre. Talán mégis láthatja, ahogy a labda betalál az ellenfél kapujába. Talán van ismétlés, ha visszaér, vissza is tekerheti az időt, mint otthon a tévét. Egy passz újra, egy hatalmas rúgás csak miatta, csak neki, mert éppúgy kifizette a mérgegrága jegyet, mint ez a sok majom, akik itt őrzöngenek. Négy perc telt el a második féldőből, összesen negyvenkilenc, ezt már látta a legközelebbi eredményjelző táblán. Kettő-egy, ahogy Leandro megjósolta, csak éppen nem nekik, hanem az Internek, de még hátravan legalább negyvenegy perc. Még bármi megtörténhet. De hol van a söre, hol vannak a barátai? Elindult, hogy megkeresse őket, amikor újabb hatalmas őrzöngés tört ki. Visszafordult a pálya felé, a Basel kapusa éppen abban a pillanatban vette föl a labdát a hálóból. Megint kaptak egy gólt. Három-egy. Már mindenki visszavonult a tribünre, talán az árusok is otthagytak csapat-papot, az olaszok ész nélkül ugráltak és énekeltek, képtelenség volt közöttük megmoccanni. Azért újra megpróbálkozott visszajutni a pulthoz, ahol utoljára Leandrót látta, onnan biztosan visszatalálna a saját szektorukba. De alighogy megfordult, újra felizzott az egyébként is forró augusztusi levegő. A gólt megint nem látta, csak a kijelzőt. Négy-egy. Nagy nehezen végül kikereredett a stadionból. Kilencvenzer ember egyszerre tódult ki, az építmény minden eresztékéből hömpölygött a tömeg. Képtelenség volt megállni vagy irányt változtatni, csak tehetetlenül sodródott az örömmámorban úszó olasz szurkolók között. Már nem Rolf Bantle volt Baseltól, rá is átragadt a győztesek boldog extázisa, egy volt közülük, *Amala! Pazza Inter Amala E'una gioia infinita che dura una vita Pazza Inter Amala!* ordította velük, bár nem értette, de nyilván ez volt a csapat himnusza, *una vita Pazza Inter Amala!* Meneteltek hosszan, néha meg-meg torpantak, aztán megindultak. Beesteledett, a nap már nem égetett, sőt el is tűnt, de nem ment messzire, nyilvánvaló volt, hogy velük van, a nap itt akkor is süt, ha csak a hold mutatja meg magát, itt erő van és öröm, szerelem, ez talán az *Amala*, férfiak, apák, fiúk, győzelem, diadal. Rolf Bantle legyőzhetetlen, gondolta.

A Castello Sforzesco közelében eszmélt rá, mennyire elsodródott a stadiontól, a barátaitól. Elfáradt. A torony előtti szökőkútnál leült a fehér lépcsőre. Reggel óta nem evett, azt a délelőtti Pedavenát itta utoljára. A fiúkat itt már nem fogja megtalálni, gondolta és végignyúlt a nap melegét még mindig őrző lépcsőn.

A feje mellett egy béka tátogott. Csak az egyik fele élt, a másik fele nem. A működő oldala lüktetett, mozgott, rángatózott. Rolf felült, a zsebéből elővette a bicskáját és a békát a hasánál felnyitotta. A szíve szép volt, arányos, szabályos, és a színe is mutatós. A pengével milliméterről milliméterre haladt tovább. Tisztán látta, hogyan kapcsolódnak össze a részek. Így haladt aprólékosan, mert arra gondolt, ha minden egyes porcikáját megvizsgálja, megérti az egészet. A béka talpának levendulaillata volt, a combján apró, piros foltok. És van a békának gerince? Egyelőre nem találta. Egy elhaladó autó lámpájának fényénél elborzadt a látványtól. A szív működőképes fele hiábavalóan erőlködő, vérző csomónak hatott, de dobogott. A másik fele meg talán sosem működött. Nézte a többi élettelen szervet. Aztán egy óvatlan mozdulattól a bél teljes tartalma kiömlött és elárasztott mindent. Undorító volt a látvány és förtelmesek a szagok. Hirtelen rémület fogta el. Eredetileg arra gondolt, ha végzett a vizsgálattal, majd mindent szépen visszailleszt. De erre a látványra azért nem számított. Pánikszerűen visszadobálta a békába a kioperált szerveket. Az eredeti helyükre persze már nem emlékezett, de a sietségben egyébként sem lett volna idő mindent jól elrendezni. És mit is jelentene, ha jól rendezné el? Szabadult volna már az egésztől. Nem volt jobb ötlete, felkapta a cafatokban lógó tetemet és egy arra haladó autó tetejére dobta. Köhögött a száraz, augusztusi portól.

A nap éppen a szemébe sütött. Fáradtnak érezte magát, de sosem szeretett ébredés után sokáig heverészni. Felkelt, ült a lépcső szélén. A szökőkút mellett, tőle jobbra fiatalok szelfiztek. A kezét belelógatta a medencébe, aztán percekig suvickolta mindkettőt. A zsebében zsebkendőt keresett, meg a bicskáját, de eszébe jutott, hogy az utóbbit még a stadionban, a beléptetéskor elvették tőle. Bosszankodott is, hogyan lehetett ilyen hülye, hogy magával hozta. Ez volt az utolsó, az egyetlen tárgy, amit még Cécile adott neki, mielőtt elment. Ha meglenne, vágthatna a levendulából, ami a szökőkút túloldalán virágzott. Cécile kedvenc virága. Korgott a gyomra. A zsebkendővel kirántotta a pénztét. Húsz euró és tizenöt svájci frank. Ennyi volt az összes vagyona. Egy húsz év körüli lány a fényképezkedők közül elmenőben letett mellé öt eurót. Akkor vette észre, hogy már több is összegyűlt ott, amíg aludt.

A nő visszajött a szobába és megint rászólt. A karján egy melegítőalsó meg egy kék-fehér csíkos póló lógott. A bőre barna volt, ősz haja megzabolázhatatlan, erős.

– Puoi restare finché ti lavo i vestiti. Li riavrai entro due ore – talán megint azt mondta, hogy vegyen le mindent. Korábban sem a szavakat értette, hanem a gesztusokat, amelyekkel magyarázott neki. Letette elé a behozott holmikat.

– Mi chiamo Agnella. Agnella – magára mutogatott és újra kiment a szobából.

– Csak ne olyan hevesen, kisanyám – válaszolta neki, de nem volt benne biztos, hogy a nő meghallotta. A második napon talákoztak először. Pénzt kapott tőle, aztán kenyeret, cigarettát hozott. Minden nap meglepte valamivel. Rolf soha nem ment

messzire a Castello Sforzescótól. Ha el is ment, estére mindig visszajött ide, a park egyik padjára, közel az úthoz. Amióta Milanóban maradt, sosem fájt a lába, nem re-segett a dereka. Megmaradt az erő, *una vita Pazza Inter Amala!*, énekelgette gyakran, miközben bejárta a gyönyörű parkot, a közeli utcákat. Itt ragadt. Minek ment volna haza? Mindig volt, aki pénzt adott neki, mások, mint ez az idősebb nő is, enni-valót hoztak. Most pedig, ha nem is értette a nyelvet, nyilvánvaló volt, ki akarja mosni a ruháját. Talán ezt a melegítőt is neki adja majd, a csikos felsővel, akkor váltóruhája is lesz. Egy hétköznapi meg egy vasárnapi. De azonnal rájött, hogy az ünnepi öltözet inkább csak kolonc lett volna. Csak nem fog egy batyut a nyakába venni? Nem, erre semmi szüksége. Mindene megvolt, ami kellett neki. Egészséges, nagy séták a parkban vagy a város utcáin, amikor a járókelőket, a sétára kihozott kutyákat vagy a kóbor macskákat figyelte, vagy a puccparádét a Della Spiga macskakövein, és csendes, meleg éjszakák a saját padján. Általában igyekezett láthatatlan maradni. Egy idő után, este-félé Agnella is kijött hozzá néhány órára. Chipset ettek, Rolf rágyújtott, némán nézte a füstöt, a nőnek egész idő alatt be nem állt a szája. Rolf gyakran érezte úgy, hogy legszívesebben lerakná a chipszacskót és megölelné. Az égbolt sima volt és kék. A levegőben levendula illata. Így maradt volna örökre.

Teljesen idegenek

Éjszaka volt. A bútorok inkább meg sem mozdultak. Igyekeztek feltűnés nélkül meg-lapulni a helyükön. A félhomályban ez nem is volt különösebben nehéz. Hogy őszin-ték legyenek, unták már nagyon. Mindig ugyanaz a műsor, mindig ugyanúgy. Pedig az egésznek semmi értelme nem volt. Persze, minek van értelme mostanában. Ezt a kanapé recsegte, szinte alig hallhatóan. A kanapé hangján különben mindig jól szó-rakoztak. Remekül tudta utánozni a viharos szélben kintről behallatszó, mély nye-kergetést. Sosem tudtak rájönni, mi adja ki azt az ütemesen folydogáló, fenyegető han-got. A falhoz közelebbi, bal oldali étkezőszék a villámhárítóra gyanakodott, de az asztal határozottan emlékezett arra, amikor a nő említette, az épületen egyáltalán nincs.

Persze, pontosan nem tudták, mi az a villámhárító, de ilyenkor, amikor az éjszaka közepén megint kezdődik a szokásos műsor, jó szolgálatot tehetne. Legalábbis a könyvespolc erről meg volt győződve. Szerinte, ha valamire, akkor éppen ezekre az éjszakákra találhatták ki.

A nő lassan imbolyogott át a hálószobából a nappaliba. A lehúzott redőnyök miatti teljes sötétség csendesen hömpölygött mögötte a félig nyitott ajtón keresztül. A nappali ablakain azonban beszűrődött az utcai világítás fakó fénye. A derengésben valami különös fénytörés halványkékre festette a nő meztelen testét. A bőre úgy verte vissza ezt a kékes fényt, mintha ezüst, vagy bronz felületen, finom csiszolással készí-tett tükör lenne, amit az idő már elhomályosított. Domború idomai, különösen

a melle és a csípője, szétszórták ezt a fényt a szobában, amitől kísértetiesek lettek az árnyékok. Teste minden homorulata egyetlen gyújtópontba, az agyába irányította a hozzá visszaverődő kékes fénysugarakat. Ettől soha meg nem szűnő, tompa fájdalmat érzett.

– Ezt a sorsot szántad nekem? – kérdezte halkán – És mikor döntötted el? – Senki nem válaszolt.

A bútorok némi szánakozással figyeltek és meghúzódtak a fal mellett.

– Gondoltál rá szeretkezés közben? Ettől erősebben öleltél, hogy ne jusson eszedbe? Azzal foglalkoztál, hogy ne foglalkozz vele?

A fejében erősödő fájdalomtól megtántorodott. Mindjárt üvölteni fog, gondolta. De nem akart. Semmit sem akart. Talán meghalni volna jó. Volna valami jó. De elszgyellte magát. Ennél a gondolatnál tovább még nem jutott.

Az a nyári délután járt most az eszében, amikor a kanapén ültek. A férfi az erkélyajtón keresztül hosszan nézte a kinti kőre tett fonott kosarat, benne a nagy cserép bazsalikkal. Milyen jól néz ki, mondta. A nő egy ideje nem tud szabadulni a gondolattól, hogy a férfi nem a bazsalikomra gondolt. Pedig éppen azért szedett belőle egy nagy csokorral a paradicsomsalátára, amit később együtt készítettek el a vacsorához. A férfi a kosarat nézte, amit az anyja halála után hoztak át ide. A nő ma már biztosan tudja, a férfinak akkor, az járt a fejében, milyen kár, hogy itt kell hagynia, ha elmegy. Nem mondta, hogy el fog menni.

Ha a nő mostanában visszagondolt az elmúlt évekre, világos volt, nem mondtak egymásnak semmit. Pontosabban mindent elmondtak. És mégis. Mindig volt valami hamis a férfi mondataiban. A hangsúlyaiban. A mondatokat bárkinek mondhatta volna. A mondatok csereszabatosak. Vagy a szereplők azok.

Már nem is akarnak tudni egymásról. Teljesen idegenek. Ez volt az a felismerés, amitől kiszakadt belőle az üvöltés. Eleinte minden éjszaka. Sokszor nappal is. Néhány hónapja már csak éjszaka. Nem minden éjszaka. Csak majdnem minden éjszaka. Ez lényeges különbség. Fontos változás. Neki fontos. Mindenki ezt mondta volna, ha el merte volna mesélni bárkinek is. A gyógyulás jele. Ettől röhögnie kellett.

A bútorok ezt utálták legjobban. Ezt a hisztérikus nevetést, meg a velőtrázó sikítást, ami utána jött. De a sikítás most elmaradt. A nő kihúzta az egyik széket, hogy leüljön. A gyerekhangokat hallgatta.

A két kisebbik fiú már megint vitatkozott valamin.

– Le tudnád reszelni a sajtot? – kérdezte a nő a legkisebbet, hogy véget vessen a veszekedésnek.

A férfi átölelte. A szemük sarkából figyelték a gyereket. Ügyetlenül, de nagy igyekezettel dolgozott.

Ők közben salátát készítettek, sok bazsalikkal.

– Szeretlek, mondta a nő – pedig nem ezt akarta mondani. A végtelen békéről akart beszélni, ami elfogta ilyenkor. Meg a félelelről. Valami kibomlani készülődött benne, aztán visszahúzódott, évek óta, újra és újra. A férfi hátulról ölelte a konyhapult

előtt. Kicsit elfordította a testét, hogy a gyerekek ne lássák, ahogy a tenyerében tartja a nő mellét. Csak később vették észre a paradicsomfoltot a ruhán.

Végül a férfi mondta ki, amit ő sosem mert, pedig valami ilyesmi pulzált benne mindig, amikor túlságosan tökéletesnek látszott minden.

– Én, nem akarlak eltemetni sosem.

Ez a mondat már évekkkel azelőtt ott felejtette magát a nő fejében, mielőtt bármelyikük kimondta volna. A férfi megtette helyette is.

De mit lehet erre válaszolni? Hogy én sem téged, szívem? Kicsit meg is rökönyödött, a férfiak korábban halnak. Általában.

Nem válaszolt. Úgy érezte, nem kell megmagyarázniuk semmit. Szembefordult a férfival. Kívánta, a testébe akarta zárni, hogy újra megszüljön, és ez a belülről, önmagából eredő mozgásuk sose érjen véget.

A paradicsomfolt a nő ruhájáról átragadt a férfi ingére is.

A nő merev testtel állt fel a székről. Kis tűnődés után a sötét hálószoba felé indult. Fejében tompa, soha el nem múló fájdalmat érzett. Kísértetiesek voltak az árnyékok.

A kanapé szerint az egésznek semmi értelme sincs. A hangja recsegett, a villámhárítót utánozta. A bútorok egyetértettek vele. A kanapé hangján máskor mindig jól szórakoztak.

OLÁH ANDRÁS

az utolsó nyár

orgyilkos nyári délután volt
amikor bojkottot hirdettél
ám az emlékek olyanok mint a tiszai
homokzátonyok: foglyul ejtenek
s ha nincs elég bátorságunk a magányhoz
összeköltözik álom és gyötrelem
s a hiány kiirthatatlanná válik
ha azonban büntudat nélkül tüntetjük el ami még
egymásra emlékeztet sohasem
tudjuk meg milyen az íze a gyógyulásnak

...ha...

az idő kirostálta mellőlünk
a régi szereplőket
a fogasról elhordtak minden kabátot
elnyűttek berozsdásodtak a záruk
csak a didergő hajnalok maradtak
hogyan szikkadt tekintettel fordulhassunk
a fénybe ha az álmok üres fiókjába
hazugságaink belenéznek

kivételek

azt hittem folytatásod leszek
s hogy maradunk kivételek
de képtelenség téged megtartani
cigarettd illékony füstje körbe fonja
a mélyrétegek kristályhibáit
nyűgösen nyikkan a szék
ahogy az ölembe kucorodsz
– leáztatott bélyegek vagyunk
üresen tátognak bennünk a szavak
s félek holnap tőlem is védelmi
pénzt kér majd az emlékezet

társasjáték

mintha egy társasjáték
startmezője lenne
négyen szorongunk
eltérő maszkok mögött
vizsgálatra várva
hiába az egyeztetett időpont
csúszásban vagyunk
a sarki fűszeres özvegye
a nyugdíjas tornatanár
és a kifogyhatatlan
életkedvű Matild néni
utóbbi a tesztelés utáni
kalandjait meséli
a kórházi viszontagságokat
a zavaros pillanatot
amikor már nem fontos semmi
lepréselt hümmögés a válasz
– lám nem vagyunk egyedül
félúton beláthatatlan kényszerek
között... látnoki örület:
a kinti sötét máris
szívünkbe szüremkedett

Tengerre magyar...!

A déli naptól forrt a levegő. A sziklás parttal küzdő senyedő fenyők alatt teli torokkal ordított Isztria összes kabócája. A férfi lihegve érkezett. Az a típus volt, aki mindig él a lehetőségekkel. Megragadta a dolgokat, mindig belenyúlt a jóba.

Tar fejével követte az évek óta mindent elsöprő, már- már kötelezővé vált divatos hajviseletet, menő lett a kopaszság, hát az lett ő is.

Nyakán ujjnyi vastag „műves” fehérarany nyaklánc pompázott. Pocak kezdeményével, és izmosnak nem mondható felsőtestével megállt a sziklás parton. Zavartalan önbizalommal nézte a panorámát, és állt, mint egy alfahím.

Totyorgott. Hát ez itt bizony nem a finom, rostált homokú olasz tengerpart. Csak kő, meg kornyadt fenyők. Mindegy már. Egyszer ki lehet bírni.

Egyensúlyozni próbált a sziklán. A papucsos keresztül is érezte, hogy nagyon élesek a parti kövek. Szokta a vizet. Az öböl túl felét mustrálta. Szikrázott a levegő a forróságtól és a vakító fénytől.

Komikus balett mozdulatokkal, araszolt a sziklákon a víz felé. Az utolsó, víztől fénylő, grafit színű éles csipkés kövön megállt.

– Milyen röhejes lehetek. A balfácán szobra, mint egy lúzer – ez a gondolat boszszantotta. Hülyeség! Gyanakvóan körülnézett. Megnyugodva látta, hogy a nyaralóközönség nem a tornamutatványaisal foglalkozik. Mindenki eltökélten nyaralt. Egy csomó érthetetlen nyelven kvartyogtak. Egyik se tud magyarul, de mi persze tanuljunk nyelveket!

– Jó, hogy az asszony nem jött le, most kiröhögne, ahogy itt szerencsétlenkedek – gondolta, s karjaival csápolva lépett a nyakig érő vízbe. Az arcára fröccsenő sóslét lenyalta, dühösen köpött.

– Szar érzés, hogy mennyire látszik, nem vagyunk vízi emberek, mi magyarok. Szokta az ölmeleg víz simogatását. Lassan beleereszkedett.

Hát ez itt nem egy rendes strand. Nem a jesoloi, jó kis gereblyézett homokú, kicsit piszkos, de finom meleg vizű pancsi-pancsi. A kristálytisza vízben meglátta a parti szikla alján a zavartalan és soha nem látott paradicsomi életet. A négy-öt méteres mélységben a sejtelmes foltok mozogtak. A felszíntől néhány centire ezüstös hasú, apró halak úsztak csapatostól.

A meredek, résekkal szabdalts fekete kőfal előtt még látványosabb volt a halraj tánca. Mintha egy titokzatos vezényszóra mozdulnának a halak, fordultak újra meg újra. Felszikrázott a nap a testükön.

Nem mert megmozdulni. Ehhez hasonlót sem látott. Leszámítva persze az állatkertben és a bevásárlóközpontban a kölyökkel látott óriás akváriumokat. Hát ez szebb volt, mint a Spectrumon, pedig a nagyképernyős plazma baromi éles képet ad.

Teljesen zavarba jött. Állt a nyakig érő vízben, feje tetején a narancssárga-fekete búvárszemüveggel. Körülvette a tenger és olyan tobzódó életet látott maga körül, hogy legszívesebben lemerült volna, hogy az ujjnyi nagyságú kicsi halakkal együtt úszkáljon a csipkés part mentén.

– Marhaság, alig tudok úszni! – lábával kalimpálva keresett támaszt a víz alatt. Végre sikerült. Szúrta a kezét az éles kő. Mély levegőt vett, ellökte magát.

Eszébe jutott a szemüveg, görcsösen taposva fogta, próbálta arcára igazítani a maszkot. Gondosan ráköpött az üvegre, hallotta valahol, hogy a profik így csinálják. Elszánta magát s nagy lendülettel lemerült. Teleszívott tüdővel marha nehéz volt, de sikerült.

Az egész feje megtelt az ismeretlen vízi világ zajaival. Egy tűvékony, acélkék hal úszott a látómezejébe, egészen közel. Siklott mellette, inkább vele, a búvármaszktól néhány biztonságos centiméterre. Ha úszott, ő is mozdult, ha megállt, a kis vacak is megállt. Majd ok nélkül, rebbenve arrább siklott.

A férfi megijedt, hirtelen mozdulattal fordult el. Pezsgett a bőrén a langyos víz. Egyszerre nem tudta, hol a lent és hol a fent. Kezére nézve elképedve látta, hogy puha mozdulatai a halak irányába lelassulnak, mintha kocsonyás anyagból lenne a keze. Nagy testével kecsesen fordult, cikkanva változtatott irányt s a rebbenő szikrát vető csapat magával ragadta.

Dobolt a homlokán egy ér, pattogott a füle. Nem is furcsállotta, hogy pánik nélkül, lassú, takarékos mozdulatokkal, nagyokat húzva öblösre kerekített tenyerével gyorsan ért a felszínre.

– Pssiiiaaa, mint egy bálna – gondolta.

Óriásit lélegzett és azonnal fordult vissza a víz alá. Félig nyitott szájából aprón gyöngyöző légbuborékok törtek fölfelé. Teli szájjal nevetett. A hang, a víz alatti artikulálatlan áóóóó-jával megriasztotta a rajt. Nagy buborékok szálltak a nyitott szájából. A hirtelen elfogyó levegő, szorító fájdalommal hasított a mellkasába.

Ereje maradékával, utolsó pillanatban felért. Hanyatt feküdt a vízen, kopasz fején és a lassan szikkadó hasán érezte a Nap erejét.

Kicsit ellökte magát az éles, de biztos kapaszkodótól. Lassan elfordult a parttól, néhány tempónyit siklott. Jól érezte magát. Leszámítva, hogy egyre jobban feszített a hólyagja. A sör, amit reggel ivott a teraszon. Még otthoni. Jó is az, hazai!

– Tényleg szép a víz. Nem is rossz – gondolta. A part is klassz. Innen olyan romantikus, vagy mi. – Ahogy mozgatta a lábát érezte, hogy ki kellene menni...

– A rohadékok ezt is elvették! Az egész part, meg a tenger is a mienk volt! – tanulta, vagy olvasta valahol.

– Föl egészen az olaszokig. A rohadékok! Milyen jó lenne, ha újra a mienk lenne! Lehetne lejönni mindig!

Érezte, fokozódik a feszítés.

– A francokat megyek ki, legalább a prosztaámnak semmi baja! – gondolta megkönnyebbülten.

Az apró tintakék hullámokon szikrázva tükröződött az áldott isztriai napfény...

A baleset

A bőrröndüzem az első emeleten, egy folyosóból lett kialakítva. A falra feltolták a nagyméretű munkaasztalokat. A hosszanti oldalon két-két nő dolgozik.. A világosság jobbról érkezik, már ami marad a nagy távolság miatt. Az ablakok északkeletiek, így a munkavégző kéz takar, árnyékot vet a munkadarabra. Jó ez így...! Itt minden ilyen! Ez „magyarország”.. ahogy mondani szokták, lemondó legyintéssel. Ezt a mondatot gyakran ismételtetik, ha valami nem jó. Újra és újra. Az első szabályok között ezt mindenki megtanulja.

Az asszonyok keze automatikusan végzi a mozdulatokat, egyet hajt a vastag bordó műbőrön a mutatóujj, nem többet, mint fél centimétert, ettől ragad majd a gumicement, aztán piszkosul fog.

– A méret fontos, hölgyeim! – mondta a francia, vagy a fene tudja honnan való megrendelő, pontosabban a tolmács.

– Ettől lesz szép a bőrrönd, a táska, értik?

A betanítás itt aztán be is fejeződött.

– Úgyis tudják, hogy kell, ha elmondjuk gyakorlat közben – mondta a brigádvezetőnek a mérnök.

Együtt nézte a „táskás szocialista brigád”, a harminc fáradt asszony, hogy a megrendelő rohadt „kapitalista”, a hülye, fekete kutyájával a hóna alatt, azon a szép francia hangon sápítózva rohan a végé felé. Már délelőtt kihirdették, hogy az egyetlen emeletit tilos használni, mert kitakarították. Azt használhassa a külföldi, ha jön, és oda akarna menni.

A rohadékok, neki persze fényesre nyalták. Most még rendes papír is került bele, nem „népszava”, mint máskor.

A szép-öltönyös, illatos ürge szedte a lábait. Mögötte az üzemvezető, a fésült Jávor-bajuszával, a hullámzó, mindig izzadságszagú testével. Még nyakkendőt is vett a marha, a tisztelet miatt. Majd nem győzi levenni, mert délután megy a munkásörökhöz, ott jól kiröhögnek, ha magán felejtene. Megy jól berúgni a pártház udvarán lévő klubhelyiségbe! Mindig odajár. Hetenként jól bepiál, aztán másnap előadja a bennfentes dumát a géppisztolyos, vagy milyen gyakorlatról...

A veresi cigánylány, a Mari, mindig tátott szájjal hallgatja. Látszik, már le is fog vele feküdni. Odatartja neki úgyis. Itt így, trágár mozdulattal kísérve mondják a nők is. Aztán a könnyű munkát most már majd ő kapja, a Zsuzsika helyett, mert az meg dobva lesz, persze.

A nők lassan újra felveszik a ritmust. A jobb mutatóujj, keményen végighúz, leélez. Ragasztja a gumicementtel a „szélt”, hogy passzoljon. Megfordítják az egész táska vázat, még lifeg rajta az anyag. Azt, az asztal másik felén, a hokedlin ülő, miteszszeres orrú Edit és az új lány nyomja rá együttes erővel. Aztán két-két csó-szegecs sarkonként. Ennyi az egész. Már fogja is a bőrt.

Éva jön vissza, hasán egy gomb hiányzik a köpenyén s így kilátszik – a megeresz-
kedő bőr, a terhesség után maradt csikokkal, a kicsinek már most sem mondható
hasa. Nem bírta ki, a slepp után settenkedett.

– Vajon mi a francot lehet csinálni csapatostul a klotyón? – mondja és nevet.

– Lányok! Nem fogjátok elhinni, a faszi előtt berohant a titkár-Józsi az előtérbe
és körbefújta valami kölnisüveggel. Ó, hogy be ne csináljak!

A meglepett csendet hangos röhögés váltja, a veresi lány sikít és a többiek is vele
nevetnek.

– Mert nekik még így is bűdös van, basszák meg!

– Ezután bement az idegen ürge és képzeljétek, vele a tolmács, meg a hülye üzem-
vezető.

Hangosan röhögve hallgatják, de a kezük tovább végzi a mozdulatokat. A norma
nem enged lazítást, mert nem lesz fizetés.

– Komolyan mondom, nem fogjátok elhinni, nem a francia pisált, hanem a bol-
hás kutyája, spániel vagy mi. A mi klotyónkba! A rohadék kutyájával hugyoztat
a vécénkbe.

– Kissnééé, Kati, – kiabál a résnyire nyitott üzemiroda ajtajából a normás Karcsi.
A nyomaték kedvéért hozzáteszi, – siessen már, az Isten áldja meg, nem magukért
van ez a telefon! Magának morogja – állandóan hívogattatják magukat.

A harmadik asztal fal felőli oldalánál leteszi a ragacsos ecsetet egy hullámos hajú,
negyvenet közelítő, csinos arcú szemüveges asszony, arcán meglepetés. Nem túl gyak-
ran hívják telefonhoz. Kikászálódik a munkaasztal mögül.

Lassan mozog, látszik, hogy azon gondolkodik, ki keresheti őt. Ahogy az iroda
felé indul, idegesen ránt egyet a köpenyén. Kicsit imbolyogva megy, az itteniek tud-
ják miért, a paralízis, kislánykorában – ahogy ő meséli – beszorult a bokájába, így
rövidebb lett az a lába, innen az enyhe billegés. Behallatszik, ahogy a többiek még
Éva történetén nevetnek teli szájjal.

Kissné az íróasztalnál ülőt nézi, bizonytalan hangon mondja a nevét, és hogy tessék.

A határozott férfihang enyhe tájszólassal kérdezi:

– Van-e magának egy Németh Jánosné nevű húga?

– Igen, – feleli az asszony – a Márti, a mostohatestvérem. Miért kérdezi?

– Gémes hadnagy vagyok, a határőrségtől.

Az asszony lába megbicsaklik, kérdés nélkül, lassan leül az íróasztal sarkához
állított székre. Bepárásodó szemüvegéhez önkéntelen mozdulattal nyúl belülről a len-
cséhez, és törlő mozdulatot tesz.

– Mi van Ferikével? Baj van?

Az íróasztalnál ülő férfi nem is álcázza, hogy figyel, leteszi a golyóstollat, szemével
az asszony tekintetét keresi.

– A fiú, Németh határőr... sajnálom... Baleset, elvtársnő, igazán sajnálom. Elhall-
gat. Várja, mit mond az asszony. Hagyja, hogy meg tudjon szólalni.

– A maga húga, úgy tudjuk nagyon beteg. Megkérem, menjen haza, és hívja ki az SZTK-ból az orvost, mert este a parancsnokommal ki kell mennünk hozzá! Ki tudja hívni? Maguk egy házban laknak, ugye?

Alig hallhatóan szólal meg az asszony: – Meghalt, ugye?

– Igen. Este hétre kimegyünk megmondani. Akkor már a férje, a gyerek apja is otthon van?

– Igen, Jancsi, hatig mindig hazaér.

– Akkor kérem, hívjon orvost, ha szükséges, segíteni tudjon. Mondja meg a doktornak, hogy mi kérjük. A határórség, érti? – A tiszt hosszan hallgat.

– Akkor én el is köszönnék. Erőt, egészséget! Sajnálom, higgyc el!

A vidám brigád zavart csendre vált, amikor néhány perc után megjelenik az ajtóban Kati. A bepárasodott szemüveg a kezében, furcsán torz az arca. Sír. Bizonytalanul teszi meg az alig öt-hat métert, közben sírva mondogatja:

– Ferike meghalt.

Mindenki hallgat, senki nem mer kérdezősködni. A becsukott irodaajtó mögött a normás hangja hallatszik, ahogy telefonál.

– Marton elvtárs, haza kéne engedni Kissnét, valami nagy baj van a nővére fiával, aki most katona vagy határőr. Igen, a legrosszabb, meghalt.

Ketten is segítenek, elrámolják a szerszámokat, nyugtatni próbálják. Menj csak, majd mi megcsináljuk, a tiédet is, ne izgulj, ha pofázni mer a főnök, kikaparjuk a szemét!

Az asszony sír, átöltözik, leveszi a köpenyét, a kézzel kötött kardigánt, szoknyát és a fűzős, magasszárú cipőt. Remegő kézzel lapozza a portásfülkében a telefonkönyvet, nem könnyen, de megtalálja és felírja – egy, a portástól kapott cédulára – az SZTK számát. Köszön és kilép az üzem kapuján. Vajon, most hol talál útközben működő telefonfülkét?

Hazafelé kiszámolja, mennyi idő múlva ér haza a bölcsődéből Márta. Dadaként dolgozik, nagyon szereti, de mindig siet, mert János hatra várható. A nyitott, kör-gangos proli-házban egymás mellett lévő két szoba-konyhás lakás bérlője a két testvér. Ez a szomszédság most szörnyű, elbűjni sem lehet.

Kati a közben hazaérő férjének néhány sírós szóval elmondja, hogy mi történt a gyerekekkel, és hogy mindjárt jön az orvos és a katonák.

– A parancsnok, vagy mi, talán így mondta a hadnagy.

– Rohadjanak meg, – morogja kabátba bújva a férfi, és a vizesvödröt megragadva indul a kapu felé, a sarokra, ahol az utcai nyomós csapból lehet csak vizet hozni. Legyen víz, mire a gyerekek hazaérnek. Lehessen inni a vödör mellé tett közös bögréből, meg kell estére a mosakodáshoz is.

Mindketten keresik a tennivalót, csak beszélni ne kelljen. Az asszony fél szeme a konyhaajtó üvegén, látni akarja, amikor hazaérnek. Csak soha ne is jönnének, s ha jönnek, csak ma ne jöjjön át szegény Márti, mielőtt...

De egyszer csak jönnek. Jól hallják, ahogy csapódik a kapu, a zárt kapualjból kilépnek a lakás ajtaja elé. Nagyon ritkán fordul csak elő, hogy együtt jönnek, fáradtan, de nem rosszkedvűen. A testvére valamit mesél, megállnak, Jancsi nyitja a kulccsal a zárat.

Szórolósan, szegényes fény vetődik a gyöngye erejű villanykörtéből a gangra.

Hat előtt pár perccel ott volt már a doktor is. Mindenki szerette, ahogy megérkezett a biciklijével, ahogy szakyszerűen lekapcsolta a nadrágszáráról a csipeszt, ami védte a nadrágot a becsípődéstől.

Jól látszott az utcai ablakon át, ahogy zavartan igazgatta a hajtókat. Mély levegőt vett, aztán lassan betolta a biciklit a sötét kapu alá, vigyázva átemelte a lelépő csorba lépcsőfokon. Eltökélten lépett Katiék konyhaajtájához, kopogott és benyitott. A köszönésen kívül szót sem ejtettek, le sem ült. Vártak. Hosszú időnek tűnt, pedig csak tíz perc telt el.

Az autó fékezett a poros utca gödrös, régen javított járdaszélénél, a sárgásra festett vályogház előtt. Katonai zöld Volga. Hárman voltak benne, egy arany váll-lapos főtitest, egy zöld parolis hadnagy és egy sorállományú katona, a sofőr.

Egy percig még ültek, nézték a térképre hasonlító, repedezett vakolatot s a félhomályos utcarészletet.

Aztán az idősebbik megmozdult, mire a sofőr pattant, nyitotta az autó ajtaját és a kaput is a tisztnek. Ő visszaült a kocsiba, a tiszt pedig beléptek a házba. Kifejeztelen arccal fordultak a Németh lakás ajtaja elé, kopogtak és hosszan vártak. Az orvos a szomszédos konyhaajtó üvegén át látta őket. Nagyon sóhajtott, megfogta az orvosi táskát, kilépett, biccentett a katonáknak.

Nyílt az ajtó. Jancsi, a kövérkés, nagydarab, pirospozsgás arcú falusi ember, csak állt a szűk nyílásban.

– Tessék. Minket keresnek? – kérdezte, de a hangja furcsán megbicsaklott, amikor meglátta a körzeti orvost. Hátralépett, helyet adva a férfiaknak.

A konyha kicsi és zsúfolt volt, de nagyon tiszta. A kredencen hímzett kis terítők alatt poharak s tányérok, a szekrény tetején cserépben virág, az ablakon mintás függöny. A két középkorú tiszt zavarában a szokásos formulát használva köszönt.

– Erőt, egészséget! – a hadnagy – ő volt a telefonáló – beharapta a száját. – Bocsánat, jó estét! A felesége is itthon van?

Nyílt a szoba ajtaja és Márta holt fehéren állt ott. Meglátta a tisztet, s már sírt.

– Ferkó? – kérdezte, szinte hangtalanul. – Ugye baj van?

Jancsi hozzálépett és az egyik hokedlira ültette, átölelte. A két tiszttel és az orvossal megtelt a konyha. Zavartan álltak. Az orvos a táskáját a kredenc peremére támasztva nyitotta, s injekciós fecskendőt meg gyógyszeres fiolát vett elő.

– Elvtársnő, Némethék! – mondta az arany váll-lapos – a fiuk, Németh Ferenc, szolgálatjelzés közben balesetet szenvedett és.... Elhallgatott. Hosszú csend után a hadnagy rekedten megszólalt...

– Meghalt. Nem lehetett segíteni. Fogadják a Határőrség Országos Parancsnokságának részvétét.

Az orvos a félájult nő karján felhúzta a pulóvert, és beadta az előkészített nyugtató injekciót. Utána mérni kezdte az asszony vérnyomását. Akkor már az apa nagy teste is rázkódott a sírástól.

Márta merev, könnytől nedves arccal ülve hallgatott. Az arany váll-lapos láthatólag erőt gyűjtött, nagy nehezen megszólalt.

– Némethék, kérem, értsenek meg, fel kell tennem egy fontos kérdést. Kérem, gondolkodjanak, és válaszoljanak! Hogy akarják eltemettetni? Pappal? Látom a szentképről, hogy vallásosak. Akkor maguknak kell hazahozatni Nagykanizsáról. A maguk költségén és a temetés is...

Nagy csönd lett.

– Hát igen – mondta zavartan, érezte, hogy ezt elrontotta.

– Ha viszont engedik, hogy katonai módra, méltó szertartással, akkor hősi halottként, alhadnagy rendfokozattal a Belügyminisztérium temeti el. Kérem, választhatnak!

A csönd már fájt. Az orvos foga megkoccant, amikor kiszáradt száját kinyitotta és megnyalta az ajkát.

– Jobb, ha én most kimegyek – mondta, és lépett az ajtóhoz.

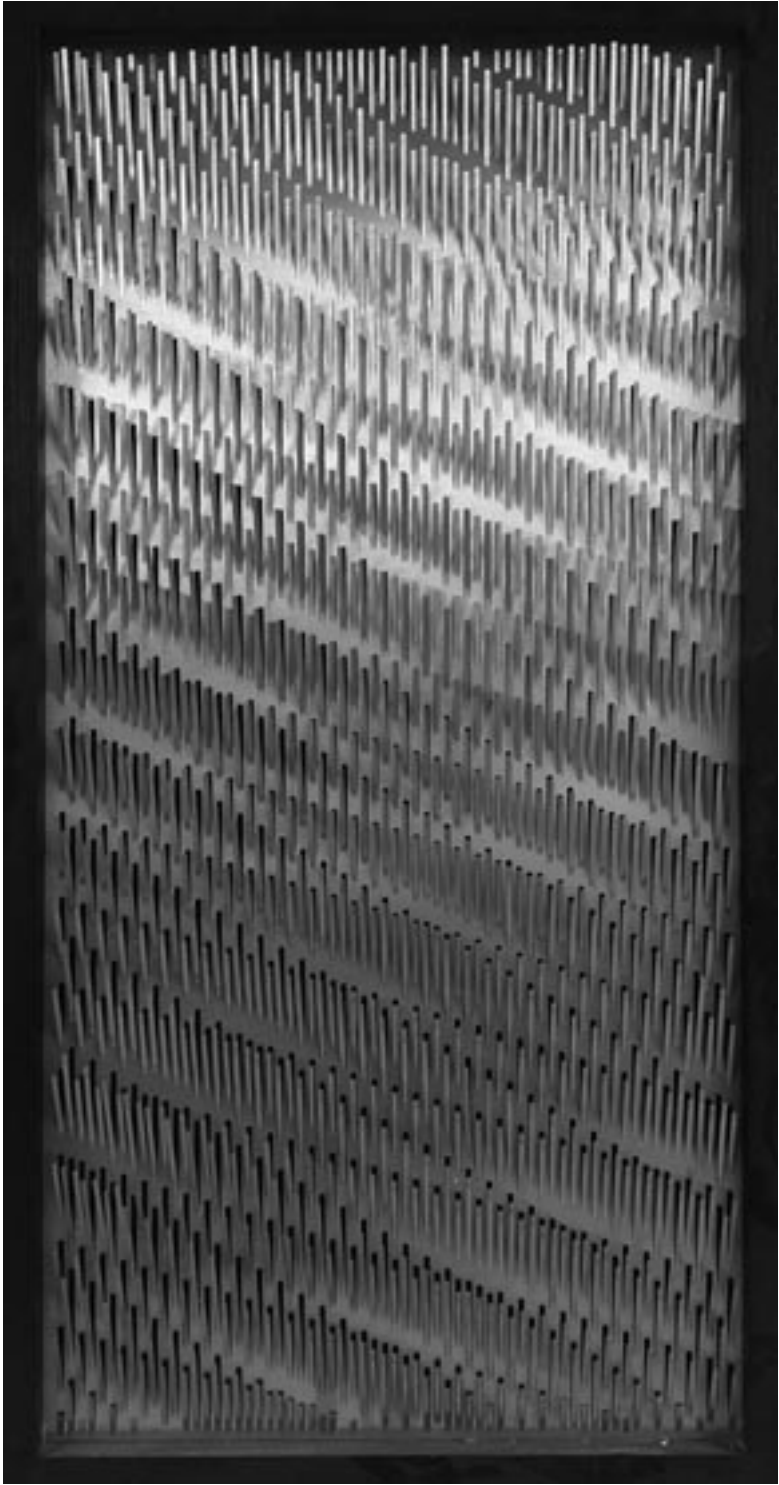
– Maguk is menjenek el! – szólalt meg nagyon száraz hangon János. – Holnap választ adunk.

A két katonatiszt halkán köszönt és leszegett vállal, mintha úgy kisebbek lehetnének mentek a kapu felé. Nem mentek. Menekültek.

Odakint már szürkült. A konyhaajtó becsukódott.

A ház előtt, ahogy a kocsiajtót nyitották, hallották az ablakon kiszűrődő női sírást. A Volga elindult, az utcában csend lett.

A távolból idehallatszott az egy-pályás öreg villamos kerekének sikoltó hangja, ahogy megkerülte a nagytemplomot.

BENKE LÁSZLÓ

Birkózás

Látod-e még, Uram,
elégedetten,
amit teremtettél,
amit a porból
saját képedre
életre leheltél:
– Íme, igen jó?
Vagy talán megbántad
isteni koncepciód?
De hisz úgy van minden,
ahogy te akartad!
Mozog még a por,
a porban még mozgunk!
Egészben a rész,
részben az egész –
laokoóni giliszták
Uram, még birkózzunk?

Ima az elveszett költőért

Beavatkoztál az életembe, Uram,
azt akarod, hogy világosan lássak.
Add vissza hát az elveszett költőt
s az értelmetlenségben világosság támad.

Nélküle, Uram, hiába fekszem és hiába kelek
és hiába vetem árnyékom a földre,
hiába mormolom napfénybe imámat
s hiába is volnék áldozat gyümölcse.

Nélküle, Uram, nem sír az újszülött,
nem beszél, nem eszik, csak hallgat,
öregen és bölcsen. Benéz rá az anyja,
be-benéz egy csillag – azt hitte, hogy meghalt,
azért vagyunk csöndben.

Nélküle, Uram, nem ér a nevem,
nem ér a játék, tőlem már hiába
veszik el vagy hiába nem.
Elesek benne vagy átesek rajta?
Érte és utána kihalok én is kihalt teremem.

Egy kelet-európai magyar Nyugat-Európához

1.

Mint anyjuk kezétől az útra gondosan megfésült
lányok és fiúk ragyogó feje,
olyan ígéretes az én megművelt földem.
Én is a földemet viszem.
Vágyam meg olyan az úton
a képzeletemben nesztelen suhanó buszon,
mint a vándoré,
ki szentül hiszi, hogy eljut céljaihoz.
És mégis a gyehenna tüze ég bennem.
Tüzet és jeget virágozik
a mélyben folyton fortyogó magmám,
mintha már Izland földrengéses földjeként
visítanék a térben lobogva.
Fütyülő gejzír vagyok,
hol itt, hol ott folyton kitörök
és el-elcsitulok, mint a láng,
s meg-megdermedek, mint a jég.
Virág szemekkel látok-e még?

Az új évezred első napján
kristályos, reggeli verőfényben
anyjuk szoknyája körül
csipogva nevetgéltek a jólfésült kiscsibék.

Bárhol is járok vágyaimmal,
sárga napot melengetek fázékony tenyeremben,
és mégsem hagy el a rettenet
mióta kivívtam függetlenségemet.
Fölfelé megyünk?

2.

Nem írni vágyom, hanem Írországba,
Benbulbin lapos hegyére,
harmonikázni és harmonikázni
a zord és fényes tájban, mint maga a hegy,
mint ama kelta harcos a sziklaszirten.
Lehetnék ott akár feltámadásig Yeats sírja,
de nem, mégsem Északra,
Délre megyek, pálmaligetekbe, narancsfák alá,
a Pokol Csúcsára,
Pico de Teide havasára,
inkább a spanyolok Rossz Földjére,
puskával kezemben ott jobban kifejeznének
sziklákat görgető vízmosások.

Durva létem ott
ha éjről-éjre békességben elpihenne,
álmaim
megirigyelhetnék fényességes égi kicsibék.

S milyen könnyen átzuhanhatok
Verdun szurdokába,
Európa legmélyebb szakadékába,
amott pedig, magamra-ismerésem puszta kedviért,
lehetnék imbolygó szikla
Renon valamelyik földpiramisán.
Onnan már könnyedén beugorhatok
Küklopsz szemébe,
a fortyogó Etnába, hiszen Délre vágyom,
illatos lobogásba –
gyerünk tehát:
Északra föl! Északra föl!
Miközben lefelé megyek.

Már gyérülő hajamban
fények és árnyak suhognak velem
s nem tudom feledni a reményt,
kiontott vérem és fölemelt fejem,
mely folyton előre hajt.
De mint az Elba-völgye sziklaszirtjein
sok vadul robajló vízesés,
olykor az idők végezetéig
mélybe húz a csüggedés.
S hányszor elég egy csöppnyi égi szikra is,

egy fénycsöpp, egy fény-szalmaszálacska,
hogy suhogva újra szárnyra kapjak
hazámért, gyerekeimért, szerelmemért,
legalább egy boldogabb emlékezetért,
lányok és fiúk megfésült hajáért,
lankás somogyi földemért.
Borzongó, gejíres lelkem hát fel-feltör újra,
nem tudom, hová és nem tudom, miért.
Mert lefelé megyek.
Mégis menni kell tovább, bár dermeszt az út
és dermeszt a mintha is,
mégis hazavágyom, pedig tudom,
nincs visszatérés, és nincs megállás sem,
sehol és soha.

Mire nőttem fel, mint fekete nyárok
végtelenbe hívó sora,
mire nőttem fel e röpké csodálkozásban
ősi tövek tövén?
Már nem én vagyok a gyermek,
kinek futtában is meg-megállt a kép,
ahogy rávetette sóvár tekintetét
az égre törő jegenyék hosszú sorára.
Azóta is hányszor megüli lelkem
az út és a bánat,
mert menni kell,
habár százszor törötten
az embernek nincs hová mennie.

3.

Ó PÁRIS! PÁRIS!
elmész Kasikám
én nem ismerlek,
nem is láttalak, meg sem érintettelek,
Ó EURÓPA!
EURÓPA!
nem láttam falvaid, városaid, lenyűgöző alkotásaid,
hegyeid, völgyeid, folyóid, mezeid,
nem ismerem országaid, népeid nyelvét,
kultúráját, szokásait,
engem nem engedett hozzád a korlátozók korlátoltsága,
folyton közbejöttek a föld- és fegyverkerítők kerítései;
nem engedett és nem enged a pénzhiány sem.
Ó civilizáció, mi is az, hogy civilizáció, Kasikám,

*az ember bekeni magát valami zománccal
és irtózni kezd a tetvektől,
szégyenletes,
hogy nincs rólad belső képem,
szégyenletes, hogy lefelé megyek,
nem tudom, milyen lehetsz,
szépek és biztatók-e arcod vonásai, szép-e termeted,
testvéremként is szerethetnélek,
nem oly elvontan, mint az emberiséget.
S mi az, hogy családi kapocs, Kasikám,
az ember holmi selyemszalaggal meghosszabbítja
a köldöksinórját,
már ötvenhét éves vagyok, már ötvennyolc,
maholnap hetvenöt leszek,
álmaimban élek s lefelé megyek.*

PÁRIS!

Ó PÁRIS! – Helénád
meg sem érinthettem,
elnyúlnék vele az Atlanti partokon,
a Földközi-tengeren,
de azt sem tudom, róla álmodom-e,
ha új nőről, új barátról álmodozom.

Európa, Európa,
ha álmodom egyáltalán,
csak ébren álmodozom.
Nem láttam még
Rómát, Londont, Nápolyt, Velencét sem,
szerelmes vagyok
gyönyörű Magyarországom
szebbnél szebb tájaiba, falvaiba, városaiba,
hegyeibe, völgyeibe,
vizeibe és erdeibe, tölgyeseibe és fenyveseibe,
fürtös akácosaiba és mézédés hársasaiba
s egyre jobban irtózom a szennyes,
szennyező emberektől.
Mit nekem Notredám, szerzés és haszon,
mit nekem gyarmatosítás,
s mi is az, Kasikám, hogy istentisztelet,
az ember félni kezd, hogy ne kelljen félnie.
Ha hinni lehet a híreknek és a híreszteléseknek,
nagy cigány vagy te, Európa, Európa.

Szegény kis szomszédaim és ravaszul magabiztos
kormányaink mi óta gyakran emlegetnek,
mint mennyeket és poklokat,
gyanúba keveredtél, hisz' már megint fölfelé vágyom
és lefelé megyek.
Azt hiszem, te is nagy bajban lehetsz,
ha édes hazám dolgos népének
pénzére fáj a fogad.

Ó, te bikaháton elrabolt nő,
valóban te leszel az, ki majd átémelsz
a béke, a gazdagság, a testvériség
várva várt közösségébe, szabad jövődönkbe?
Számunkra is nyílik végtelen pálya és tér?
Higgyem, hogy az én népem
és nemzetem végre az lehet,
akivé ezer éve lenni akar?
Nem gyarmatosító, rabló, kalandozó haramia,
hanem érzékeny és művelt elme,
nagyságától általad is hányszor megfosztott,
könnyen lelkesülő,
szárnyaszegett magyar.

Párizs, ó Párizs!
Nem a bástyák omlottak le,
mi omlottunk össze
ránk fogott vétkeink és vállalt terheink alatt,
s nem tudjuk, mi lesz velünk
saját hazánkban térdre kényszerítve,
ha végképp elveszítjük
a becsületünket is.

Európa, ó Európa,
szegénynek születtem én
s nagyobb erőfeszítések árán
sikerült is szegénynek maradnom,
jó lenne hát, ha nyíltan megmondanád
dzsiramári
ó, lébli
ó, Bum-bumm
és finfi,
hova csábítgatsz, mit akarsz tőlem
s hazámtól is mit akarsz?

HEGEDŰS IMRE JÁNOS

Kaleidoszkóp, tanulmány- gyűjtemény, breviárium*

Magvas, tartalmas könyv* jelent meg az IdőJel Kiadó gondozásában. Felelősséggel jár leírni a két jelzőt – magvas, tartalmas –, mert a könyvdömping és a betűinfláció korát éljük, éppen ezért szívesen nézünk szembe Medvigy Endrével, a népiség és az erdélyi irodalom elkötelezett (megszállott) kutatójával.

Jelen esetben megtoldotta a két állandó témakörét egy harmadikkal: Trianon.

Tanulmányait, reflexióit, műelemzéseit, arcképvázlatait, szösszeneteit, vitairatait stb. gyűjtötte össze a terjedelmes, 530 oldalas kötetben, szerencsére, pedáns filológusként, jelzi az írások keletkezési évét és a megjelenés helyét, így nem téved el az olvasó ebben a szinte parttalan tengerben. Az is könnyíti az olvasást, hogy közbeiktat egy-egy verset, levelet, még énekszöveget is, felszusszanunk, felüdülünk, a líra mindig oldószer, üdítő ájer, ösztönzést kapunk a következő fejezet olvasására.

A négy fejezet elé – bevezetőnek szánva – A *Forrás Kör* 1981 és 1991 közötti, valóban legendás fellépéseiről, előadásairól ír Medvigy. Ez a szíve csücske. Nincs túlzás abban, hogy az Egyetemi Színpadon működő játékszín hozzájárult a rendszer-váltáshoz.

Fejfájdító feladat belekezdeni, belevágni az első fejezet – *Nép és irodalom* – olvasásába. Mert az olvasó is kommentál, elemez, elmélkedik, ítél. Kétszáz oldalon huszonhat szövegtest! A magyar irodalomtörténet-írás legtöbbet vitatott témájáról van szó. A Petőfi-Arany korában kivirágzó népiesség, romantikával és realizmussal vegyülő irányzata valódi csúcst jelentett, de néhány évtizeddel később már szinte szitokszónak számított, csúrték-csavarták illetékesek és illetéktelenek a terminus technikust, először a „*baldokló*” jelzőt illesztették hozzá, később a „*reakciós*” titulust is megkapta, maradiságot jelentett, végül a XX. században képviselőit reakciósnak, sőt náci-knak nevezték. Áldatlan, romboló, pusztító háború alakult ki a népi és az urbánus front között, s rendszerint a városias, polgári irodalmat haladónak, a népit maradinak, elmaradottnak titulálták.

Mindezt ismeri az, aki valamennyire is tájékozott az irodalomban. Medvigy a „*népiség*” szakkifejezést használja, ami szerencsés választás, a „-ság, -ség” képző általánosít, kidöntögeti a nem mindig jó szándékkal felállított kerítés oszlopait, hasonló példák: emberség, adottság, barátság, hazafiság, igazság, magyarság stb.

Két módszerrel él. Analizál, szintetizál, és mélyfúrásokat végez.

Nagy örömeinkre odahelyezi Erdélyi József és Sinka István neve mellé a Sértő Kálmánét, így lerakódik, leülepedik a tudatunkban a triász eszménye (illúziója?),

* Medvigy Endre: *Népiség, Erdély, Trianon*, IdőJel Kiadó, Budapest, 2021

amely mindig nyugtató. Ha három alkotó áll a vártán, az harmóniát szül, nyugtatja az agyat, a pszichét.

Nézzünk egy-két mélyfúrást.

Senki nem gondolná, hogy Budapesten, a Dob utcában az egykori postapalota sarokerkélyén álló szobrok, a *keleti bálványsor*, Boda Gábor képzőművész alkotása összefügg a szépirodalommal. Erdélyi József gazdag verseskötete, az *Emlék* akkor, 1940-ben jelent meg, amikor a szobrok készültek, és a két művész között (Erdélyi, Boda) negyedszázados férfibarátság kezdődött el. Kapcsolatuk a zord, nehéz idők sodrában módosult, csorbult, gazdagodott, de a nép, a nemzet, a történelem szerelmei maradtak mindvégig. Az írás címe: *Egy vers háttéréről. Erdélyi József és Boda Gábor*. Vers következik a tanulmány után: Erdélyi József: *Vájdák. Boda Gábornak*.

Vannak olvasók, akik csemegéket és mazsolákat keresnek a könyvekben. Miért ne keresnének? Medvigy szövegtengere alkalmas erre is. Egyetlen példa, ha csemegére vagyunk kiéhezve:

Erdélyi József felesége, Kiss Ilona az óvónői fizetéséből kuporgatott össze annyi pénzt, hogy azzal a férj egyik kötete megjelenhetett. És... 1932-ben a családos költő beleszeretett egy Budapesten tanuló, francia egyetemista lányba, szerelmes verset is írt hozzá. (*Erdélyi József Fekete tölgye*)

Irodalmon kívüli területre tévedtünk, vissza hát a lírához.

Két tanulmány írt Medvigy Sinka István ismeretlen verseiről. „*A korszakot kevésbé ismerő, felületes zszurnaliszták – írja – nemegyszer leírták már, hogy Sinka István az 1945-ös sorsfordulót követően kiszorult volna az irodalmi életből. Állításuknak nincs köze a valósághoz.*” (72. old.)

Két ok miatt is fontos ez a megállapítás. A népi írókat (Sinka különben szürrealista (is) volt!) sokáig felületesen ítélték meg, ugyanakkor kiragadták abból a társadalmi, kulturális médiumból, amelyben éltek, s mint fantom figurákat mutogatták – sokszor az elijesztés szándékával.

Medvigy Endre eddigi munkálkodásának legnagyobb érdeme az, hogy a népi írók, költők, szerkesztők életműveinek és munkálkodásaiknak rejtett, sötétben maradt zugait kutatja, világítja meg, s mélyrétegekből hoz fel aranyrögöket. Itt csak kettőt említünk meg.

A *Szöke föld, nincsen dallama* Sinka vers például 1948. február 14-én jelent meg, de annyira ismeretlen, hogy „*a Balogh-féle Sinka-bibliográfiában sem szerepel.*” (75. old.) Ugyanilyen enigma volt mostanig az élettől búcsúzó, önmagát sirató verse 1963-ból: *Nem pendül, nem békül.*

De írt Sinka a bolsevizmus legnagyobb bünéről is balladát. A legnagyobb bűn mindig az emberölés. 1950. július 15-én, 20 óra 30 perckor – Sárkány György halálbíró ítélete alapján – Molnár Sándor szántóvetőt, tisztességes parasztgazdát a békéscsabai fogház udvarán felakasztották. A vád: gyújtogatásnak minősített mezei tűz. A bogrács tüze csapott ki, és terjedt el. Senkinek kára nem esett. A balladát is megtaláljuk a kötetben: *Szeghalomtól úgy félúton...*

Igen, a Fekete Bojtár írásainak jelentős hányada újságok, rövid életű folyóiratok irodalmi mellékleteiben jelentek meg, vagy a cenzúra megszárolta le, és csak vasszorgalommal, kitartó konoksággal lehet azokat felszínre hozni, s bekapcsolni a z irodalom vérkeringésébe.

Medvigy Endre rendelkezik ezzel a megszállottsággal, ezzel a konoksággal.

És aztán Nyirő! A kötet szerzőjének, Medvigy Endrének a szenvedélye, szerelme, árnyéka és fénye. Kevés olyan megnyilatkozása volt és van szóban és írásban, amelyből kimaradna a *Jézusfaragó ember* szerzőjének alakja, élete, életműve. Nagymonográfiát készül írni róla.

Itt ugrani kell a kötetben, a harmadik fejezetben – *Néma küzdelem* – foglalkozik részletesen az erdélyi és az egyetemes magyar irodalom markáns, megkerülhetetlen alakjával.

Mi a Nyirő-jelenség titka?

Az köztudott, hogy sorstársával és barátjával, Tamási Áronnal együtt, beemelte a székelységet, a székely népnyelvet, a székely tárgyi és szellemi kultúráját a magyar irodalomba.

De van valamilyen ezoterikus erő benne, amit Medvigy is úgy talál számunkra, hogy – írása mottójaként – Féja Gézátt idézi:

„Írásai a magyar világteremtés egy-egy ízét hozták. Nem mondhattuk rá, hogy új, vagy ódon, Kelet vagy Nyugat, ilyen vagy olyan, ezt kellett mondanunk: magyar. Szent Ferenchez hasonlíthattuk, ki immár virágokkal és hegyekkel beszélget, de hún igrichéz is, aki a folyók útjain visszatér Ázsiába.”

(Mi az igazság Nyirő József esetében? 380. oldal.)

Medvigy nem mankónak használja a kiváló Nyirő-kutató Féja Gézátt, utána megy a legkisebb adatnak, a legapróbb életmozzanatoknak, és írja az imagináriusan már létező monográfia részleteit.

Persze, a summás kötetben aprólékosan foglalkozik A *Madéfálvi veszedelem*, az *Uz Bence*, a *Néma küzdelem*, a spanyol emigrációban írt *A zöld csillag* regényekkel, ezáltal elkerülhetetlen az olvasó találkozása a magyarság sorskérdéseivel.

Miképpen lett a magyarság konc a nagyhatalmi marakodások szemétdombján?

Erre a fájó, sajtó, vissza-visszatérő kérdésre keresi Nyirő minden írásában a választ.

Rutinos olvasó számára ismertek a fent említett munkák, de Medvigy kalauzolásával mélyebbre jutunk, a velőt látjuk, nem a csontot, nem a külsőt, nem a lerakódott port, nem a sarat, nem a salakot. Itt kell megemlíteni Medvigy Endre legnagyobb érdemét. A vörös vagy a barna téboly tombolása nem hagyta érintetlenül az írókat, de a belső tartalmak nemesek és humánusak, ezeket a tartalmakat hozza felszínre.

„A harmincas évek legvégén és a negyvenes évek első felében az olvasók és kritikusok ... együtt emlegetik, a népi mozgalom költőtriászának tekintik Erdélyi Józsefet, Sinka Istvánt és Sértő Kálmánt...” (Hírért meg szenvedtem. Utószó a magyar Villon válogatott írásaihoz Sértő Kálmánról).

Fontos ez a megállapítás, mert segít elhelyezni a sokat vitatott, mellőzött, kiátkozott Sértő Kálmánt és művét.

Nem ismerjük. Alig tudunk róla valamit.

A cím szerint sokan magyar Villonnak nevezték, és ezen a nyomon már el lehet indulni. Ha Villont emlegetik valahol, társul a névhez a szélsőség, a szabálytalanság, a szabadszájúság, a fenegyerekes vagánykodás.

Pedig Sértő Kálmán gyermekora, indulása, fölemelkedése hasonlatos a Fekete Bojtáréhoz. Béres szülők gyereke Baranyában, kolbászos kenyérért kapja meg osztálytársától Petőfi Sándor verseit, hasonlóan cselekszik Sinka István is – jegyzi meg Medvigy –, ő, a juhászbojtár „*zsenge bárányt adott cserébe a vándorasztalosnak*”, ugyancsak a magyar- és világszabadság üstökösének verseiért.

„*A hős el van vetve, teremni muszáj.*” Ez a József Attila-i axióma hatványozottan érvényes a népi írókra. Nagyrészüik olyan mélyről indult, hogy felszínre törése csodával határos.

Ez volt a Sértő Kálmán sorsa is:

„*A tizenhárom éves fiú már napszámba jár, kapál, arat, kenyéren és vöröshagymán hordja a téglát az építkezéshez, egy évig bányában is dolgozik.*” (144. old.)

És aztán: „*Egy tarisznya verssel az oldalán, gyalogszerrel teszi meg a háromszáznyolcvan kilométeres utat Bissétől Budapestre.*” (144. old.)

Van egy súlyos gond, amelynek héját könyvrecenzióban nem lehet, nem is szükséges feltörni. És ez az írók, költők politikai hovatartozása, ideológiai felfogása, esetleg rossz irányba történő elhajlása.

Sértő Kálmán is elhajlott, minden munkáját indexre helyezte negyvenöt után a bolsevista rezsim, de az esztétikum, a költői izzás, a gondolatáramlás nem zárható betonfalak mögé.

Jó költő volt. Az embersors igen mély rétegeiből hozott felszínre súlyos, nehéz élményeket, s azokat – akárcsak Erdélyi vagy Sinka – beépítette a magyar irodalom templomfalába.

A részletes irodalomkritikai, irodalomtörténeti elemzés után Sértő: *Vihar után* versét olvashatjuk. Ebből néhány sor:

*A komoly ég büszkén megdörren,
Citeráznak az ablakok,
Villámok lebegnek, mint a szélben
Lány hajából a szalagok.*

S ha már politikumot emlegettünk, nem maradhat ki e rövid jegyzetből sem Wass Albert neve. Röviden, egy laudáció erejéig, róla is megemlékezik Medvigy.

A népszerű, az olvasók által magasba emelt erdélyi író sorstragédiája közismert. Ártatlanul háborús bűnösnek nyilvánította a román ún. néptörvényszék.

És itt már át is léptünk a kötet 4-ik fejezetébe: *Trianon árnyékában*.

Verseik, esszéik, méltatások, vitairatok, tetemrehívások, polémiaiak, pamfletek gyűjteménye.

Hogy csapódott le, hogy kristályosodott ki a kimondhatatlan fájdalom magyar alkotók műveiben?

A gúzsba kötött ember tánca mindenik. Trianon urai nemcsak a transzírozás hóhérmunkáját végezték el, megnyomorították a lelkeket is.

Ma is ható, ma is munkáló, ma is érvényes Trianon diktátuma:

A magyar költő, a magyar író, a magyar közember patriotizmusa: nacionalizmus, sovinizmus.

A győztesek harsogása, harsonája nemes hazafiság.

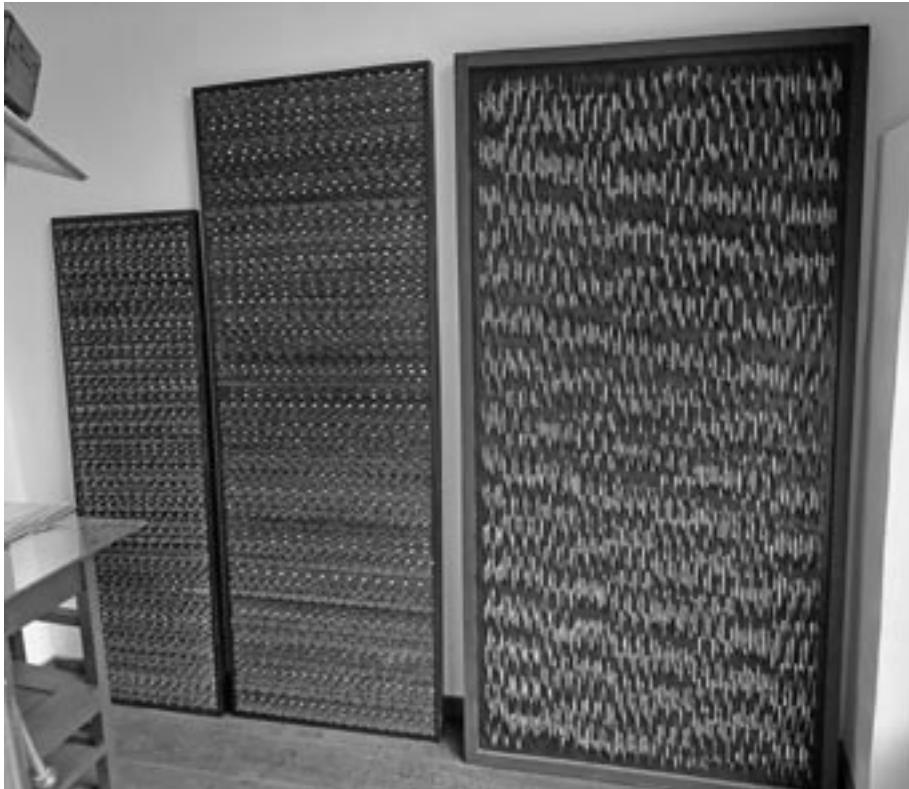
Ezt a kelevényt éppen a népi írók életműveinek vizsgálatával lehet igazán észlelni.

Ezt tette Medvigy Endre kiadós, ezer irányba szétágazó tanulmánygyűjteményében, breviáriumában, kaleidoszkópjában.

Szerencsére nem maradt ki a jelenkor kiváló patriótája, Döbrentei Kornél férfiás, erős, bátor kiáltása: „*Hova tűnt a vitézség, fiúk? Kövesdy Zsuzsannának.*”

Végezetül: Medvigy Endre bő, gazdag gyűjteménye nagyszerű kézikönyv azok kezében, akik még a haza és a nemzet fogalomköreiben élnek, dolgoznak. Ismeretterjesztő jellege mellett tudaterősítő, bátorságot izmosító, hitet ajándékozó kaleidoszkóp.

Férfimunka a javából.

KOVÁCS ISTVÁN

Széljegyzetek egy történész emlékére

TAMÁSKA PÉTER TRIANON ELŐSZELE –
MÁRCIUSI VIHAR CÍMŰ KÖNYVE KAPCSÁN

Tamáská Péterrel két ízben találkoztam, s mégis mintha naponta szót váltottunk volna. 2014-ben ismerkedtünk meg, amikor jelenlétével megtisztelte a *Bem tábornok – az örök remények hőse* című monográfiám bemutatóját. Kiemelt figyelmet szentelt a lengyel történelemnek. Bizonyára e közös érdeklődés alapozta meg kapcsolatát Szalai Attilával – a Magyar Hírlapban rendszeresen publikáló történészként is. Nem tudom, Attila temetésén ott volt-e 2020 októberében Pázmádon. Ha igen, tekintetünkkel bizonyára üdvözlöttük egymást...

Kis magyar börtöntörténelem című könyvét olvastam – szinte párhuzamosan Tadeusz Wolsza *A sztálini börtön Lengyelországban* című munkájával. A börtönökkel kapcsolatos további munkái jelzik, hogy Tamáska Péter kiemelt feladatának tekintette a totalitárius rendszerek örökké kísértő szellemének feltérképezését... Szenvedélye volt a magyar történelmi sorskérdések boncolgatása. És különös vonzalmat érzett az 1848/49-es szabadságharc iránt. E közös szenvedélyünk ösztökölt arra, hogy a szabadságharcral kapcsolatos utolsóelőtti munkáját, a *Trianon előszele – márciusi vihar* című könyvét ismertessem.

Aligha van kihívóbb műfaj az esszénél. Különösen, ha tárgyat áthatja a történelem. Művelőjének egyensúlyoznia kell a tények és a költészet között. Költésztette a mondanivaló természetes sűrítése teszi az ilyen írást. A sűrítés sikerének feltétele a műgonddal megkomponált mondat, mondat-sor. A hitelességet a manipulálhatatlan tények jelentik, s a közlésre, a befogadóhoz eljuttatni szánt gondolat, amely az esszé legfontosabb szervezője. Ez világíthatja át az olvasó számára az általa nem ismert személyeket, eseményeket, tényeket.

Tamáská Péter *Egy konzervatív francia és a tiszamenti jobbágypárt* című írásában olvasható az alábbi mondat: „Nem véletlenül tartozott Le Play – (a konzervatív francia – K. I.) – szűkebb baráti köréhez az amerikai életformát feltérképező Tocqueville, a szocialista, da a marxi osztályharcot elutasító népvezér, Louis Blanc s a franciaországi osztályharcok titkait oly jól megíró Thiers, a III. köztársaság első elnöke.” E mondat a következő kiegészítéssel nyílik meg, lesz igazán értelmezhető az olvasó számára: „Blanc – aki mind a 48 júniusának munkásfelkelőivel, mind III. Napóleonnal szembekerült – mondotta egy ízben, hogy »kerüljük ki a forradalmakat; a tapasztalat azt mutatja, hogy azokból a nép nem nyer semmit; ellenkezőleg; csak szerencsétlenebb és elnyomottabb lett utánuk«. Thiers félretéve történészi aggályait a versailles-i kormány elnökeként, 74 évesen tudatos kegyetlenséggel veri le a párizsi kommünt:

a vörösre fehér terrorral válaszol. S nem hitte el, hogy ha lesz szabadság, egyenlőség és testvériség, akkor ránk köszönt az új aranykor.”

A szerző e kötetének – miként ezt a címe is bizonyítja – legfontosabb kulcsszava *Trianon*. A cím kötőjelen túli második fele: „márciusi vihar” a szabadságharc eseményeit, s visszafele az egész reformkort, előremutatóan pedig a kiegyezést követő boldog békeidőket is magába foglalja – jelzésszerűen. Ebből eredően természetesnek vehető, hogy az első két írás Széchenyi István és Kossuth Lajos tevékenységét szikráztatja össze – életük egy-egy fontos eseményét is felvillantva. Az ifjú Kossuthnál például megtudhatjuk, hogyan állt helyt az 1831-es koleralázadás idején. A kötet cím első tagja – *Trianon* – a lehető legtermészetesebb módon melléjük állíthatná a nagy triász harmadik tagját, Wesselényi Miklóst, aki Erdéllyel kapcsolatos aggodalma kapcsán már jóval 1848 előtt felvetette azt, hogy a székelyeket át kellene telepíteni az Alföldre, hogy el ne nyelhesse őket a román népesség növekvő tengere.

Tamáska Péter bécsi nézőpontból újszerűen elemzi a magyarországi márciusi eseményeket az *1848 Bécsből nézvést* című írásában. Megemlíti, hogy a pozsonyi reformországgyűlés és a pesti forradalom nyomán létrejött felelős minisztérium nem hajlandó átvállalni a korábbi évtizedek során felgyülemlett osztrák államadósság Magyar Királyságra eső részét azzal az indokkal, hogy azért nem a kormányzásból eleve kizárt magyar felet terheli a felelősség. Ma már tudjuk, hogy a konfliktus kirobbanásában, majd elmérgesedésében a Batthyány-kormánynak, majd az országgyűlésnek ez a hajthatatlan álláspontja komoly szerepet játszott. Ezt 1848 őszén már a magyar forradalom vezetői is belátták.

A nemzetiségek ellenforradalmát, illetve ennek demográfiai következményeit Tamáska Péter Trianon előzményeként értékeli. A kötet e leghosszabb lélegzetű írása a szerb felkelőkkel már 1848 tavaszutóján, Erdélyben pedig októbertől dúló véres polgárháborút ismerteti. A témával foglalkozó kolozsvári történész, Egyed Ákos szerint ennek Erdélyben közel 10.000 magyar, több mint 5.000 román és 600 száz esett áldozatul. Dél-Erdély több megyéjében ekkor csappant meg visszafordíthatatlanul a magyarság lélekszáma. A szerző a téma kapcsán kitér az 1848-as szlovák–magyar viszony ismertetésére is.

Érdeemes megjegyeznünk, hogy a szlovák nemzeti mozgalom vezetője, Ludovít Štúr a szabadságharc leverése után, részben a számára imponáló orosz intervenció hatására *A szlávok és a jövő világa* címmel 1851-ben kiadott egy német nyelvű könyvet, amelyről a kötet szerzője szintén említést tesz. Hozzáteendő, hogy ez a könyv 1993-ig nem jelenhetett meg szlovákul, mivel az általa kiteljesítésre javasolt nemzeteszme jegyében a szlovákok elmagyarosítása ellen küzdő szerző azzal állt elő, hogy a kis szláv népeknek, így a szlovákoknak, be kell olvadniuk az orosz nemzetbe.

Az igazi Sándor Mátyás: Ágoston herceg címmel Tamáska Péter érdekes adalékokkal szolgál az Árpádok leszármazottainak XVIII. század végi franciaországi megjelenésével kapcsolatban. „III. Andrásunknak, a »velencei« s egyben utolsó Árpád-házi királyunknak balkézről származó gyermekei, Félix és Márk a genealógiával foglalkozó tudós elmék szerint Franciaországba, az Árpádok ottani birtokaira kerültek, elrejtve

a vizslató szemek elől – írja a szerző, majd így folytatja – A francia forradalom kezdetén 1790-ben a Grenoble-i bíróság előtt bemutatott több mint háromszáz okirat alapján a Crouy-Chanell grófi családot, mint Félix utódait, az Árpádok leszármazóinak mondták ki, sőt nyilvánossá vált, hogy a belga Croy hercegi család is egyenes ágon az Árpádoktól származik.

A romantikára és kalandokra egyaránt hajlamos XIX. században a Crouy-Chanell család egyik tagja, Ágoston gróf – aki hercegi rangot is szerzett –, komoly politikai karriert futott be, s a magyar trónra is szemet vetett. [...] Kalandos életútja, szerzett hercegi címe és magyar kapcsolatai Verne Gyulát is megihlették, az író róla mintázta Sándor Mátyás alakját. A herceg a Bach éra, a neoabszolútizmus korának pesti közvéleménye előtt sem volt ismeretlen, neve – mint magyar trónkövetelő – többször is felbukkant a kávéházi besúgók jelentéseiben.” Mi több az 1850-es évek végén III. Napóleon császár valamint a Kossuth- és Klapka-vezette emigráció is kapcsolatba került vele, aki trónigényét Ferenc Józsefnek is bejelentette.

Hogy a Croy-család létezett, arra bizonyosság a hajdani Nyugat-Pomerániában, a lengyelországi Ślupskban az eredetileg a Szent Jacek templomban felállított epitáfium, amelyről a 2017-ben megjelent *Magyar emlékek Lengyelországban* című könyvben – amelynek e könyv ismertetője társszerzője – olvashatunk: „1684-ben ide temették ugyanis Ernst Bogusław von Croy herceget, Havre örgrófját, a Porosz Hercegség fő helytartóját. Díszes szarkofágját azonban már nem itt, hanem a szomszédos Közép Tenger mellék Múzeumában őrzik.

De miért is van magyar címer az említett epitáfiumon, mi köze Bogusław Croy-nak Magyarországhoz? A Croy híres hercegi család, amely tagjai Árpád-házi leszármazottaknak tartották magukat. Egyértelmű dokumentumok hiányában a történeszek között sincs egyetértés a család eredetét illetően, de feltételezhető, hogy III. András leszármazottairól van szó. András ugyanis Velencében feleségül vette Cunami Péter velencei szenátor Szibilla nevű lányát, aki két fiút szült neki. Az egyik a Félix (Felicitas), a másik a Márk nevet kapta. A család Franciaországba költözött. III. András 1290-ben végül visszatért Magyarországra és királlyá koronázták. Ő volt az utolsó Árpád-házi király.

A Croy-család későbbi története jobban dokumentált. Az már biztos, hogy a család két ágra szakadt, az egyik a Croy-Dülmen-ág, a másik a Croy-Havre-ág volt. A Ślupskban eltemetett Croy a Havre ág-leszármazottja. A magyar államiság szempontjából érdekes és nyitott kérdés maradt: vajon tényleg kihalt-e az Árpád-ház 1301-ben?”

Kihalt-e az Árpád-ház férfiágon vagy sem? Ez ugyanúgy foglalkoztatja a szerzőt, mint hogy Trianon immáron örökös jelenvalóságát túléli-e a magyarság? (*Unicus Műhely. Budapest, 2020*)

FÁBRI ANNA

„A Tinódi ügyben nem lehet tenni semmit”

MIKSZÁTH A TÖRTÉNETÍRÁSRÓL ÉS
A TÖRTÉNELMI REGÉNYRŐL

Mikszáth egész élete a történelem, a történeti múlt iránti kivételes fogékonyságot, érdeklődést, sőt nem egyszer szenvedélyes vonzalmat tanúsító korban, bizonyos szempontból nézve: a historizmus korában telt el. Olyan korban, amelyben olykor máig ható érvénnyel foglalkoztak a történelem, a történetiség, illetve történetírás fogalmának és természetének meghatározásával, a történelmi tények feltárásával és egybegyűjtésével. Amelyben szerte Európában építészek, iparművészek százai munkálkodtak a múlt újraélesztésén vagy újrafogalmazásán és festők, írók, színházi emberek sokasága próbálkozott régi korok történéseinek megidézésével. Mikszáth felnőttkorának évtizedeiben keresztül-kasul átszöttek a történelmi hivatkozások a mindennapi élet valós és virtuális tereit is. Megjelentek lakóhelyének, a fővárosnak épületeiben, köztéri szobraiban, magánlakások és középületek berendezésében, díszruhákban, egyedi és sokszorosított képzőművészeti alkotásokban, szállóigékben, hogy azután a millenáris ünnepek (majd pedig a Rákóczi-hamvak hazahozatalának) eseményeiben, restaurált, rekonstruált vagy megálmodott műtárgyaiban teljes kifejlődésükben mutatkozzanak meg.

Aligha kell bizonygatni, hogy a történeti múlthoz, és mindenekelőtt a közelmúlt-hoz való viszonya (ahogy kortársainak, neki is) gyermek- és ifjúkora egyik legfőbb identitás- és mentalitásformáló mozzanata volt: személyes nézeteit éppúgy 1848–49 történéseinek értelmezései határozták meg, mint a közgondolkodást vagy a közérzületet. Hiszen e történések még széles körben eleven, személyes, ugyanakkor mindinkább közösségivé alakuló történetekben értelmeződtek. „A szabadságharc ideje már nagyon messze van, s még igen közel. A szívek, melyek ez eszmékért dobogtak akkor, már kihültek, s a történelem még nem melegedett át” – írta egy helyütt, arra célozva, hogy a közelmúlt kiegyensúlyozott történeti értékelésével csaknem lehetetlen próbálkozni.¹ Nyilvánvalóan tisztában volt pedig azzal, hogy mindez már csaknem azonnal a szabadságharc bukását követően megindult a szépirodalomban, politikai irodalomban és történetírásban egyaránt.²

Az emlékezés és az emlékezet fenntartása központi helyet kapott az eleinte rejtőzködő, majd mindinkább nyíltabbá váló politikai küzdelmekben is, s (a maga lehetőségeihez mérten) már a diák Mikszáth is részese lehetett e folyamatnak. A forradalom és szabadságharc emlékezetét e téren kezdetben talán csak utalások, majd demonstrációk és emléknapok éltették Magyarországon, a kiegyezést követően pedig

főként a politikai retorika vitte tovább, önigazoló vagy éppen programadó módon. 1848/49 értékelése identitáslakító tényező lett, s mint ilyen ellenállt a tárgyilagos, kritikai megközelítésnek. Másfelől pedig mindinkább (s nem kis részben Jókai idevágó regényei és visszaemlékezései eredményeképpen) ráborult a mitizálás leple, amely alatt kultusza is kifejlődött.

A távolabbi múltba visszanyúló történelmi tematika, amely a reformkorban virágzott ki először a magyar szépirodalomban, a közéleti problémák helyettesítőjeként is tett szert jelentőségre a neoabszolutizmus korában. Különböző kifejtésekben új csúcshoz ért el Kemény Zsigmond nagy intellektuális erővel és felkészültséggel, illetve Jókai képzeletgazdagon és olykor-olykor egyértelmű példázatosággal megalkotott műveiben. És egészen különös szövegfeleséget teremtve Thaly Kálmán 50-es, 60-as évekbeli történelmi ihletésű költészetében, majd álkuruc énekeiben.³ Mikszáth írói pályájának kibontakozásakor e három alkotó közül már csak a két utóbbi élt és működött (hosszan és a történelmi tematikát illetően is termékenyen), de korántsem egyedülként: a századfordulóra/századelőre már új történelemszemlélet jegyében született új interpretációkért, mindenekelőtt Gárdonyi Géza és Herczeg Ferenc műveiért lelkesedett a közönség.⁴ És éppen ebben az időszakban bontakozott ki Mikszáth sajátos történelmiregény-írói munkássága is. Élete utolsó negyedszázadában nyolc olyan regényt adott közre, amelyeknek cselekményét a távolabbi vagy közelebbi múltba helyezte,⁵ korábban csak rövidebb elbeszélésekben és regékben állt elő ilyesmivel.⁶ Történelmi allúziók azonban szinte minden időszakban és minden műfajban átszöttek vagy színezték műveit. A történelem különféle (anekdotikus, regényes és tudományos) interpretációi iránti érdeklődése éppily állandósággal állt fenn.

Bár mindeddig meglehetősen kevés figyelem fordult tájékozottságának felderítésére, különféle híradások (visszaemlékezések, levelek, műveiben elszórt megjegyzések) alapján feltételezhető, hogy történelmi ismereteinek egy részét közvetítőktől szerezte, különféle szóbeli közlésekből merítette.⁷ Emellett példák tucatjaival tanúsítható, hogy számos történelmi szakmunkát ismert, olvasott, hatásukról nemegyszer teljes nyíltsággal beszélt, más kérdés, hogy e hatások inkább ihletői lettek szuverén, egyszerű kritikus és relativizáló szemléletmódjának, mintsem felismerhető építőkövei. Történelmi témájú regényeihez természetesen ilyen történelmi munkákat is felhasználta: adatokat, történeteket átvett és kölcsönzött belőlük, de ezek is mindenkor saját értelmezésében (sokszor lényegre törő reflexiókkal) kerültek az olvasók elé, megmunkált szövegekben, átfogó, ismeretelméleti szkepticizmustól megérintett szemléletmód uralma alatt.

Lényegi kapcsolódási pontokat ugyan nehéz lenne találni Kemény és Mikszáth írásművésze, de némiképp könnyebb történelemszemléletük között, bizonyosan összekapcsolja őket őszinte lelkesedésük Macaulay történetírói teljesítménye iránt. E kérdésben Kemény 1853-ban *Anglia története II. Jakab trónralépte után. (Angolul írta Macaulay)* című esszéisztikus könyvismertetésével foglalt félreérthetetlenül állást, Mikszáth pedig (ahogy erre Révai Mór János is hivatkozik visszaemlékezései-

ben)⁸ élete utolsó évtizedében szóban és írásban ismételtén kifejtette, Carlyle mellett milyen nagyra tartja a skót történész vitapartnerét, Macaulayt is. Mindkettőjüket a historikus, pozitivista, illetve az egykor volt eseményeket mintegy elregélő magyar történetírás művelőinek ellenpéldájaként mutatta fel. Hasonló nagyrabecsüléssel szólt Taine-ről, akit egyik humoros, sőt szarkasztikus parlamenti karcolatában az Orbán Balázs-féle mesemondó történészkedés antagonistájaként léptetett fel.⁹ (Csak röviden utalhatok itt arra, hogy e mulatságos karcolat voltaképpen a történetírás legsajátabb problémáit is érintő kérdést tesz fel: felderíthetők-e egyáltalán teljességgel a múlt vagy akár a jelen „tényeit” létrehozó cselekvések egyéni mozgatórugói?)

Magyar történészek nevei magától értődően ennél gyakrabban tűnnek fel a Mikszáth-művekben (Fraknói Vilmos, Salamon Ferenc, Thallóczy Lajos, Marczali Henrik, Acsády Ignác és mások mellett a történeti szempont iránti olyan erős affinitású közíró is, mint Asbóth János.) A legsűrűbben azonban talán a költészet és a történetírás egybeolvasztásán fáradozó Thaly Kálmáné, akiről mint képviselőről nemegyszer ejtett szót parlamenti karcolataiban, még hozzá csaknem annak a Nietzsche által leírt állapotnak megtestesítőjeként, amelyben a „történeti érzék” már pusztító mértékben teng túl. „Annyira beleélte magát Rákócziék közé, hogy itt is örökké maga mellett érzi őket. Ott ül a balján Bercsényi s nyers igazságokat sugdos a fülébe, – látja Kollonicsot a túlsó oldalon, s vérbe borul szeme a dühtől... – olvashatjuk a *T. Ház* parlamenti szónokokat jellemző fejezetében.¹⁰ Másutt pedig a múlthoz, mint értelmezési kerethez ragadt politikusi mentalitás és magatartás (számos követővel bíró) prototípusaként jeleníti meg: „Már ezen túl hosszabbak lesznek a viták. Megjött Thaly. Őszbecsavarodó göndör haja majdnem a vállát verdesi. Egészen hasonlít már II. Rákóczi Ferenchez, akinek a képét ott hordja üvegmedalionban az óraláncán. Nagy reverenciával fogadják mindenfelé a meggyógyult utolsó kurucot. Pedig nagy labancvilág van odabent. Csupa ellenzéki szónokok perorálnak ugyan, de a kormánypárt összetart s mintha valamennyi vízhatlan köpenyegben ülne ott, nekik bizony hiába csurog az eső.”¹¹

A magát a történetiség vagy pontosabban a történelem hitvallójaként megjelenítő¹² Thaly néhány kollégájával együtt említésre méltó szerephez jut az *Új Zrínyiász* történetében is. Ők lesznek a feltámadott szigetváriak személyazonosságának, s így végső soron a hitelesség kérdésének eldöntői. Az e kérdésre parodisztikus kedvvel megalkotott válaszokból, állásfoglalásokból és viszonyulásokból világosan kitetszik az elbeszélő (s itt tegyük egyenlőségjelet: Mikszáth) álláspontja, mely szerint a hitelesség éppolyan viszonylagos valami, mint a történeti igazság. Hiszen mindkettőt különféle értelmezések hozzák létre, alkotják meg. Ez a szerzői álláspont a regény több helyén is felreérthetetlenül nyilvánul meg, a leghatározottabban talán e néhány mondatban: „A pápai enciklika különben a társadalom minden rétegeiben eloszlatta a kételyeket. Egy hang sem emelkedett többé a csoda ellen. A Történelmi Társulat kiküldött bizottsága ennél fogva szintén megállapította a távirati jelentésében személyi ugyanazonosságukat. Ezt Czobor Béla is bizonyítja – de ruházatukat nem tartja korhűnek.”¹³ Nem kevesebbről van itt szó, mint a hitalapú és a tudományos

igazság kinyilatkoztatásának módjairól, végső soron a csalhatatlanság két fajtájáról. Az persze csak erősíti e mondatok szatirikus-parodisztikus felhangját, hogy Mikszáth végül éppen Czobor Béla véleményére hivatkozik, hiszen Czobor papi és történészi mivolta egyaránt ismert volt a korabeli műveltebb közönség előtt. Az elbeszélő szerint ugyanis a Történelmi Társulat, a tudomány oldaláról mintegy jóváhagyja a pápai enciklikát (vagy legalábbis elfogadja állításait), s éppen Czobor az, aki (legalábbis a fel-támadottak ruházatának autentikus voltát illetően) fenntartásait is hangsúlyozza. Nagyon is valószínű, hogy Mikszáth nem Czobor intellektuális függetlenségét kívánta hangsúlyozni, hanem, sokkal inkább a szakértelem elbizakodottságát kifigurázni.

Az 1867-ben alakult Magyar Történelmi Társulat, amely a regény keletkezése idején több mint 1700 tagot számlált, egyszerre szakmai és társadalmi intézményként tűnik fel a műben és okkal. Tagjai között ugyanis többségben voltak az amatőr (vagy a szó legjobb értelmében is vett műkedvelő) történészek, akik nemegyszer fontos pozíciókat töltöttek be a közigazgatásban és a közéletben, mint például a Veszprém vármegyei alispán, Véghely Dezső vagy báró Radvánszky Béla (országgyűlési képviselő, Tisza Kálmán veje), és akik külső presztízsüket a társulat igazgató választmányában is kamatoztatták. Az igazgató választmányban egyébként olyan (egyébként szorgalmasan publikáló) különcök is helyet kaptak, mint Odescalchi Artúr herceg (Batthyány Lajosné és Károlyi Györgyné unokaöccse), aki, mint feljegyezték, középkori modorban, szekereken, lóháton, történeti öltözékű csatlósok kíséretében költözött át somogyi birtokáról Bars megyei kastélyába.¹⁴

Ez effajta jelen ellenében való élés könnyen értelmezhető az ismert nietzschei fogalmakkal („történeti érzék”, „a felejteni tudás” hiánya,¹⁵ s anélkül, hogy Mikszáthot nietzscheiánus színben kívánnám feltüntetni, úgy vélem, hogy a jelen ellenében élés problematikájának szentelt regénye (*Beszterce ostroma*), amelyben Odescalchi nagy vonulásának mozzanatai is felsejlenek, szinte a német filozófus szellemében mutatja be a múlt iránti szenvedélyes elköteleződést a jelen sírásójaként.

Ahogy a *Beszterce ostromában*, más Mikszáth-művekben is jól felfejthető e pusztító-romboló (de legalábbis roncsoló) elköteleződés kritikája, amelyet sokszor tompít (de legalábbis relativizál) az előadás humoros vagy ironikus hangneme. Ez azután olyan merőben „polgári” (és merőben magánéleti) tematikájú művekre is kiterjed, mint a *Szent Péter esernyője*, amelyben a családi múlt, az örökség iránti elköteleződésből való kiszabadulás lehetséges vagy lehetetlen volta éppoly központi helyet tölt be, mint a „dzsentri problematikát” megjelenítő *Gavallérokban*. A történeti múlthoz kötődő pragmatikus és (így természetesen) szelektív viszony regénytémává emelése¹⁶ pedig fergeteges szatírába torkollik az ezredéves rendezvények színpadiasságától is ihletett *Új Zrínyiászban*. (Megjegyzendő azonban, hogy a mű ironikus és patetikus vonásokat sem nélkülöző epilógusa, nemcsak a felfordult világrendet állítja vissza, hanem a történeti cselekvésminták erejét is.)

Miként a jelen idejű történetekben időről időre szerepet kap a múlt (mintegy a jelen valóságában túlbujánzó történeti utalások és gesztusok reprezentációjaként¹⁷), úgy tűnnek fel a jelenre való célzások, elbeszélői kitérőkbe foglalt elmélke-

dések a történelmi színezetű Mikszáth-regényekben (és nemegyszer novellákban is). Ezek között több olyan is akad, amely a történetírás sajátlagos problémáival foglalkozik.¹⁸

Több egyértelmű kijelentéssel, illetve szövegrészlettel tanúsítható, hogy Mikszáth a hazai történetírásból a művészi invenciót, a történeti regényirodalomból pedig az esszéistikus vonásokat hiányolta. A történelmi regényre nézve ez leghatározottabb megfogalmazásban talán az 1902-es *Almanach-előszó*ból idézhető: „Régi szilárd hitem, hogy a magyar történelmi esszé csak akkor születik meg, ha egy poétai szem hatol be a múltak mélységébe, életet fújva a tényekbe, adatokba, és vice versa, csak akkor lesz a magyar regény igazi magaslaton (a *Háború és béke* nivója körül), ha az elbeszélő az esszéista eszközeivel is hathat. Vagyis, ha az esszéistában benne van egy kicsit az elbeszélő poéta, s ebben az esszéista.”¹⁹

Elmondható, hogy az esszéista és nem a tudós volt Mikszáth szemében az autentikus történetíró: a hitelesség végső forrásául a kérdésfelvetések leleményességét, az előadás (narratíva) ihletettséget nevezte meg. *Olvasás közben. Laikus megjegyzések a történetírásról* címmel 1908-ban (már *A fekete városra* való készülődése közben) közreadott elmélkedéseiben minden más kijelentésénél nagyobb erővel hozza mindent olvasói tudomására. Ez a Marczali Henrik 1907-ben megjelent nagy munkájára (*Az 1790–1791. országgyűlés*) reflektáló írás akár a kortársi magyar történetírás átfogó kritikájaként is olvasható, de legalább annyira mélyreható (ámbar humorral ízesített) megjegyzéseket tartalmaz általában véve is történetírásról.²⁰ Ilyen egyszerre magvas és mulatságos mindjárt az első megállapítás is, amely szerint a képzelőerő elengedhetetlen „a tények szerves összefüggésbe hozatalához, mert a történetírás olyan, mint a parókacsinálás: a hajnak valódinak kell lennie, de amibe illesztjük az egyes hajszálakat, az nem lehet valódi fejbőr.”²¹ A történeti munka tehát olyan sajátos konstrukció Mikszáth szemében, amelyet az egyéni gondolatmenet és előadásmód ereje tart össze, igazol és hitelesít. Olyan konstrukció, amely nemcsak hogy nem lehet örökérvényű, hanem eleve sérülékeny és romlandó. Ki van téve az idők változásainak. „Egyben hát föltétlenül nyugodjunk meg, hogy a dolgok nem egészen úgy történnek, ahogy a történelmekben meg van örökítve. Hiszen szó sincs róla, igazságoknak látszanak ezek a ti okoskodásaitok és következtetéseitek, de meddig? Míg valahonnan a por alul elő nem kerül egy újabb adat, s halomra esik össze az egész építmény, mint valami kártyavár. Sőt csak addig, míg egy másik történetíró meg nem változtatja az illető kort vagy alakokat, a maga más világitásával. Macaulay megbírálja, mondjuk, a Nagy Fridrikről írt munkát, s esszéjében polemizálva a szerzővel, a kritikai megjegyzések sokaságából lassanként kialakul egy másik Nagy Fridrik, s az is marad egész addig a napig, míg egy Macaulay-nél is nagyobb talentum szétüt az ő adatai és jellemző színei közt is, kimutatván, hogy egyik sem az igazi Nagy Fridrik, csak az övé... Szegény Nagy Fridrik, neki kell minduntalan változnia, az idők folyamatában, pedig csak a történetírók változnak. Aki tehát azzal fog történetíráshoz, hogy csak az abszolút igazat fogja megírni, az legfeljebb regisztrátor lehet, nem írhat jó történelmet; aki pedig jó történelmet ír, az nem írhat abszolút igazat.”²² Talán

maga Hayden White és valamennyi lelkes vagy éppen kritikai követője is, mint Frank Ankersmit tetszéssel olvasná e sorokat. A továbbiakban szó esik a kérdésfeltevések relevanciájáról, a történészeknek az általuk kikutatott adatok iránti elfogultságáról, és – kifejezetten a magyar történetírásra vonatkozóan – nyelvi készületlenségéről, lényegét érintő „félénkségéről.”²³ Egyszersmind arról az egyoldalúságról is, amelyre az „ősmesterségeket” protezsáló Herman Ottó is utalt az ezredéves kiállításon bemutatott történeti emlékeknek szentelt kötetben: „történelmi irodalom még ma is leginkább a hatalomhoz, ennek fényéhez köti korszakait és alig-alig vet ügyet arra a zajtalan – sokszor verítékkal és a bánat könnyeivel áztatott – munkára, amelyből a hatalom korszakokon át merítette minden fényét és csillogását, amely munkát a nemzet névtelen százezrei, majd milliói végezték, megadva a hatalomnak a szilárd talajt és minden eszközt.”²⁴ Mikszáth ugyanerről az egyoldalúságról a következőket mondja: „De még a fantáziahiánynál is nagyobb baja a magyar Kliónak, hogy csak a királyi kastélyok és országgyűlési termek körül ögyeleg, a népet nem látja. Hogy a királyok mit csinálnak, tudjuk, de miért csinálják ezt, am azt, tudnánk, ha az is elének tárulna, hogy ugyanakkor a nép mit csinál, mit érez. Egyiket a másik nélkül megérteni és megítélni lehetetlen. De Klió a Herkó páternek se mozdul ki a királyi ereszek alól, és csak úgy a fal mellől historizál. Pedig milyen gyönyörű mező van oda-künn, ha egy kicsit odébb is elkalandoznék.” Minden jel szerint a közelebről ekkortájt megismert történész, Takáts Sándor munkásságát érezte legközelebb állónak ehhez.²⁵

Ha csak közvetett bizonyítékok utalnak is rá, valószínűleg érdeklődéssel forgatta Tóth Béla könyveit, s nemcsak az oly népszerű *Magyar anekdotakincset* (benne számtalan történelmi anekdotával, amelyek némelyikét maga is felhasználta), hanem a magyar szállóigék összegyűjtésével (*Szájruul szájra. A magyarság szálló ígéri*), csaknem egyidejűleg formálódó *Magyar ritkaságokat* és a „világtörténet furcsaságait” bemutató *Mendemondákat* is. Feltehetően kedvére való volt szerzőjük hitvallása is, amely szerint „az anekdotákban benne van az ember, az erős közvetlenséggel élénk álló én, aki mindig érdekes, mindig közlünk való, s akita a történetírás mai rendszere szinte mellőz, mert az adatok tengerében legtöbbször elvész a személy.”²⁶ És bizonyára egyetértően azt a fejtegetést is, miszerint a mendemondák legalább annyit elárulnak a korról, amelyben lábra kaptak, mint az adatolható tények.²⁷

A történelmi regényről, legalábbis ami saját ez irányú működését illeti, ha nem is részletekbe menő fejtegetéseket, de ugyancsak határozott állásfoglalásokat olvashatunk Mikszáth műveiben, néha éppen magukban a történelmi időkben játszódó regényeiben, máskor pedig a hitelesség kérdését felvető olvasóihoz intézett, nyilatkozatnak is beillő leveleiben.

A beszélő köntös (1889) majdhogynem incselkedő utószavában a történelmi tényekhez való ragaszkodás és a művészi hitelesség összeegyeztethetőségének kérdését első ízben (de már egyértelműen, ha némi megengedő felhanggal is) válaszolja meg: „talán kissé túlságosan ragaszkodtam azon pár sornyi krónikához, mely rendelkezésemre állt. E nélkül valóban kerekébb, egyöntetűbb, hogy úgy mondjam, esztétikaibb

lehetne a mese. De bármennyire ragaszkodtam a krónikamaradványokhoz, mégse kívánom tekintetni az elbeszélést például történelmi epizódnak Kecskemét múltjából, mert a mese benne a fő: a történelmi események csak mint színek bukkannak föl mögötte. S e színeket önkényesen hoztam össze a kaftány szereplésének idejére, száz év előtről, vagy száz év utánról. Néhol a színeket hoztam a kaftányhoz, másutt a kaftányt vittem a színekhez.”²⁸ Azt, hogy a történelmi korokba visszakalandozó regényírónak mekkora szabadsága van, az alkalomhoz illő változtatásokkal még többször megismétli majd cikkeiben és levelekben is. (Ez utóbbiak előadásmódja határozottabb, egy történelmi novellája hitelességének kérdésében családtörténelmi adatokra hivatkozó Jóna Andrásnak intézett 1898. január 12-én kelt válaszlevelében pedig egyenesen szarkasztikus: Dickens őrnagyai, akik azt mesélik, hogy a Yorki herceggel így voltak per tu, nem eleven húsból és vérből való alakok, s igen komikus lenne, ha a Yorki kir. herceg kinyilatkoztatná, hogy ő sohase volt semmilyen őrnagyokkal per tu – ez a Dickens alakjain nem rontana, csak a Yorki herceg irodalmi felfogását tüntethetné fel rossz színben.²⁹ *A fekete város* cselekményének történelmi hitelességéről érdeklődő Görgey Albertnek pedig egyenesen kijelentette: „Legjobb tehát úgy venni, hogy az egész regény költött, aminthogy költött is. A Görgey család pusztán keret, melyet néhány általam szeretett tagjában nagyra tartok s melyet megaranyozni kívántam tollammal. Teljesen egyre menne, ha az alispánt Nagy Mihálynak hívnák, vagy bárminek. Mert nem valamely család »igaz« történetét akartam papírra tenni, hanem egy kornak az igazi levegőjét.” (1909. augusztus 15.)³⁰

Ez a kifejezés: a *kor igazi levegője* kulcsfontosságú *A fekete város*, s különösen az a *Jókai Mór élete és kora* című életrajzi regény vonatkozásában, amelyben mint a történetírás számára végső soron megragadhatatlant emlegeti az elbeszélő.³¹

Ezt a „levegőt” nyilvánvalóan nem hiányolhatjuk (a még mikszáthi kritériumok szerint is csak ál-történelmiregénynek vagy mesének nevezhető) *A két koldusdiákról*, *A kis primásról* vagy *A szelistei asszonyokról* szólva, amelyeket végképp csak az a többször és bennük is hangoztatott véleménye kapcsol a valóság történelmi tematikához, hogy az emberi viselkedés csaknem örök (mondhatnánk: társadalomlélektani) törvényeknek van alávetve. Egyik mulatságos, az *Új Zrínyiász* történetéhez hasonlóan ugyancsak egy eltévesztett feltámasztás körül bonyolódó elbeszélésnek (*A megkonfundált kísértetek*, 1904) hőse éppúgy középkori kortársainak alakmásaira ismer a XIX. század végi budapesti parlamentben, mint az ugyanebbe a korba csöppent szigeti vitézek.³² *A szétbontott krónikák* című 1900 decemberében papírra vetett satirikus írás bevezető soraiban ugyanezt általánosságban és bizonyos rezignációval mondta el Mikszáth:

„Éjfél táján hátradőltem karszékemben, lehunytam pilláimat egy percre, hogy leírandó gondolataimat rendezzem, azon tűnődtem ugyanis, mi az idő?

Valami, ami van, ami mindig volt és mindig lesz. Kisfű koromban sehogy sem értetem a tanítást becsüld meg fiam az időt. Miért? Mi becsülni való van azon, ami mindig van és soha el nem fogyhat? Azonképpen nevettem a felsóhajtásokat, hogy 'megy az idő'. Hát ugyan hova menne? Nem megy az sehova, de áll örökre egy helyen. S ha éj

nem követné a napot, mint sakktablán fekete kocka a fehéret, ha állandóan nappal volna, nem is lehetne észrevenni az időt, még kevésbé fölparcellázni évekre és napokra, minthogy nem lehet fölmérni utcákra és terekre a világúrt vagy a levegőt vagy a semmit.

Voltaképpen csak mi megyünk, mi emberek. Csakis mi. Egyéb minden marad. Vigasztaló ebben csak az, hogy ámbár nem tudunk róla, mi is visszatérünk eseményeinkkel együtt, csak nexusaink mások és az események külseje más. Mert ha az emberek ugyanazok, a motívumaik se lehetnek elütők. Következésképp a cselekedetek belső tartalma nem változhat – változhat pusztán a megjelenési tolettjük. Az a mindenkori divathoz igazodik.”³³

Mikszáth történelemszemlélete tehát egyáltalán nem valamiféle előrehaladás-képzet jegyében fogant, sőt, az invariáns mozzanatok hangsúlyozásával eleve kizárta értelmezéseiből a célképzeteket, s ezt előadásmódjának távolító, humoros-ironikus tónusával folyamatosan meg is erősítette. Mivel azonban ez az írás, amelyből egyébként írásom címét vettem, szinte teljes egészében az interpretáció (és a választott narratíva) problémájával foglalkozik s e közben nagyon határozottan relativizálja a történeti tudás fogalmát, úgy hiszem, megérdemel némi külön figyelmet.

A címben idézett szavak: A *Tinódi ügyben nem lehet tenni semmit*, az elbeszélő íróasztala előtt éjszaka mintegy interpellálókként megjelenő hat középkori krónikásnak adott válaszból való. A kísértetté lett egykori krónikások ugyanis sérelmezik, hogy a fővárosban tervbe vették Tinódy (sic!) Sebestyén szobrának felállítását: „csak egy klapanciácsináló kóbor poéta és mégis mint történetíró kap szobrot.” *Az elbeszélő* azonban felvilágosítja őket, hogy ez már eldöntött ügy: aki egyszer szobrot kap, vagyis emlékművé lesz (mai kifejezéssel élve: bekerül „az emlékezet helyei” közé), azt szinte lehetetlen (legalábbis jó időre!) a kanonizáltság talapzatáról letolni. Később pedig közvetve azt is világossá teszi, hogy amikor az utókor válogat az egykori történeti interpretációkból, erre nemcsak joga, hanem helyzetéből adódó felhatalmazása is van. A krónikások szembesülnek az elbeszélőnek az ő horizontjukat értelemszerűen messze meghaladó történeti tudásával, amely nemcsak az általuk már meg nem ismerhetett tényekre, hanem a saját korukéra is kiterjed: „Elmondtam az Árpádok kihalását, aztán áttértem az Anjoukra, ezt még [Kálti]Márk is tudta és egyszer-egyszer beleszólt; ámbár elismerte, hogy némely dologról jobban vagyok informálva, mint ő, dacára, hogy akkor élt – mondta is, hogy hozzám hasonló nagy tudóssal még nem beszélt.”³⁴ E mulatságos elbeszélésben a történetírás (sőt maga a történetiség) nagyon is újszerű felfogásban kerül elő, olyasfajta (a krónikások számára keserű) tanulsággal, mely szerint a nézőpont hitelességéből nem következik a látvány hitelessége, illetve, hogy a régi interpretációkat időről időre át kell értékelni, vagyis, hogy lehetetlenség az egyetlen történelmet (a történelmet) „megírni”.

Mindent egybevetve, a különbségeket szem előtt tartva sem túlzás azt feltételezni, hogy Mikszáth történelmi témájú regényei és elbeszélései éppúgy a történelem megragadhatóságának kérdésre igyekeznek választ találni, mint elmélkedései és állásfoglalásai. Olyan kérdés ez, amely sok író és még több történészt foglalkoztatott akkor is, azelőtt és azóta is.

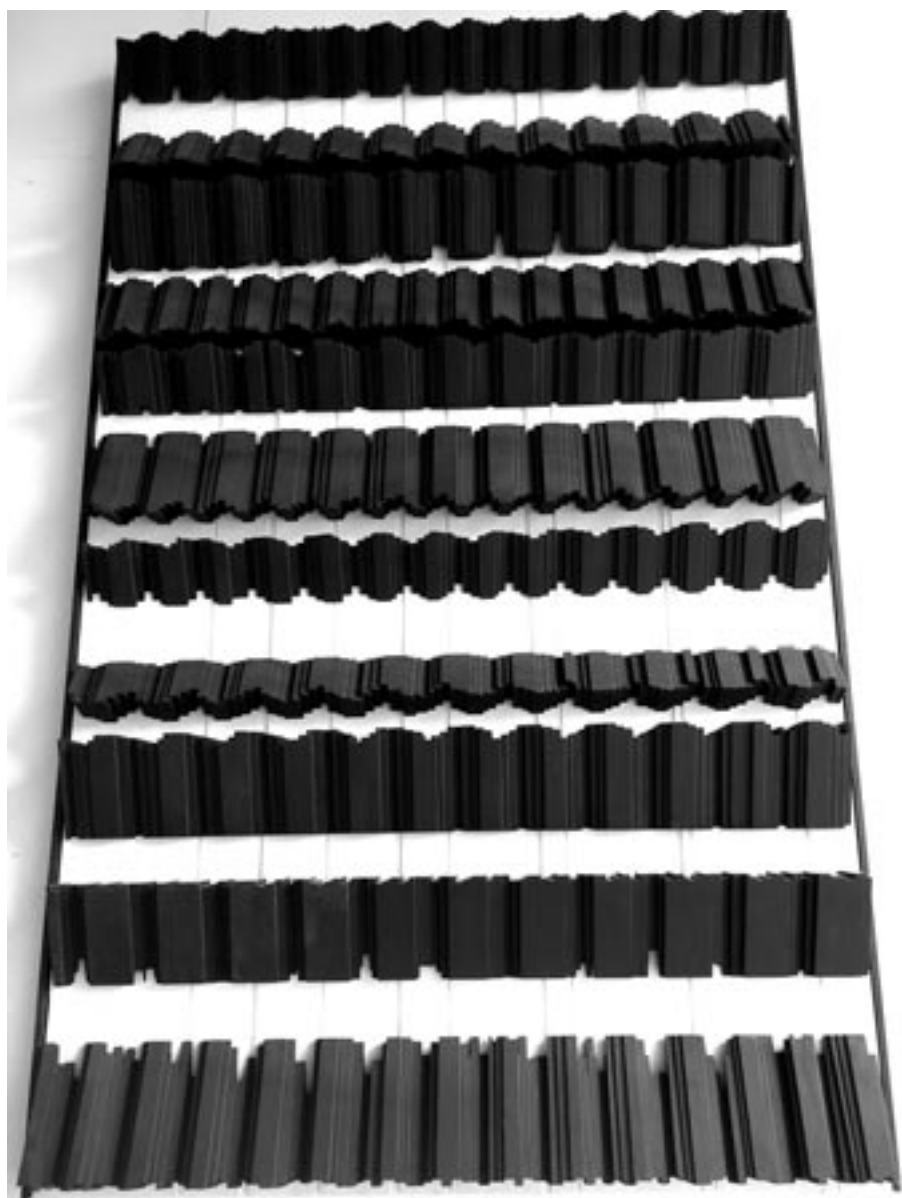
JEGYZETEK

- 1 *Egy közbeszólás, Vetter Antal életéből* (1882) = MIKSZÁTH Kálmán *Összes Művei* (MKÖM) 64. *Cikkek és karcolatok*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1972, 51-54. 1884-ben a Görgey kérdésről szólva (hogy ugyanis áruló volt-e vagy sem a tábornok) még határozottabban fogalmazott: „...Legjobb volna, ha az igazság maradna Hanem az el van ásva... befújta erősen a hó. Olyan nagy lapáttal majd csak később Klio fog tudni bánni, amellyel azt a havat elsöpörni lehet.” *A hét története* (1884. november 29.) = MKÖM 69, *Cikkek és karcolatok*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1974,76. Több mint negyedszázad múltán azután, Jókai életrajzát írva, mégiscsak vállalkozott arra, hogy saját értelmezésében állítsa olvasói elé a forradalom és szabadságharc időszakát.
- 2 Feltehetően Mikszáth maga is ismerte az e törekvések jegyében létrejött jelentősebb alkotások egyikét-másikát, mint például a *Forradalmi és csataképeket*, valamint az *Egy bujdosó naplóját* Jókaitól, Kemény nevezetes röpiratait, Szilágyi Sándor 1849 és 1851 között megjelentetett köteteit, a kissé későbbiekből Szokoly Viktor *Honvéd Albumát* (1868), illetve más hasonló témájú műveit és összeállításait vagy Horváth Mihály nevezetes könyvét a *Magyarország függetlenségi harczának történetét* (1860).
- 3 THALY már korai kötetei egyikében imitatori szerepben lépett fel, *Balassa Bálint siralom-dalai bujdosásában* című versciklusával (*Kárpáti kürt, költemények Thali Kálmántól* (sic!), Pest, szerző sajátja, 1860), nem sokkal később pedig megkezdte a kuruckor költészetének „kiegészítését” saját alkotásaival, amelyek szerzőségére olykor egyáltalán nem tartott igényt, mintegy odaajándékozta őket a múlt közköltészetének. E műveiből 1903-ban önálló kötetet adott ki: *Kuruczvilág. A Rákóczi-szabadságharcz kétszázados évfordulója alkalmából saját régi költeményeiből egybegyűjté Thaly Kálmán*, Budapest, Athenaeum. A Dr. Thaly Kálmánként jegyzett előszóban így emlékszik vissza e költemények keletkezésére, hogy a kuruckor történelmi kutatása közben „mintegy ösztönszerűleg kedvet kaptam a nevezett korszak szabadságharczai – legalább egyes, regényesebb vonatkozású – mozzanatainak költői alakú, verses feldolgozására a magam részéről az eredeti kurucz énekek, balladák, dalok mintájára.” I.m., V-Vi. Minderről újabban Benkő Krisztián, *Filológia, ideológia, poétika = A magyar irodalom története II.*, szerk. Szegedy-Maszák Mihály, VERES András, Budapest, Gondolat, 2007, 649-661.
- 4 Gárdonyi történelmi regényeinél (*Egri csillagok*, 1901; *Láthatatlan ember*, 1903; *Isten rabjai*, 1908) zajosabb sikert arattak Herczeg Ferenc művei: az *Ocskay brigadéros* (színmű), 1901, a *Pogányok* (regény) 1902, a *Bizánc* (színmű) 1904 és *A honszerző* (regény) 1904
- 5 *A két koldusdiák* 1885, *A beszélő köntös* 1889, *A kis primás* 1891, *Különös házasság* 1900, *Szelistyei asszonyok* 1901, *Akli Miklós* 1903, *Jókai Mór élete és kora* 1905–1906, *A fekete város* 1909-1910.
- 6 Ez utóbbiakkal kapcsolatban I. Hajdu Péter, *A történelem a Mikszáth-novellákban = Mikszáth – Hagyomány és értékek*, szerk. N. Tóth Anikó, Nyitra, Konstantin Filozófus Egyetem, 2008. 73-81.
- 7 Érdekes, bár korántsem általánosítható példa hozható erre Révai János Mór visszaemlékezéseiből, amely szerint Mikszáth egy közös utazásuk alkalmával ismerkedett meg Macaulay esszéivel, oly módon, hogy ő (mármost Révai) „ex abrupto” magyarrá ültette át a számára az angol szöveget. „Mikszáth azonban ezzel is meg volt elégedve, sőt jobbnak tartotta az én eleven fordításomat azoknál, amelyeket utóbb meg tudott szerezni. Mindig

- ígértem volt neki, hogy Macaulay összes essay-it le fogjuk fordíttatni arra való fordítóval és magyarul kiadjuk. A fordítások el is készültek, sajtókészen várják a kiadást, de Mikszáth már nem érthette meg ennek a vágyának teljesülését.” (Révai Mór János, *Írók, könyvek, kiadók*, Budapest, Révai, 1920, 201.)
- 8 Révai először már említett emlékirataiban írt erről, megjegyezve: „Semmi nagyobb hatással nem volt azután Mikszáthra, mint ennek a két írónak (= Carlyle-nak és Maculay-nak) essay-i és egyéb történeti munkái.” I.m. 200. Néhány évvel később azután egy újságcikket is publikált e kérdésről: Révai Mór János, *Macaulay és Mikszáth*, Pesti Napló, 1926. július 8., 7-8.,
 - 9 *Két ülés leírása II. Taine úr száz év múlva* (1889), MKÖM 78. *Cikkek és karcolatok*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1984, 146-150.
 - 10 *A Tisztelet Ház, 1885=Politikai karcolatok (1881-1908) Mikszáth Kálmán Művei* (MKM) 14. [Budapest], Magyar Helikon, 1969., 206. Hogy időnként Thaly is reinkarnálódott kurucnak érezte magát kiolvasható a *Kuruczdalok...* c. kötetének versei elé, mintegy mottóként helyezett (1868-ban írott) soraiból: „Engem, Rákóczi, híveddé/---Bár mindenképp hagynak el, – / Az Úr régi kuruczoknak/Hamvaiból támaszta fel,/Hogy zsarnokok hizelgői/Mit nevedre rákentek—/le mosom a hazugságot/S nagy lelkedről hymnust zengjek.”
 - 11 *A T. Házból* (1885. április 18.), MKÖM 70. *Cikkek és karcolatok*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1977. (A mai olvasó talán nem is gondol arra, hogy Thalyt és híveit csupán egy bő évtizednyivel választotta el nagyobb időszakasz az igazi „kurucvilágról”, mint minket 1848-49 történéseitől. Vagyis Mikszáth körülbelül úgy beszél a parlamenti „kurucokról”, mintha ma valaki aktuálpolitikai írásaiban széchenyianusokkal és kossuthistákkal példálózna.)
 - 12 A Történelmi Társulat alapítóinak egyikeként és titkáráként 1869. május 20-án elmondott „programbeszédében” egyértelmű áthallást megengedve jelentette ki: „A História a mi erős várunk, ez oltalmazza jogaink gyökerét...” (Idézi R. Várkonyi Ágnes: *Thaly Kálmán és történetírása*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1961, 124.)
 - 13 *Új Zrínyiász*, MKÖM 10., Budapest, Akadémiai Kiadó, 1957, 73.
 - 14 ...ez a kastély „egészen középkori modorban volt berendezve vízárkokkal, mellvédekkel körülvéve és benne egy fegyvertermet rendezett be rendkívül gazdag fegyvergyűjteménnyel a legrégebbi időből. A bástyaszerű mellvédre két ágyú nézett alá, melyek nevezetes vendég érkezéskor mindig eldördültek, mire az egész udvari cselédség középkori ősmagyar öltözetekben sietett a fogadásra.” *Szerémi herceg Odescalchi Arthur* = Protestáns Képes Naptár, 1887, 40
 - 15 Nietzsche, Friedrich: *Vom Nutzen und Nachteil der Historie für das Leben*, 1873. (Magyarul: *A történelem hasznáról és káráról*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1989.)
 - 16 Végül soron erre megállapításra jutott T. Szabó Levente is *Mikszáth, a kételkedő modern* c. munkájában: „Zrínyiék tehát nem attól élnek és valóságosak a XIX. századiak számára, hogy egyszerűen léteznek, hanem attól, hogy érdekek mentén eltérő személyek és közösségek valószínűsítik őket. A jelen és a múlt felépítésének ez az érdek- és csoportfüggő volta a későbbiekben is visszatérő metafikciós problémája lesz a regénynek.” I.m., L’Harmattan Kiadó [2007], 37.
 - 17 Mikszáth többször is retorikai teljesítményekben, s szinte mindenkor leplezetlen parodisztikus célzattal jeleníti meg a történeti hivatkozásokkal való (vissza)élés példáit. A *körtvélyessi csínyben* frappáns értékkel bevezetéssel ekként: „Kozsehüba úr most újra vissza-

- kanyarodott őseihez (illetve a mieinkhez), *turkálván a történelemben, oly otthonosan, mintha a saját Wertheim-székénye lenne*, előhozta Szent Lászlót, aki nem akart a keresztes hadak vezére lenni, hanem maradt atyáskodni a saját népe fölött. Avagy ki ne hallotta volna hírét I. Bélának, ki midőn eléje tették a király sátorában a kardot és koronát, a kevésbé csillogót, a kardot választotta. Igaz, hogy gyilkos tör villogott a függöny mögött, de vajon nem várnak-e téged is veszélyek, tisztelt barátom, nagyságos polgármester úr, ha a csillogóbb pályát, a képviselőiséget választod?” (saját kiemelésem, F.A.) *Két választás Magyarországon*, MKÖM 9. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1958, 161.
- 18 Szinte mindahány a történész kortársak egyikét-másikát (olykor az egész szakmát) megcélzó fricska. A *szelistyei asszonyokban* például nyilvánvalóan a kor viseletkutatóira (köztük a leltárakat és hozományjegyzékeket kutató Radvánszky Bélára) vonatkoznak a következő mondatok: „Íróink, tudósaink, akik tanulmányokat tettek e téren, folyton csak a gálaruhákat kutatják, s így most már egészen tiszta tudomásunk van őseinknek arról a viseletéről, amit nem viseltek, de amit viseltek [ti a hétköznapokon], arra nem vet ügyet senki.” MKÖM 12. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1957, 124.
- 19 *Tárcák, cikkek, karcolatok (1869–1910)*, MKM, 15. [Budapest], Magyar Helikon, 1970, 778.
- 20 *Olvasás közben (Laikus megjegyzések a történetírásról)*, 1908 = *Tárcák, cikkek, karcolatok (1869–1910)*, MKM 15, [Budapest], Magyar Helikon, 1970, 426–435. Az, hogy Marczali e művéről szólva a *Huszádik Század* kritikusa, Mikszáth „laikus elmékedéseit” kiváló cikkeknek nevezi, tanúsítja, hogy az ekkorra már a társadalom- és történettudományokhoz kapcsolódó korszerű, egyszersmind radikális álláspontok gyűjtőhelyének tekintett folyóirat munkatársainak történetírásról alkotott véleményétől nem volt idegen a Mikszáthé. Vö. Harkányi Endre, *Az úgynevezett „reformországgyűlés”* = *Huszádik Század*, 1908, II. 199.
- 21 I.m., 427.
- 22 I.m. 431.
- 23 „Történetíróink immár olyan helyeken is félnének, ahol biztos a talaj, és ott se mernek elevenek, színesek lenni, ahol sok a koloritanyag. Azt hiszik, minden méltóságukat elvesztenék, ha elmosolyodnának. Egy nyelv képződött e hagyományos félnépszerűségekből, egy szürke, sablonos, úgyszólván banális nyelv, olyan, mint a gyermekek skatulyáiban az építőkövek, hogy mindenféle eseményt ki lehet belőle rakni, egy történelmi irány, hasonlatos az interpellációkra adott miniszteri válaszok nyelvéhez, amely úgy fejezi ki a semmit, mintha valami volna, s amelyben a valami is észrevétlenül úszik, mint harmatkása a béka-nyálban. E nyelvezetnek hadat kellene üzenni már egyszer, kivált a történetírásban, ahol a luciditás és a Tacitus tömörsége a főkövetelmény. Aztán egy kicsit több bátorság, uraim. Egy-egy merészebb következtetéstől kár mindjárt hidegletést kapni. I.m. 432.
- 24 Herman Ottó, *Bevezetés az Ősfoglalkozásokhoz* = *Magyarország történelmi emlékei az 1896. évi ezredéves országos kiállításon*, [CD-ROM]. Budapest, 2002, Arcanum Adatbázis Kft.
- 25 Az 1902-től a parlament levéltárosaként működő Takáts Sándorral a Jókai életrajz megírását követően került közelebbi kapcsolatba. A komáromi születésű történész egyike volt azoknak a „szakértőknek”, akikkel a korrektúrapéldányokat, észrevételeiket, kiigazításait kérve, átolvastatta. Ettől kezdve megtapasztalt rokon érdeklődés, szemléletmód és írásmód vonta bensőséges kapcsolatba őket. Levelezésük és Takáts visszaemlékezéseinek

- tanúsága szerint Mikszáth gyakran kért tőle tanácsokat, információkat és olvasmányokat műveihez (*A fekete város*hoz például), s általában véve is szívesen társalgott vele.
- 26 Tóth Béla, *Magyar ritkaságok*, Budapest, Athenaeum, 1899, IX.
- 27 „A mendemonda szereti a nagyot nagyobbá, a szörnyűt szörnyűbbé tenni.(...) De a valószínűség és a józan ész ellen ritkán vét, mert kedveli az igazságot a koholmányban. Szóval mindig jóhiszemű. Ezért, mikor mendemondákat hüvelyezünk, legtöbbször rábukkanunk a szecska közt a gyöngyszemre: a pletykában az erkölcsi értékre.” Tóth Béla, *Mendemondák. A világtörténet furcsaságai*, Budapest, Athenaeum, 1901, (második, javított és bővített kiadás), IX.
- 28 MKÖM 3. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1957, 251.
- 29 *Mikszáth Kálmán levelezése II.* MKÖM 25. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1961, 79.
- 30 *Mikszáth Kálmán levelezése III.* MKÖM 28. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1961, 42.
- 31 „Mily bohóság a történelem szemben a valósággal! A krónikás összerakja az eseményeket, az indokokat, bepillantást hagy a rotyogó fazekakba, ahol azokat főzték, szemlélhetővé teszi a füstöt, mely a kéményen kiment, a lángot, amely azokat felforraltta, de nem képes elővarázsolni a hangulatot, a miliót, melyben történtek. Ki értené meg, a mai lehült vérrrel, az ifjaknak e Betlehemjáráshoz hasonlatos meneteiből az extázisnak azt a paroxizmusát, amelyet mindannyiszor előidéztek a pontokkal és a forradalmi dallal? Amilyen tökéletes törvényeken nyugszik a föld forgása, hogy együtt mozog a levegő rétegeivel – olyan tökéletesen a történelem, ahol az események a levegőjük nélkül raktározatnak el. *Jókai Mór élete és kora*, MKÖM 18. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1960, 124.
- 32 E motívumot, amelyet többször is felhasznált parlamenti karcolataiban, s kedvvel alkalmazott Marczali Henriknek az 1790–91 országgyűlésről írt munkájához kapcsolódó, már idézett „laikus” elméleteiben is meggyőződéssel alkalmazták mások is. E végső soron szociológiai alapú történelemszemléletre itt most csak egyetlen, már-már mikszáthi allúziókat sejtető példát idézek, annak ismételt érzékeltetésére, hogy Mikszáthot milyen rejtett vagy látható szálakkal kapcsol(hat)ták a szociológiai szempontokat hangsúlyozó történelemszemlélet híveiként feltűnő korszerűekhez és radikálisokhoz: „Avagy azon jellemvonások, melyeket Werbőczinél kiemeltünk, nem találhatók-e fel közéletünk mai szereplő férfijaiban? A magántitkár, ki egyúttal állami hivatalt tölt be, dinasztiaellenes politikus, ki a királytól fogad el állásokat, a nagyurak kapzsiságának lánglelkű ostorozója, aki tőlük meríti jövedelmének legtöbb részét; az ellenzéki vezér, ki a kormányt folyton kedvezésekért és kérvényekkel ostromolja; a vérszomjas tigris, akivel a színpalak mögött mindig lehet okosan beszélni, az aranyszájú szónok, ki több nyelven folyékonyan beszél, s kinek tettei folytonosan meghazudtolják szavait, a magas rangú állami tisztségviselő, aki mindig magának fölözi le a tejfelt; a pártvezér, kinek hűségét mindig új adományokkal kell biztosítani; az ellenzéki vezér, ki uralomra jutván, még romlottabban kormányoz, mint elődei; a szegény, de köznemesi család sarja, ki közpályája végén milliomos lesz; az igazságügyi kormány legfőbb vezetője, aki magas állását saját meggazdagodására használja fel; a pecsétőr, ki megsarcolja a gazdag embereket; a politikus, aki alázatos felfelé, de kegyetlen lefelé – nem ismeretlen típusok a tulipán-korszak történetében sem.” Szende Pál: Werbőczy = Huszadik Század, 1907, 832.
- 33 *Szétbontott krónikák. Magyarázó bevezetés vagy paktum a krónikásokkal= Kisebb elbeszélések (1893–1910)* MKM 13, [Budapest], Magyar Helikon, 1969, 373.
- 34 I.m. 375

SÁRKÖZI BALÁZS

Pilinszky János szavalatai Sárváron

AZ 1979-BEN RÖGZÍTETT VERSEK OLVASATAI¹

Pilinszky János élete utolsó szakaszának Vas megyéhez való kötődése közismert irodalomtörténeti tény. Ez a kötődés ugyanakkor nem csak Töröcsik Marihoz és Velemhez kapcsolódik, hanem Sárvár városához is. Az ismertebb életrajzi adalékok közé tartozik a Sárvárhoz kötődő filmszínészi tevékenysége, ugyanakkor a kevésbé széles körben elterjedtek közé az 1979-es sárvári látogatása, és az ez alkalommal rögzített szavalatai. A szavaltok rögzítéséről, a rögzítés apropójáról és körülményeiről Markó Péter számol be a Fűzfa Balázs szerkesztette *Apokrif-kötet* egyik tanulmányában, a *Pilinszky János Sárváron 1979-ben* című írásban.² Eszerint Pilinszky János 1979-ben a sárvári várban tett látogatást egy kiállítás megnyitója alkalmából. A kiállítás létrejött Vattay Elemér nevéhez fűződik, aki egyrészt saját gyűjteményét bocsátotta a sárvári kiállítás megrendezésére, másrészt pedig szoros kapcsolatot tartott fenn Pilinszkyvel is. A kiállítás Vattay olyan fotóit is tartalmazta, amelyeket Pilinszky-versek ihlettek, így a költő megjelent a kiállítás megnyitóján és saját verseit olvasta el. A tanulmány témáját adó versek azonban nem ekkor kerültek rögzítésre. A kiállítás megnyitója után Pilinszky néhány napot Sárvár városában töltött, ott pedig a vár különböző helyiségeiben a helyi értelmiség tagjaival beszélgetéseken is részt vett. Az egyik ilyen beszélgetés adta az alkalmat a szavaltok magnóra való rögzítésére.³

Markó Péter részletesen ír az 1979-es kiállítás eseményeiről, valamint érzékeny és kimerítő metafizikai, esztétikai-filozófiai értelmezését adja a hangzó vers, az orális költészet, a versmondás jelenvalóságának. A szavaltokat valószínűleg dr. Szabó Endre rögzítette magnóra,⁴ és a felvételen néhány esetben érzékelhető töredezettség valószínűsíthetően a zavaró körülmények és nem szándékolt előadói döntés eredménye.⁵ Az elhangzott versek ismertetése – itt gondolva konkrétan a művek mibenlétére⁶ – és a versek értelmezése azonban ez idáig váratott magára.⁷ A felvétel négy művet tartalmaz, három teljes verset, valamint egy verstördéket – *Van Gogh, Fabula, Vázlat*, és az *Apokrif* utolsó 11 sora – amelyek Pilinszky-oeuvre különböző időszakából származnak ugyan, de formai, és tartalmi, valamint metafizikai jellemzőik alapján összekapcsolhatók. A hagyományosan Pilinszkyhez kapcsolt világban-való-benne lét, a hermetizmus, a szubjektum hermeneutikai pozíciójának szakrális és transzcendens jellemzői, valamint a redukált versnyelv megjelenése mellett ugyanis mindegyik szöveg implikálja a szeretet–szenvedés–szenvedély hármasságának értelmezésbe emelését is, így mind a hagyományos Pilinszky-értés, mind pedig a kései egyre „szikárabbá” váló Pilinszky-költészet szempontjából jelentőségteljesek.

Pilinszky János *Van Gogh* című verse először az *Új Írás* című folyóiratban jelent meg 1963 decemberében, majd a *Nagyvárosi ikonok* kötet azonos című ciklusában kötetben. Pilinszky poétikájának és nyelvének a *Harmadnapon* utáni és a *Nagyvárosi*

ikonokban megfigyelhető alakulását mutatja ez a szöveg is, amennyiben a *Harmadnapon* kötet a szubjektum világban-való-benne-létét, valamint az ennek a létnek egyre inkább elmagányosodó, kiüresedő jellegét, és az erre való rákérdezést tematizálja, és ezt a nyelvi-poétikai és metafizikai magatartást a '60–70-es évek versbeszéde továbbviszi, folytatja, ugyanakkor jelentős többletekkel is telíti.⁸

Van Gogh

1

Ők levetköztek a sötétben,
ölelkeztek és elaludtak,
miközben te a ragyogásban
sírtál és mérlegeltél.

2

Alkonyodott.
A rozoga melegben
papírközelbe ért a nap.
Minden megállt.
Állt ott egy vasgolyó is.

3

„Világ báránya, lupus in fabula,
a jelenidő vitrinében égek!”⁹

Pilinszky több helyütt – publicisztikájában, interjúiban, levelezésében is megemlíti Van Gogh nevét – amellet, hogy lírai életművében csak két helyen szerepel, itt a *Nagyvárosi ikonokban*, majd a *Szálkákban* egy *Van Gogh imája* című verssel és egészen sajátos értelmezését adja a festő munkásságának. „Van Gogh azzal ajándékoz meg bennünket, ami a miénk. Egy faággal, egy cipővel, egy ablak elé állított székkal. Az azonosság kifogyhatatlan forrásával, kegyelmével, zavartalan tisztaságával. Senki a modern festészetben nem imádkozott úgy, mint ő. Művészete azonban nem tematikusan, hanem mindenestől vallásos. Ahogy az imádkozó ember számára minden, kivétel nélkül minden imádság, válogatás nélkül, ha egyszer valóban imádkozik. Hogy elméje közben elborult? hogy a napként sugárzó műveket egy „beteg” festette? Mit számít? A lángelme épp azt példázza, mennyire relatív minden emberi ítélet, még ha oly meghatározó és perdöntő tények vannak is a birtokában. Létünk valódi története megközelíthetetlen és egyedül Istené.”¹⁰

A *Van Gogh* szövegét három rövid szakasz tagolja. Az első szakasz redukált nyelvének fő jellegzetességét a mozzanatosnak ható igék dominanciája adja, amelyek

a grammatikai alanyok – a levetkőztek, ölelkeztek, elaludtak többes szám harmadik személye, és a sirtál és mérlegeltél egyes szám második személye – ellenpontoszó szembeállításával feszültséget teremtenek, hiszen az eltávolított Ők cselekvései nyugodt, majdnem idilli ugyanakkor intim, erotikus jelentéseket konnotálnak, a Te-hez tapadó sírás és mérlegelés pedig másfajta nyelvi minőséget idéz a szövegbe. Az első sor lokatívusának időmeghatározása – sötétben – valamint a ragyogás jelentéstartalma és az erőteljes grammatikai ellenpontoszás, és a versszakot – és a második versszakot is – uraló folyamatosnak ható múlt idő egy bibliai szituáció megjelenését implikálja, a Te személyébe Krisztust állítva. A 2-es számmal jelzett szakasz első sorának igéje – alkonyodott – visszautal a szöveg kezdeti helymegjelölésére, ugyanakkor a szöveg középső része még inkább redukálttá válik, az első szakasz explicit személyjelölései – Ők – még akkor is ha ez egy személytelen többesszámra utal, és te – után kiveszik a szöveg teréből és idejéből minden élő, csak az eltávolított meleg, a nap és a vasgolyó létezik.¹¹ A zárlat első, a végletekig redukált sora rendkívül sűrű jelentéseket konnotál egy metafora megalkotásával. A bárány, mint az áldozat motívuma Pilinszky költészetében rendkívüli jelentőséggel bír, főként a *Harmadnapon* kötet utáni költészeti nyelvet tekintve. A bárány motívuma természetesen szoros összefüggésben áll Pilinszky *Weil*-hez kötődő felfogásával, valamint az eszkatologikus szemlélettel, ugyanakkor rendkívül telített motívumként létezik, hiszen jelenti az áldozati bárányt, jelenti az Isten Bárányát, vagyis magát Krisztust, ugyanakkor – és elsősorban *Simone Weil*-i hatásra – a bárány kettős motívum is, amely szinkrón módon magába sűríti a pásztor és a bárány kettős jelentésmezéjét is¹². A bárány a *Van Gogh* szövegében ugyanakkor tropologikusan egy metafora, amely a „lupus in fabula” antik sorának azonosítójával egészül ki, amely jelentésként implikálja, hogy a bárány a mesebeli farkas, aki veszélyezteti a bárányokat,¹³ vagyis jelenti a *Weil*-hatásra kialakult kettős bárányképet. Ez a szikár, de hihetetlenül sűrű metafora végül beemeli a jelen idősíkját és az Én entitását a szövegbe, a jelen explicit megjelölésével, az égek ige szenvedésre, de passzívan és történészerűen elviselt szenvedésre utaló aktusával, ahol a passzív állapot helyszínéként a vitrin kerül kijelölésre, a bezártságban, az üvegen keresztül látó és látható szubjektum létezésének tereként.

Szorosan kapcsolódik a *Van Gogh* című vershez a hagyományosan *Fabula* címen emlegetett alkotás is, amely először 1962-ben jelent meg az *Új Írás* decemberi számában a *Sötét mennyország* címmel publikált – a későbbi *KZ-oratórium* – dráma részleteként¹⁴; kötetben először pedig szintén a *Nagyvárosi ikonok*ban, a *KZ-oratórium* részeként jelent meg, ugyanakkor később önálló alkotásként is az életmű részét képezi. A *Jelenits István*-féle gyűjtés még nem számolja külön alkotásnak, csak a *KZ-oratórium* részeként, és először csak 2003-ban jegyzi meg Hafner Zoltán is az *Összes versek*ben, hogy önálló versként is fontos. „Jegyzet: A KZ-oratórium mesebetéjét *Fabula* címmel többször szavalta önálló versként Pilinszky, és az idegen nyelvű kötetekben is ekként jelent meg néhány alkalommal. A közelmúltban több kéziratban is előkerült a vers, ezért most a Kötetből kimaradt versek között adjuk közre.”¹⁵ Az 1979 márciusában dr. Szabó Endre készítette hangfelvételeken¹⁶ Pilinszky ugyan-

akkor már külön alkotásként értelmezi – „*egy részletet mondanék el, ami betét a KZ-lager oratóriumomból, ami részben önálló rész, az a címe, hogy Fabula*” – és a címét is megnevezi.

Fabula
Hol volt, hol nem volt,
élt egyszer egy magányos farkas.
Magányosabb az angyaloknál.

Elvetődött egyszer egy faluba,
és beleszeretett az első házba, amit meglátott.

Már a falát is megszerette,
a kőművesek simogatását,
de az ablak megállította.

A szobában emberek ültek.
Istenen kívül soha senki
olyan szépnek nem látta őket,
mint ez a tisztaszívű állat.

Éjszaka aztán be is ment a házba,
megállt a szoba közepén,
s nem mozdult onnan soha többé.

Nyitott szemmel állt egész éjszaka,
s reggel is, mikor agyonverték.¹⁷

A szöveg szervező képe a farkas motívuma, ugyanakkor a *Fabula* cím ismét a jelentésbe implikálja a *Van Gogh* kapcsán explicit módon megjelenő latin közmondás, a „*lupus in fabula*” értelmezési tartományát, mintegy szó szerinti módon lefordítva azt. A 17 soros mű felütése egyértelműen a mese szférájába – *Hol volt, hol nem volt* – szituálja a jelentésképződést, ugyanakkor a már a harmadik sorban beúszó angyalkép, az ezzel a motívummal generálódó teológiai jelentések, valamint a fokozott személytelenség, a redukált versnyelv, az objektív megnevezések, és az apokaliptikusnak ható zárlat is a Pilinszky-líra jellegzetességeit juttatják érvényre. A történetyszerűség – a versben megmutatkozó fabula – parabolaszerűvé teszi a szöveget, egy olyan példázattá, amely a *Van Gogh* hármas *Én-Bárány-Farkas* relációjára is rávilágít.¹⁸

A *Vázlat* című költemény a Kortárs folyóiratban jelent meg először 1975 januárjában, majd pedig a *Kráter* kötet, *Pupilla* című ciklusában kapott helyet. A recepció hagyományosan más tematikai, metafizikai-hermeneutikai és különböző nyelvi-poétikai jellemzőket állapít meg a Pilinszky-életmű utolsó három kötetéről szólva a meg-

előzőkőz képest, kiemelve, hogy a Szálkától kezdődően nem csupán a Pilinszky-versek szubjektumának transzcendenshez való viszonya, a szubjektum metafizikai pozíciója változik meg, hanem a versnyelv is további redukción esik át és formai, poétikai változások is érintik az 1971–1972-től a *Szálkák*kal kezdődő, a *Végkifejeletet* és a *Krátert* magába foglaló életműdarabot.¹⁹

A *Vázlat* minden szempontból illeszkedik a végső pályaszakasz darabjai közé. Címe explicit módon reflektál arra a tendenciára, amely a versek számának növekedését generálja: a korábban csak a válogatott verseit megíró, önmaga korrektoraként funkcionáló költő ekkorra már a feljegyzésként, gondolatfoszlányként megjelenő szövegeket, a vázlatait is versként interpretálja. A tizenöt soros szövegben a szakasz-tördelés teljesen szabálytalan – egy ötsoros felütés után két és félsor, majd megint öt sor és zárásként három sor – továbbá egyetlen rím sem lelhető fel. Ugyanakkor, amiként a három utolsó kötet egésze, úgy ez a vers is szorosan kapcsolódik – mind tematikusan, mind beszédmódjában, mind jelentéségszében – a korábbi életműhöz, amelyet szintén expliciten jelöl is a második sor kulcsszava: emlékem.

Vázlat

Üss le. A bajuszod tovább nő,
nekem viszont van egy-két oly **emlékem**,
hogy pontosan tudom a *különbséget*
a természetes testmeleg
és a szerelem melege között.

Pedig én csak öt éves voltam,
s a lány tizenhat.

A legcsodásabb az, hogy két meleg
tudhat egymásról; mai szóval,
milliárd közlés lehetséges
két test között,
anélkül, hogy találkoznának.

Micsicsák rabruhát viselt,
én habos gallért és bársony ruhácskát.
Ő elpusztult, én pusztulok.²⁰

Az emlékek idézte kapcsolódás tetten érhető a felütésként, szentenciaszerű felütésként működő *Üss le* imperatívuszában, hiszen a korai pályaszakaszt, főként a *Trapéz és korlát* kötetet erőteljesen jellemzi a késő modern szerelmi líra agresszív, perzuazív, paradox beszédmódja. Az első sor bajusz képe a korai Pilinszky-líra József Attila allúzióihoz kapcsolódhat – *Bajszom mint telt hernyó terül / elillant ízü számra szét. Fáj a szívem,*

a szó kívül. / *Debát kinek is szólanék* – – nem csupán a bajusz metaforájában, de a közlés – *milliárd közlés lehetséges* – és a szó hiábavalóságának kapcsolatában is.

A *Vázlat* szövegében mindazonáltal a monológ a Másik, a Te felé irányul, a jelentésképződés az emlékek éloszerűségéből eredő tapasztalat közegében, a hangsúlyosan megjelenő, az emlékeiből felépülő én és a másik között zajlik le, ugyanakkor ez a személytelenül intim közeg folyamatosan annulálódik is – mert a *milliárd közlés lehetséges* megállapításának ígéretét rögtön az *anélkül, hogy találkoznának* sor követi, és a *két test között* jelentőségteljes utalás köti meg. Mígnem a zárlatban – Micsicsák alakjának beúsztatása, a gyermekkor, az apácák vezetete nevelőintézet sajátos rabságának emléke mellett, vagy abból fakadóan – a kései pályaszakaszra jellemző kimerevített szemlélődés metafizikai létpozíciója, és ontológiai tapasztalata jelenik meg – *Ő elpusztult, én pusztulok*. A lezárásban szembeállított ellentétek a szöveg egészét uralják – itt is lehetséges ennek a szervezőerőnek az explicit módú kimondását gyanítani a *pontosan tudom a különbséget* sorban – a természetes testmeleg és a szerelem melegének képéből kiindulva, a gyermek és a fiatalságában is felnőtt lány léthelyzetének különbségén át, a közlés lehetségességének és a találkozás meg-nem-történtének valamint a bársonyruha és a rabruha ellentétéig, miközben a paradoxonok között felsajlik egy erőteljes diszkrepancia is a harmadik szakasz utolsó három sorában: *milliárd közlés lehetséges / két test között, / anélkül, hogy találkoznának*, ahol a közlés, az én és a Másik interszubjektivitásának jelentésköre áll szemben az első szakasz testmelegének és szerelem melegének ellentétével. A *Vázlat*ban valójában illetéknéppen az emlékekből megkonstruált tapasztalat közegében, az ellentétek jelentéstartományai között végzi el a szubjektum az önszituálás egzisztenciál-ontológiai műveletét, de hangsúlyozottan a szeretet, a szerelem, az én és Másik, az interperszonalitás tartományában.

Az utolsó szavaltatban Pilinszky az *Apokrif* egy részletét, utolsó 11 sorát mondja el. Az *Apokrif*, minthogy nem csupán a *Harmadnapon* kötet és a Pilinszky-életmű, hanem az egész XX. századi magyar líra kiemelkedő darabja, bővelkedik az értelmezésekben. Azon túl, hogy a recepció az *Apokrif*et integratív jellegű alkotásként értelmezi, amely az egész életmű nagy összefoglalásaként is olvasható,²¹ a legkorábbi értelmezésektől (Németh G. Béla) kezdődően egyértelműnek tűnik, hogy ez a szöveg egy imaginatív történet-sor,²² egy a tárgyias költészetre jellemző metonimikus láncolat, amely a metonimiára jellemző horizontális, mellérendelésekből kiépülő narratívát alkot.²³ Ennek fényében, valamint a lezáró pályaszakaszok szövegrövidülését is felidézve mindenképpen jelentőségteljes tény lehet a szavaltat részlet jellege. Érdekesség ugyanakkor, hogy a részlet nem az *Apokrif* 3-as számmal jelölt részénél, hanem a megelőző 2-es szakasz utolsó soránál kezdődik, amely talán a töredékjellegre utalhat.

Fáradt vagyok. Kimeredek a földből.

3

Látja Isten, hogy állok a napon.
Látja árnyam kövön és kerítésen.
Lélekzet nélkül látja állani
árnyékomat a levegőtlen présben.

Akkorra én már mint a kő vagyok;
halott redő, ezer rovátka rajza,
egy jó tenyéryni törmelék
akkorra már a teremtmények arca.

És könny helyett az arcokon a ráncok,
csorog alá, csorog az üres árok.

Ugyanakkor a szavalatok ideje, 1979., a költői életműnek egy olyan szakasza, ahol a szállka, mint archetipikus szimbólum, mint kötet cím és mint versjellemző (vázlatos, darabokban közölt feljegyzés) meghatározóvá válik, uralkodó lesz, ezt pedig ez a sor – *Fáradt vagyok. Kimeredek a földből.* – teljes mértékben implikálhatja, hiszen itt a szubjektum a földre ágyazott, vertikálisan a transzcendentális felé mutató objektumként pozicionálja önmagát, mintegy a világba vetett szállkaként megjelenve. A következő sorok, a 3-as számmal jelzett rész első szakasza először idézik meg szó szerint Istent – *Látja Isten, hogy állok a napon* –, ugyanakkor a szubjektum ebben a metafizikai pozícióban – az előbbi sor értelmezéséből adódóan is – teljes mértékben a tárgyias, tulajdonsággal ugyan még bíró, de jelentéssel már nem rendelkező világ, és világdarabok rendjébe integrálódik, még hozzá árnyékként manifesztálódva. Az objektivizált és jelentés nélküli világ darabjaként létező szubjektum itt már hármas relációban transzformálódik szállkává – lélekzet nélküli, árnyék, egy levegőtlen présben.²⁴ A záróképek ezután az én teljes tárgyiasulását, a kreatúravilágba való vetettségét hangsúlyozzák, az áthághatatlan árok – csorog alá, csorog az üres árok – pedig a kapcsolódás lehetetlenségének motívumaként jelenhet meg. Visszatérve azonban a recepció által is hangsúlyozott metonimikus láncolat narratívájához elmondható, hogy ez a teljesen objektív, személytelen, lélekzet nélküli állapot egyfajta következményként, konzekvenciaként jelenik meg a szövegben. Valószínűsíthető azonban, hogy ez a fajta transzcendentális viszonyban, valamint a világ többi kreatúráinak viszonylatában értelmezett szubjektumpozíció nem csupán az apokaliptikus és eszkatologikus²⁵ felfogás és jelentésképzés következménye. Az *Apokrif* ugyanis a hermetizmus és tárgyiaság jellemzői mellett erőteljesen a szubjektum, az én személyességének versterében „történik meg”, az allegorikus metafizikai jelentésképződmény a személyesség összefüggéseit is implikálja.²⁶

Úgy tetszik tehát, hogy ez a részlet is illeszkedik abba a jelentéshálóba, amely mindegyik szavatra jellemző volt, és amelyben az én egzisztenciál-ontológiai törek-

vései, a szubjektum önszituálása, egy olyan metafizikai és transzcendens térben zajlik, ahol az objektivitás, a metafizika, a tárgyias beszédmód, a személytelenítés-hermetizmus, valójában minden hagyományosan a Pilinszky-lírákomplexum kapcsán elemzett szempont és jelentés, nem csupán az én és a transzcendens viszonylatának keresztmetszetén pozicionálódik, hanem valamiként az én szákkaléte, Isten ikonszerűen statikus jelenléte és a Másik interszjektív, nyelvi és metafizikai elérhetetlenségének hármass rendszerében jelenik meg.

Úgy tűnik tehát, hogy az 1979-ben, Sárváron rögzített szavalatok minden tekintetben tovább bővíthetők a Pilinszky-értést, így pedig nagy köszönet illeti a felvétel megőrzőit, rendelkezésre bocsátóit.

JEGYZETEK

- 1 Ez a tanulmány *A versszubjektum a transzcendens és a Másik metafizikai rendszerében. Pilinszky szavaltatai Sárváron 1979 márciusában* című nyíregyházi Pilinszky-konferencián elhangzott és a konferencia kötetében publikált tanulmányom némileg átdolgozott, a szavalatok rögzítésére jobban reflektáló változata. A tanulmány újraközlését az indokolja, hogy a felvételekkel, azok rögzítésével és rendelkezésre bocsátásával kapcsolatban lényeges adatokat szerettem volna kiemelni a tanulmányban, így pedig köszönetet mondani a felvételek rendelkezésünkre bocsátóinak. (Sárközi Balázs, *A versszubjektum a transzcendens és a Másik metafizikai rendszerében. Pilinszky szavaltatai Sárváron 1979 márciusában*, Szabolcs-Szatmár-Beregi Szemle, 56. Nyíregyháza, 2021. 4. 91–99. A tanulmány a versek értelmezését tekintve megegyezik a hivatkozott írással, így az önhivatkozásokat mellőzöm. SB.)
- 2 MARKÓ PÉTER: *Pilinszky János Sárváron 1979-ben.* = FÜZFA Balázs, *Apokrif. A Szombathelyen, Bozsokon és Velemben 2008. április 18–19-én rendezett Apokrif-konferencia szerkesztett és bővített anyaga*, Szombathely, Savaria University Press, 2008. 259–266.
- 3 Uő., 259–260.
- 4 A szavalatok jelenlegi minősége FÜZFA Zsolt hangmérnök érdeme. Köszönjük.
- 5 Köszönettel tartozom MARKÓ Péter Úrnak, aki levélváltásunk során ezeket az információkat rendelkezésemre bocsátotta.
- 6 A felvételeket 2021-ben MARKÓ Péter bocsátotta FÜZFA Balázs rendelkezésére, én pedig tőle kaptam meg. Köszönettel tartozom mindkettőjüknek.
- 7 *„A beszélgetésen jelenlévő gimnáziumi tanár, dr. Szabó Endre – egy akkor még meglévő magánfelvétel nyomán – így emlékezik:...* „Ebből a megállapításból következtethetően azért, mert valamilyen okán fogva a felvétel egy ideig nem állt a kutatás rendelkezésére. Uő., 261.
- 8 HORVÁTH Kornélia, *Öt szócikk Pilinszky János kötetéről* = Uő., *A késő modern magyar líra alakzatai*, Gondolat, Bp., 2021. 143–157., 146–147.
- 9 https://mek.oszk.hu/01000/01016/01016.htm#h3_58
- 10 Új Ember, 1972. április
- 11 A vasgolyó motívuma több helyütt előkerül Pilinszky lírájában. A Van Gogh mellett a Fohász című hatsorosban – „fölmutatott, gyönyörű vasgolyó...” – és a B. I. kisasszonyban „Küldj cipőt. Meleg alsót. Képzeld, úgy hívják, Vasgolyó.” a vas jelző pedig még több helyen, a Kihűlt világban *ócskavasak*, a Kar és nyak című szövegben *Vaskarokkal*, a Szabadulásban *Vaskarikára*, a Naphajú királyleány című mesében *Vasveretű marok*, az Aranymadárban Vasrácsos kerítés

- 12 JUHÁSZ Erzsébet, *Az áldozat eleme Pilinszky János költészetében.* = TASI József, *Merre, hogyan? Tanulmányok Pilinszky Jánosról* Petőfi Irodalmi Múzeum, Bp., 1997. 35.
- 13 UO. 37.
- 14 JELENITS István: *Farkas a Fabulában.* Vigilia 2001/11 815–818.
- 15 DOMOKOS Mátyás – HAFNER Zoltán: *Pilinszky János összes versei.* Osirin, Bp., 2003. Az idézet linkje a DIA-ban: <https://konyvtar.dia.hu/html/muvek/PILINSZKY/pilinszky00001/pilinszky00372b/pilinszky00372b.html>
- 16 Köszönjük MARKÓ PÉTERNEK a felvételek megőrzését és rendelkezésre bocsátását.
- 17 https://mek.oszk.hu/01000/01016/01016.htm#h3_58
- 18 Az önálló részletként értelmezett versről egyébként fellelhető egy Pilinszky-levél is, amelyet Jelenits István idéz: „Szeretem a szép, erős szerkezeteket – de csak mint kihívást, amit fölül kell múlni, s minek kereteiből lávaként kell *túlforrnia* a mondanivalónak. (...) A farkasbetét pontosan az a része a versnek, hol kontrollom kialudt, kiolvadtak a racionális biztosítékok. (...) Az oratórium jelentése ebben a fabulában a legegységesebb, s túl az emberin *minden előre* kiterjed. Szól a kitaláltóság pozicionális nagyságáról. (A keresztény hitben a mártír ilyen *pozicionális szent*; gondolj az aprószentekre.) Ebben a drámai pozícióban a kitalált farkas is áldozati bárány, s így is viselkedik. Harmadszor: figyelmeztetés arra, hogy akit a világ kitalál, azt mindig is farkasnak bélyegzi, ahogy Jézust is annak tekintette, ragadozónak, ki nyágra les. Az Ecce Homót én – e pszichológiai áttételnek megfelelően – bátran jelképezném bekerített farkasként a vadászok gyűrűjében: csak annál tündöklőbb lenne bársonysorsának *gyémántérve.*” JELENITS *i. m.*, 2001. 815–816.
- 19 HORVÁTH Kornélia, *Öt szócikk Pilinszky János kötetéről* = UO., *A késő modern magyar líra alakzatai*, Gondolat, Bp., 2021. 143–157., 149–150.
- 20 https://mek.oszk.hu/01000/01016/01016.htm#h3_58 Kiemelések tőlem, SB.
- 21 BÓKAY Antal: *Az Apokrif – fantázia egy késő modern személyesség-konstrukció lehetőségéről* = FÜZFA Balázs, *Apokrif. A Szombathelyen, Bozsokon és Velemben 2008. április 18–19-én rendezett Apokrif-konferencia szerkesztett és bővített anyaga*, Szombathely, Savaria University Press, 2008. 65.
- 22 TOLCSVAI NAGY Gábor: *A véges létező világba vetettségének verse* = UO., *Pilinszky János*, Pozsony, Kalligram, 2002. 82.
- 23 BÓKAY, *i. m.*, 2008. 68.
- 24 BÓKAY, *i. m.*, 2008. 82.
- 25 Vö.: NÉMETH G. Béla: *Az Apokalipszis közelében. Egy ősi műfaj újraalkotása. Pilinszky: Apokrif* = UO., *11+7 vers*, Bp., 1984. Tankönyvkiadó, 394–419.; SCHEIN Gábor, *Az eszkatologikus szemlélet uralmáról és az apokaliptikuság visszavonásáról Pilinszky János lírájában* = UO., *Poétikai kísérlet az Újhold költészetében*, Universitas, Bp., 1998. 187–211.,
- 26 „Az Apokrif – ezt minden interpretátora hangsúlyozza – erőteljes allegorikus utalásrendszerre épül. Ez azonban nem megnyugtató háttér, nem menekülési lehetőség, nem nyújt biztonságot, hanem sokkal inkább jóvátehetetlen szakadást, hiányt jelöl ki. A transzcendens utalásrendszerrel szemben egy sokkal személyesebb, mélyebb alternatív konstrukció rejlik a háttérben. Már Németh G. Béla is kitért, mint apokaliptikus nézőpontokra, a bűntudat kérdéseire, » az egyetemesség általánosított szorongásos neurozisz « problémájára. Nagyon valószínű, hogy az Apokrif példátlanul kiemelkedő hatásának egyik kulcsát itt találhatjuk meg: azokban a személyes konstrukciókban, amelyek akár allegorikusideológikus tárgy- és utalásstruktúrára is épülhetnek, de igazi hatásukat, mélységüket a személyesség korábban homályos összefüggései adják.” BÓKAY, *i. m.*, 2008 83.

BOZÓK FERENC

Szépírók és szépolvasók

Domszólói általános iskolás, hozzávetőleg ötödik osztályos lehettem, amikor először találkoztam a „szépirodalom” kifejezéssel. Valahol olvastam vagy inkább hallottam, hogy a „nem szakirodalmi, nem szaktudományos”, hanem emberi szórakoztatásra és gyönyörködésre vagy érzelmi és intellektuális hatásokat remélve írott alkotásokat szépirodalomnak nevezik. Bizonyos, hogy nem az iskolában tanultam ezt a szívet melengető, kedves szóösszetételt: szépirodalom. Nem az aktuális szakos tanár néni-től, aki nálunk, nebulóknál látványosabban unta már a sokadjára „letanított” János vitézt vagy Toldit. Az iskolában tán még az irodalom vagy a nyelvtan kifejezéseket sem használtuk, egyszerűen csak ennyit mondtunk: magyaróra. – Milyen óra lesz? – Magyar. Elkezdtem nyiladozó kis értelmekkel választékoskodni, beépíteni a szó-kincsembe újonnan tanult, az ötödikes kisgyermek szájából még nagyon sznobocskán hangzó új szavakat, így a szépirodalom kifejezést is. Természetesen hamar leszoktattak az ilyen szavak használatáról „keresetlenebbül kommunikáló” falusi osztálytársaim, nyomatékossító „körberöhögésük” gyűrűjében pironkodva. A „szépirodalom” – szóösszetétel gyengéd szeretete azonban mindmáig megmaradt bennem. Amikor elmegyek egy fővárosi vagy vidéki közkönyvtárba, először mindig a folyóiratok állományát térképezem fel, monitorozom végig és ebből alkotok szubjektív és olykor talán könnyelmű, elhamarkodott véleményt a könyvtár egészének színvonaláról. Amely könyvtárak adnak magukra, azok tartanak hozzáférhető, kurrens szépirodalmi folyóiratokat. Olvasom és kottázom, kopogom a folyóiratpultokra tapasztott fehér vinyettára gépelt, hibátlanul, döccenőmentesen daktilikus lüktetésű és ereszkedő lejtésű közlést: Szépirodalmi folyóiratok. Szé-piro-dalmifo-lyóira-tok. (–UU/–UU/–UU/–) Egyébiránt is szerfelett kedvelem a nem várt helyeken vagy szófordulatokban élém ugró időmértékes lehetőségeket. Kedvenc „utcán talált” hexameterem például: „*Fennakadások vannak a városi közlekedésben.*” vagy „*Munkaruházati boltba keresnek azonnal asszisztenst*” vagy „*Áfás számla igényét kérjük előre jelezze*” vagy „*Kérnék tíz deka párizsit és ugyanennyi szalámit.*” Na de térjünk vissza a könyvtárak „daktilikus” folyóirat-pultjaihoz. A magyar irodalom sajátos módon, múltban és jelenben is igen folyóirat-központú volt és marad. Mindig nagyon fontosnak tartották az „ítéltek és ítések” egyaránt a folyóiratban publikálást, mint az irodalom fórumát, vagy az élő irodalom folytonos életfunkciójának mindenkori demonstrálását. Megszámálhatatlan és igen vegyes színvonalú a hazai folyóirat kínálat, melyekből ömlik ránk a „szép és nem szép” szó. A hazánkban kimondottan a klasszikus és kortárs világirodalomra fókuszáló folyóiratok száma azonban Fázsy Anikó halála és a Nagyvilág folyóirat megszűnése után voltaképpen lenullázódott. A kortárs magyar irodalmi folyóirataink száma megszámlálhatatlan, kortárs világirodalmat szemlélő vagy fordító, közlő, interpretáló, „percepcionáló” folyóiratok

száma ha nem tévedek, jelenleg nulla. Egy ilyen akarva-akaratlanul, de determináltan gettóba szorított nyelvnek, mint a magyar, nem lenne szabad ennyire köldöknézőnek, ennyire belterjesnek lennie. A szépirodalom – szóösszetétel olyannyira szépen hangzik magyarul, hogy gondolhatnánk, remélhetnénk magyar nyelvi leleménynek is, de sajnos nem az. Szóösszetételünk voltaképpen a francia „belles lettres” pontos tükörfordítása. A németek használják a „schöne literatur” – kifejezést és van egy még cizeláltabb szószerkezetük is, a „széplelkű irodalom” (schöngeistige literatur). Különös evolúciójuk van a szavaknak és olykor következetlen is, hogy egy-egy új szóalkotás mennyire válik otthonossá adott nyelvi közegben. Nálunk eléggé otthonossá és közhasználatúvá lett a három műnem közül a széppróza megnevezés, ám „széplíráról” már kevésbé beszélünk, „szépdrámáról” meg aztán végképp nem. Ki érti ezt? A szépírókat emlegetve ne feledkezzünk meg a „széppolvasókról” sem. Kikről? Kik azok a széppolvasók? Itt nem kizárólag a széplelkű befogadói közre, a kedves és sajnos igen megcsappant szépirodalmat fogyasztó hálás, kissé megkopott és ma már megmosolygott kifejezéssel is szólva „nyájas” olvasókra gondolok. Példának okáért Osvát Ernőt tartom zseniális „széppolvasónak” vagy széppolvasó-zseninek. Miért? Mert noha maga nem alkotott ugyan számottevő és maradandó szépirodalmi műveket, (ebben engedem magam megcáfolni) de hibátlan érzékkel tartotta mutatoujját saját korának szépirodalmi alkotásain, értékein és ítéletei, még ha megkérdőjelezhetetlenek talán nem is voltak minden esetben, de megkerülhetetlenek okvetlenül. Szívesen venném, ha a „széppolvasó” – kifejezés saját nyelvi leleményem lehetne, de valami hasonló alkotott meg a német rokokó és korai klasszicizmus képviselője, Christoph Martin Wieland, a „shöne seele” szószerkezettel, melyet magyarul legtalálékosabban széplelékek fordíthatunk. Széplelék lehet szépíró és „széppolvasó” egyaránt, bár a magyar nyelvben ez a „széplelék” – szó talán kapott némi pejoratív árnyalatot is, a kissé sznob, kissé túlzottan finomkodó, elvarázsolt, élhetetlen, ködlovag-típusú irodalmi hangoltságú vagy érzékenységű emberre vonatkoztatva. Közhelyes megállapítás, hogy a szépség szubjektív. Kosztolányi szenvedélyesen gyűjtötte a saját ízlése szerint a magyar nyelv általa legszebbnek tartott szavait. Az önmagát debütáló verskötetében „szépség koldusának” nevező József Attila írja: *Apám szájából szép volt az igaz.* Ha Németh Andor közlésének hihetünk, József Attila csalással is ragaszkodott a „Szép szó” – folyóirat elnevezéséhez. Amikor a szerkesztőség szavazott a bontakozó, „zászlót bontó” folyóirat névadásáról, József Attila írta fel a folyóiratnév-javaslatokat a cetlikre és persze titokban az összes szavazólapra a „Szép Szó”-t írta. Így nem csoda, hogy az általa javasolt folyóirat – nevet sorsolták ki a kalapból. A lapcím névadásának eme agyafúrt ötletéről Fejtő Ferenc is írt *József Attila, az útmutató* című könyvében, melyet utóbb 2005-ben is kiadtak. Na de hát mi is az hogy szép? Szent Ágoston írta az időről, hogy ha nem kérdezed, tudom mi az idő, de ha kérdezed, nem tudom. Erről nyilván nincs értelme vitát nyitni. Felcsaptam a Magyar etimológiai szótárt, megnéztem, mit ír a szép – szavunkról. Azt írja, a szó eredete bizonytalan ugyan, de vélhetőleg a finnugor örökségünk része. A finn nyelvben a seppa azt jelenti hogy kovács, vagy mester, vagy ügyes. A lapp nyelvben a ceppe –szó ügyest, leleményest

jelent. A magyarban ügyes, majd „tetszetős munka” jelentésfejlődés mehetett végbe, vezethetett a szép fogalmának mai értelmezéséhez. Az eredeti alak szép volt, ahogy a középfokú szebb tanúsítja. Na de térjünk vissza Ágostonhoz. A már citált Szent Ágoston írt a szépségről is. A jeles patrisztikus író a szépség fogalmát a leginkább kiterjesztett módon határozta meg. Vélekedése szerint Isten varázslatos teremtett világában rótság nincs. Amit csúnyának vélünk, az csupán szubjektív, így csalóka, hamis optikánk miatt tűnik annak. Szubjektumunk által alkotott képzeleteink csapdájában vergődünk. Csupán szubjektív képzettársításaink vagy társadalmi konszenzusos megegyezéseink révén találunk szebb kőnek például egy rubinkő darabkát, mint mondjuk egy epekövet. A pulykát a közvélekedésünk szerint rútabbnak látjuk a pávánál. Közismert, énekelte mondókánk így hangzik: „*Szebb a páva, mint a pulyka, / mert a páva aranyos, / a pulyka meg toprongyos. / Szebb a páva, mint a pulyka, / mert a pulyka mérges pulyka, / rút a lába, rút, rút, rút!*” Ugyanakkor egy pulykafiúnak egész biztosan jobban tetszik egy pulykalány, mint egy pávalány. „*Szépek a fiatalok, de az öregek még szebbek.*” – mondta egy alkalommal idősebb piarista rendtársam és atyai mesterem, Jelenits István. Hálás vagyok naponta azért a csodáért, hogy vele szemben ülhetek a piarista rendház ebédlőjében minden reggelinél és vacsoránál. A felvilágosodás jeles francia filozófusának, Étienne Bonnot Condillacnak vélekedése szerint a tárgyi szépségről alkotott vélemények még egyetlen szubjektum esetében is pillanatnyiak, adott személy optikájában is változékonyak lehetnek az idő távlatában szemlélve. Különböző korok szépségideáljai is jelentős eltéréseket mutathatnak. A kövérség és soványság megítélése példának okáért koronként, társadalmanként, kultúránként olykor igen eltérő is lehet. Korunk az anorexiás topmodelleket állítja elének eszményül. A zörgő csontú, „éhhálal határán járó” modellek a média és divatszakma által presszionált modern közmegegyezés értelmében jól mutatnak a kifutón. Ma már megmosolyogjuk ugyanakkor a prehisztorikus szobrászat egyik ikonját, a willendorfi vénuszt. Alkotója egész biztosan nem a valóságábrázolásra törekedett, hanem az akkor és ott konszenzusos nőideált próbálta megformálni, kifejezni. A telt willendorfi vénusz nem egyedi szobrocška. Egyfajta típusnak nevezhető. Hasonló vénuszokat találtak a régészek, néhányat Magyarország területén is. Ahol nincs stabilan elérhető táplálék, ott a teltség szociálisan felértékelődhet. Az ősi termékenység-szobrocškák nőalakjai kövérek, kifejezve a jólétet és valamiféle (főként anyai vagy matriarchális) biztonságot, amely vitalitást demonstrál és „nélkülözi a nélkülözést”. Szegényebb gazdasági körülmények közt a kövérség fogalma akár fel is értékelődhet. A szépség fogalmi definícióját tekintve legkivált közkeletű filozófiai-esztétikai megállapítás természetesen Kanté. Az *ítélőerő kritikájában* megfogalmazott aforizmájáé a közmegegyezés pálmája: „*Szép az, ami érdek nélkül tetszik. (Das Schöne bereitet uns vor, etwas, selbst die natur, ohne interesse zu lieben).*” Szövegű fordításban: A szép felkészít minket arra, hogy érdek nélkül szeressünk valamit, még a természetet is. Ha egy gyönyörködtető novellát vagy példának okáért William Blake egyszerű de nagyszerű *Tigris* – versét olvassuk, a kanti megállapításba nem tudunk belekötni. Esztéták és irodalomtudósok, művészeti elemzők tömege próbálta már definiálni

a szép fogalmát. Most következhetne egy hosszú aforizma-idézetsor arról, hogy ki-hogyan fogalmazza meg a saját szépségdefinícióját. De nem következik. Na jó, talán a kötelező Kant mellett még Schopenhauert is ide citálok. Igen tetszik a megkeseredett lelkű filozófus zseninek, Arthur Schopenhauernek a közismert aforizmája: „*A szépség nyílt ajánlólevél, mely eleve megnyeri a szíveket számunkra.*” A kevésbé tartalmas külcsíny esetében erről van mindennapi tapasztalat, a belső belbecs tartalmasabb szépségével kapcsolatban már nem vagyunk maradéktalanul meggyőződve az öreg pesszimista bölcs axiomatikus aforizmájának igazolhatóságáról. Legyünk szépolvások is, a szépírók munkatársai vagy játszótársai. Olyan „érzelmiségiek”, akik szépolvással létjoghoz és megvalósuláshoz segítik, így életben tartják a maradandó szép-irodalmi alkotásokat. Mert minden szépíró szép és szépek a szépolvások is. „*Talán hozzá se / nyúlj. Csak nézd és nézd míg csak / gyönyörű nem lesz.*” – írta Fodor Ákos a *Műhely-haikuban*.

F E R D I N A N D Y G Y Ö R G Y

A barátságról

Sok minden hiányzik nekem itt, az Újvilágban, ahol már sokadik éve morzsolom a bibliai karantén eredetileg negyven napra ígért idejét. Vagy csak én voltam olyan naiv, hogy abban bíztam: negyven nap leteltével szabadok lehetünk? Ma aztán megint eszembe jut valami. Most történetesen az, hogy egyedül élek, mint az ujjam. És ez nem üres szó. Át kell telefonálnom az Óvilágba, ha ismerős hangot szeretnék hallani.

Barátaim persze, lassan már odaát sincsenek. Túléltem volna a korosztályomat? Többnyire már csak reggelente – a trópusokon a reggel délelőttöt, a hajnal reggelt jelent – dolgozom, és ilyenkor hajnalban az embernek sok minden eszébe jut.

A meztelen, a pucér igazság percei ritkák. Reggel törnek rám, tollal, fehér papírlapon.

– Barátaid? – tűnődik a feleségem. – Inkább csak a bajtársaid! A barátok számodra soha nem voltak fontosak. Egy jó bekezdésért elárultad őket.

És hát, a távolság. Tíz országban, három kontinensen éltem. – A barátsághoz – mondom most – valamiféle állandóság szükségeltetik. Nem csak telefonok és táviratok.

Nem vitás: van bőven kifogásom. Reggelente ezeket is felsorolom. A barátság! Azok maradnak, akiket elárultam. Akiket elvesztettem valahol útközben, harminc év alatt.

*

Babó! Az én Babó barátom, akit a franciák Étienne-nek ismertek! Ma is fojtotgat a sírás, ha első vadnyugati barátomról álmodom. A lágérben sokan voltunk, de őt, Babót, még otthonról hoztam magammal. A Néphadseregből. Együtt kezdtük el – 1955 őszén – a szolgálatot. A hatoszámmú légvédelmi ütegnél, egész pontosan.

Egy év korkülönbség volt közöttünk, ő volt a fiatalabb. Babó balett-táncos volt, én egyetemista. Aztán kitört a Forradalom, és én valahol elvesztettem a barátomat. Egy menekülttáborban találkoztunk újra össze, Galliában. Diákok, mind a ketten. Attól kezdve elválaszthatatlanok.

Mindezt már megírtam, nem is egyszer. Most mégis, újra meg újra, Babóról, a barátomról álmodom.

*

Elzászi munkatársammal, Claude-dal is sokáig együtt róttuk a kelet-francia országutakat. Aztán ő odaát, Badenban talált állást, én pedig megírtam a feleségével – a szőke, nagyon édes asszonnyal – történt rövidke, gyors kalandomat.

Nem kellett volna. A párizsi könyv évekkel később a barátom kezébe került. És tönkretette mindazt, ami a régi nagy barátságból megmaradt. Késő bánat, nem lehet visszacsinálni a dolgokat.

Puerto Ricó-i tanártársammal, Billel, pedig még ennyi sem. Az ő életét is megírtam, benne egy kalandját, és amikor visszatért Kaliforniában, a felesége – mit ad isten – elolvasta ezt a könyvemet. Nem kellett volna.

Mindig csak ez az átkozott szófosás! Sírt, soha nem fogom elfelejteni. Tönkretettem az életét. Sírok én is, ha eszembe jut.

Három árulás. Az igazság? Egy nyomorult sztori kedvéért „beáldoztam” a barátomat? Megírtam ezt is annak idején. De minden árulásnak hosszú utóélete van.

Hogy elárultak engem is, nem is egyszer? Védekezem, mentséget keresek. Én ma már csak erre a három volt barátomra gondolok.

*

Hát, csak így. Nincsenek útitársaim többé. Csak könyvek maradtak utánuk. Csak néhány jó bekezdés. Alliteráció. Csak ez a három hitszegés, amiért ma is szégyellem magamat.

A magyar humorról

A karibi asszony a kezében tartja a telefonját, kuncog. Aztán kitör belőle a nevetés. Még mindig nevet, amikor felolvassa nekem a viccet. Spanyolul szól hozzám, értem, mit mond. Bólogatok, remélem, nem vár tőlem mást. Látogatónk is az asztalnál ül. – Ez vicc volt? – fordul felém. Igen, feleségem – szép, lassan – elmagyarázza, hogy min kellett volna nevetnem. Hát, rendben, megvonom a vállamat.

Barátaim latin élettársai általában hozzánk szelídülnek. Majdnem mindenben egyetértünk, magyar fiúk és latin asszonyok. Egy valami van, amire nincs magyarázat: a mi humorunkat személyes támadásnak érzi valamennyi latin. Nem tudják megszokni a közös élet évtizedei alatt.

Tünődöm, keresem a magyarázatot. Nálunk, magyaroknál dül a pesti, a zsidó humor, az egykori kabaré alapja. A csavaros észjárású székely góbék vaskos tréfái mindennaposok. Akárcsak a faviccek. Nem újkeletű a jelenség: Mikszáth korától kezdve sokáig szárnyaltak a viccek. Egy időben sorra jelentek meg a satírák, az élclapok, a karikatúrák. Valaha a Ludas Matyi minden idők legnagyobb példányszámú satirikus hetilapjának számított. Egyszóval: soha nem volt tőlünk idegen a humor. Mi ezzel az amalgámmal traktáljuk szeretteinket.

Persze, csak azokat, akiket szeretünk. Idegenekre nem pazaroljuk az íróniát.

Ez az, amit nem viselnek el a latin hölgyek és asszonyok. Sérti őket a nevetés. A magyarok csipkelődése, az irónia.

Beletört nem egyszer nekem is a bicskám. Megszoktam, hogy nem mondom ki a dolgokat.

Hümmögni azért csak szabad...